

T.C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE
İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ
(Yüksek Lisans Tezi)**

Hazırlayan

SİBEL ÖĞÜT

Rize-2013

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE
İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı

Sibel ÖĞÜT

Tezin Danışmanı

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Rize-2013

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE
İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Sibel ÖĞÜT

Tez danışmanı
Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Tez Savunma Tarihi
04 / 07 / 2013

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan : Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

.....

Üye : Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Süleyman TURAN

.....

Enstitü Müdürü

..... / / 2013

Onay Tarihi

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 22 / 07 / 2013

İmza

Sibel ÖĞÜT

ÖN SÖZ

Hz. Peygamber 610 yılında nazil olan vahiyle son din İslâm'ı tebliğ başlamıştır. 23 yıllık bu süreç hiç de kolay olmamış, her peygamberin yaşadığı sıkıntıları, belki de daha fazlasını Hz. Peygamber de yaşamış ve bu uğurda çeşitli mücadeleler vermiştir. Allah'ın kendisine verdiği risalet görevini en iyi şekilde yerine getirmek ve insanların saâdet-i ebediyyeye ulaşmalarına vesile olmak onun hayat gayesi olmuştur. Bu mücadele yalnız başına yapılabilecek bir mücadele değildir. İslâm'ı anlatmaya bir tek kişi olarak başlayan Rasûlullah, kısa sürede kadın erkek birçok inananla yoluna devam etmiş ve İslâmiyet tüm Arabistan'da yayılmıştır.

Bu yayılış sürecinde Rasûlullah'ın yanında yer alan, ona destek olan ve İslâm'ın yayılmasında rol oynayan hanım sahâbelerin durumu merak konusu olmuş ve tez konusu olarak seçilmiştir. Bu dönemde hanımların yaşadığı sıkıntılar neler olmuş, İslâm yayılırken edilgen bir şekilde hiçbir şeye karışmadan babaları, eşleri ya da kardeşlerinin mücadelelerini mi seyretmişler yoksa harekete geçerek bu dinin yayılması için büyük çabalar mı harcamışlar araştırma boyunca bu ortaya konmaya çalışıldı. Daha çok tebliğ boyutu öne alındığından hanımların aile hayatındaki yerleri, eğitim öğretimdeki katkıları, savaşlarda ve toplumsal meselelerdeki rollerine değinilmedi. Zira bu konularla ilgili oldukça fazla çalışmalar ve kitaplar bulunmaktadır.

Tezimiz bir giriş iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde İslâm'ın ilk tebliğ döneminden itibaren kadınların iman etmeleri, imanları uğruna verdikleri mücadeleler, uğradıkları eziyet ve işkenceler ile Habeşistan'a ve Medine'ye hicrette Müslüman kadınların karşılaştıkları zorluklar kronolojik olarak ve örneklerle ele alınmıştır. İkinci bölümde Müslüman olan kadınların İslâm'a giriş şekilleri ve İslâm'ı seçmelerine vesile oldukları kişiler hakkında bilgiler sunulmuştur. Sonuç bölümünde konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu vesile ile araştırma konusunun tespiti ve tezin hazırlanmasında bize zaman ayıran değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ'e teşekkür ederim.

Kaynak araştırılması ve tezin hazırlık aşamasında tez konusu ile ilgili olumlu görüşlerini belirterek konunun çalışılması noktasında bizi cesaretlendiren, kaynak tavsiyesinde bulunan ve kadınlarla ilgili tespitlerini paylaşan değerli hocam Prof. Dr. Rıza SAVAŞ'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca tezin tashih aşamasında baştan sona tezi okuyarak değerli görüş ve tavsiyelerini bizden esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman TURAN'a ayrıca saygı ve şükranlarımı arz ederim. Tez çalışmam boyunca bana sabırla destek veren ve baştan sona tezi okuyarak içerik ve düzenleme konusunda yardımını esirgemeyen eşim Abdülkadir ÖĞÜT'e, kütüphane aşamasında minik oğluma bakarak bana en önemli desteği sağlayan canım anneme ve kuzenlerime çok teşekkür ederim. Son olarak sonsuz hamd ve şükür elbette ilmin kaynağı Yüce Allah'adır.

Sibel ÖĞÜT

Bursa -2013

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
İÇİNDEKİLER.....	3
KISALTMALAR.....	5
GİRİŞ.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN İLK DÖNEMİNDE İMAN EDEN KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

I. İSLÂM'IN İLK DÖNEMİNDE İMAN EDEN KADINLAR	10
A. Hz. Hatice.....	10
B. İman Eden Diğer Kadınlar.....	14
II. İŞKENCE GÖREN KADINLAR	20
A. Hz. Sümeyye bint Hubbat.....	21
B. Hz. Zinnire.....	24
C. İşkenceye Maruz Kalan Diğer Kadınlar.....	26
D. Boykot Yıllarında Kadınların Çektiği Sıkıntılar.....	29
III. HABEŞİSTAN HİCRETİNDE KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	
A. Habeşistan'a Hicret Eden Kadınlar.....	32
B. Habeşistan'da Müslüman Kadınların Yaşadığı Sıkıntılar.....	35
1. Hz. Rukiyye.....	36
2. Hz. Sevde.....	38
3. Hz. Ümmü Habibe.....	39
4. Diğer Kadınlar.....	41
IV. MEDİNE'YE HİCRETTE KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	
A. Akabe Biatlarında Kadınlar.....	43
B. Medine'ye Hicret Sırasında Kadınların Yaşadığı Sıkıntılar.....	47
1. Hz. Ümmü Seleme.....	47
2. Hz. Esmâ bint Ebû Bekir.....	50
3. Hz. Zeyneb bint Rasûlullah.....	51
4. Hz. Ümmü Gülsüm bint Ukbe b. Ebû Muayt.....	54
5. Hz. Ümmü İshâk Gazaviyye.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

I. KADINLARIN İSLÂM'A GİRİŞ ŞEKİLLERİ

A. Akrabalık Vesilesiyle İslâm'a Girenler.....	59
B. Evlilik Vesilesiyle İslâm'a Girenler.....	61
1. Cüveyriye bint Harîs'in Hz. Peygamber'le Evlenmesi.....	61
2. Safiyye bint Huyey'in Hz. Peygamber'le Evlenmesi.....	63
C. Hz. Peygamber'in Duası ile İslâm'a Giren Kadınlar.....	65
1. Hz. Ebû Bekir'in Annesi Ümmü'l-Hayr Selma.....	65
2. Hz. Ebû Hureyre'nin Annesinin Müslüman Olması.....	67
D. Mekke'nin Fethinden Sonra Müslüman Olan Kadınlar.....	68
1. Ümmü Hanî.....	69
E. Müslümanların İslâm'ı Yaşayışından Etkilenerek İslâm'a Girenler.....	71
1. Hz. Reyhane bint Şem'un.....	71
2. Hz. Hind bint Utbe.....	73

II. İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

A. Evlilik Yoluyla İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar	75
1. Hz. Sevde	76
2. Hz. Ümmü Habibe	77
3. Hz. Cüveyriye	79
4. Hz. Safiyye.....	80
5. Hz. Mariyye	82
6. Hz. Zeyneb bint Rasûlullah.....	83
7. Hz. Ümmü Süleym bint Milhan	85
8. Hz. Ümmü Hakîm bint Harîs	87
B. Akrabalık Sebebiyle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar	89
1. Hz. Fâtıma bint Hattâb	89
2. Hz. Sefane bint Hatîm.....	92
3. Hz. Dubâ' bint Amîr	94
4. Hz. Sa'de bint Kureyz.....	96
C. Örnek Yaşayışları İle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar	97
1. Hz. Ümmü Şerîk veya Guzeyye bint Cabîr.....	97
2. Hz. Ümmü Habibe	99
D. Başka Sebeplerle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar.....	100
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	107
ÖZET	121
ABSTRACT	122
ÖZ GEÇMİŞ	123

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
b.	: bin, ibn
bk.	: bakınız
c.	: cilt
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> , I-
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
<i>DGBİT</i>	: <i>Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi</i>
ed.	: editör
h.	: hicrî
H.z.	: Hazreti
<i>İA</i>	: <i>Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi</i> , I-XIII.
<i>İTA</i>	: <i>İslâm Târihi Ansiklopedisi</i> I-IX.
m.	: milâdî
nşr.	: neşreden
r.a.	: radiyallâhu anh
s.	: sayfa
ss.	: sayfa aralığı
sad.	: sadeleştiren
s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>SDÜİF</i>	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
sy.	: sayı
<i>ŞİA</i>	: <i>Şâmil İslâm Ansiklopedisi</i> , I-VIII.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme, tercüme eden
ts.	: tarihsiz
Üniv.	: Üniversitesi
v.dğr.	: ve diğerleri
yay.	: yayınları/ yayıncılık
ys.	: basım yeri yok

GİRİŞ

İslâm, 610 yılında ilk vahyin gelmesiyle başlayan ve kıyamete kadar devam edecek dinin adıdır. Her ne kadar 632 yılında Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatıyla vahiy sona ermiş Kur'ân-ı Kerim tamamlanmış olsa da İslâmiyet'in yayılması dünya durdukça devam edecektir.

Vahiy kültürünün tebliğinde, bütün peygamberlerin tevhid adına mücadele vermiş oldukları gözlenmektedir.¹ Hz. Peygamber'in hayatının 610-632 yılları arasındaki safhası da bir mücadele dönemidir. Ancak Hz. Peygamber'in tevhîd mücadelesi diğer peygamberlerle kıyaslandığında saha ve sınırları itibariyle hiç kuşkusuz en zor mücadele olma özelliğini taşımaktadır. Zira diğer peygamberlerin tebliğ görevi sadece lokal bir özellik taşıırken² onun bütün insanlığa yönelik hakikat ve hidayete davet görevini kapsayan çağrısı, evrensel bir özellik taşımaktadır.³ Çünkü o son peygamberdir ve muhatabı bütün insanlıktır.

Hz. Peygamber çocukluk ve gençlik çağında hiçbir kötülüğe bulaşmamış, ahlâki normlara uymayan davranışlardan daima kaçınmıştır. O, içinde yaşadığı toplumun hayat tarzına daima reaksiyon göstermiştir. Bunun yanı sıra doğruluğu, dürüstlüğü ve hoşgörüsü ile toplum bireylerinin güvenini kazanmıştır. Otuz beş yaşlarına geldiğinde yalnız kalmayı tercih etmeye başlamış, tefekküre dalmış, evrenin yaratılışının hikmetlerini araştırmış, Allah'ı zikir ve tefekkürle meşgul olmuştur. Bu bakımdan zaman zaman Mekke yakınlarındaki Nur (Hira) Dağında bulunan mağaraya gitmiştir. Nihayet 40 yaşlarında iken Ramazan ayında ilk vahye mazhar olmuş. Artık bu aşamadan sonra tevhîd mücadelesi başlamıştır. Şüphesiz bu yüce din Hira'dan Mekke'ye Rasûlullah vasıtasıyla inmiş Mekke'den cihâna Rasûlullah'ın önderliğinde, Ashâb-ı Kiram ve onları takip eden davetçiler sayesinde yayılmıştır.

¹ Kemal Sözen, "Hz. Peygamber'in Tebliğde Karşılaştığı Problemlere Analitik Bir Yaklaşım". *Diyanet İlmî Dergi*, XXXVII/ 1 (Mart 2001), s. 88.

² Hz. Nuh'un kendi toplumuyla mücadelesi için bk. Nuh 71/ 1-28, Hud 11/25-34; Hz. Hud'un Ad kavmiyle mücadelesi, Araf 7/65-72, Hud 11/50-60; Hz. İbrahim'in Babil hükümdarı Nemrud'la mücadelesi En'am 6/74-89, Saffat 37/85-98.

³ Mevlânâ Şiblî, *Asrı Saâdet*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1974, II, 1539.

İlk vahiy geldiğinde Hz. Peygamber'e ilk iman eden kişi eşi Hz. Hatice olmuştur. Hz. Hatice kadınlar cephesinin öncüsü olarak, iman hamlesinde onlara rehberlik etmiştir. Kendisinin iman etmesiyle⁴ kızları ve yakın akrabaları da İslâm'a girmiştir.

İlk iman eden kişinin kadın olması o dönem şartlarında önemli bir olaydır. Zira Hz. Muhammed'in İslâm dinini yaymaya başladığı dönemde kadın yeryüzündeki bazı milletler arasında hakaret ve zelillğe mahkûm edilmişti ve esaret altında bulunuyordu. Eşraf sınıfına mensup kadınlar az çok istisna sayılmak koşuluyla Araplarda da durum böyleydi. Bazı milletlerde olduğu gibi Araplarda da kadının siyasette hiçbir rolü olmadığı gibi diğer meselelere de erkeklerle beraber iştirak etmesi hemen hemen mümkün değildi.⁵ İslâm'la beraber kadının bu konumunun ne kadar farklılaştığını ve özellikle İslâm'ı tebliğ boyutunda hanımların nasıl rol oynadığının ortaya konulması merak konusu olmuştur.

İslâm'ın yayılışı esnasında Hz. Peygamber nazil olan vahyi, erkeklerden ve kadınlardan müteşekkil bir topluluğa tebliğ etmiştir. Görüldüğü üzere kadınlar tebliğ de önemli bir unsur olarak kabul edilmiş, bilgilendirilmelerine gerek duyulmuştur.⁶ Bu sebeple Hz. Peygamber'in yanında yer alan hanım sahabîlerin, İslâm'ın yayılmasında oynadıkları rol önemli görülmüş; Onların Müslüman olmaları, bu tevhîd mücadelesindeki duruşları ve bu esnada katlanmış oldukları sıkıntıların neler olduğu, Hz. Peygamber'e nasıl destek oldukları, bizzat kimlerin hidayetine vesile oldukları, ortaya konulmaya ihtiyaç duyulan bir alan olmuştur. Bu nedenle bu konu tez konusu olarak tespit edilmiştir.

Tez konusuyla ilgili müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır. İslâm'ın yayılması ile ilgili farklı kitap makale tarzı çalışmalar olmasına rağmen kadınların İslâm'ın yayılmasına katkıları ile ilgili çalışmalar bulunmamaktadır. Kadın konusunda yapılmış çalışmaların oldukça fazla olduğunu, bunların ise daha çok İslâm'da kadının yeri ve önemi üzerine yapılmış çalışmalar olduğunu ayrıca belirtmeliyiz. Rıza Savaş'ın *Hz. Peygamber Döneminde Kadın* isimli kitabı bu alanda yapılmış önemli bir çalışmadır. Zira bu eserde genel olarak Hz. Peygamber

⁴ Rıza Savaş, "Mekke'de İslâmiyet'in Yayılmasına Akralılık Açısından Bir Bakış", *İSTEM*, sy. IV, yıl. 2, (Konya 2004), s. 36.

⁵ Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara 1997, s. 117.

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1993, I, 78.

döneminde kadının durumu tüm yönleriyle ortaya konulmuş çalışacağımız konu kısa bir başlık olarak işlenilmiş. Bu başlık araştırmamız için ufuk açıcı olmuş eserden faydalanma fırsatı bulunmuştur.

“Hz. Peygamber Döneminde İslâm’ın Yayılmasında Kadınların Rolü” ile ilgili kaynaklar araştırılırken bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Kaynaklar da yer alan bilgiler siyer kitaplarında dağınık olarak bulunmaktadır. Bu bilgiler verilirken olayla ilgili sadece kadınların ismi zikredilerek geçilmiş bu yüzden de sınırlı bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca bazı bilgiler birbirinin tekrarı mahiyetinde veya birbirinin zıddı şeklinde yer aldığından bu konuda zorluklarla karşılaşmıştır.

Araştırmada özellikle Kur’an-ı Kerîm, tabakat, siyer, neseb, hadis ve İslâm târihi kaynaklarından faydalanıldı. Araştırma ile ilgili ilk başvuru kaynağı İbn İshâk (151/768)’in rivayetlerini eserinde toplayan İbn Hişâm (218/833)’in *Sîretün-nebeviyye*’si bulunmaktadır. Hz. Peygamber’in hayatını geniş bir şekilde ele alması ve güvenilir kabul edilmesiyle konunun içerik olarak sıralanmasında oldukça katkı sağlamıştır. Ayrıca İbn İshâk’ın *Siretu İbn İshâk el-müsemmâ bi kitâbi’l-mubtede’ ve’l-meb’as ve’l-megâzî* isimli eserinden günümüze ulaşan ve Hamîdullah tarafından neşredilen eserin tercümesinden de faydalanıldı. Söz konusu kadınlar olunca onlarla ilgili bilgilere bir cilt ayıran tabakat kitapları ana kaynaklar olmuştur. Bunların başında İbn Sa’d (230/845)’in *Tabakâtü’l kübra’sı*, İbn Abdilberr (463/1071)’in *el-İstiâb’ı*, İbnü’l-Esir (630/1232)’in *Üsdü’l-ğâbe’si*, Zehebî (748/1348)’nin *A’lam’ı*, İbn Hacer (852/1449)’in *el-İsâbe’si* başlıca kullanılan kaynaklar olmuştur. Muahhar kaynaklardan Ebû Nu’aym el-İsfehânî (430/1039)’nin *Delâil’i*, İbn Hişâm’ın eserini şerh eden es-Süheyli (581/1185)’nin *er-Ravd’ı*, İbnü’l-Esir (630/1233)’in *el-Kâmil’i*, İbn Seyyidinnâs (734/1333)’in *Uyûnu’l-eser’i*, İbn Kayyım’ın (751/1350) *Zadü’l-meâd’ı*, İbn-i Kesîr (774/1372)’in *el-Bidâye’si*, Semhudî (911/1505)’nin *Vefa’sı*, Kastalânî (923/1517)’nin *Mevahib’i*, Halebî (1044/1634)’nin *İnsanü’l-uyun’u* yararlanılan diğer eserlerdir.

Genel tarih kitaplarından Taberî (310/923)’nin *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, ile Zehebî (748/1348)’nin *Târîhu’l-islâm’ı* sık kullanılan bir diğer kaynaklar olmuştur.

M. Asım Köksal (1419/1998)'ın *İslâm Târîhi* isimli çok büyük bir gayretin meyvesi olan eserinden ve Muhammed Hamîdullah (1423/2002)'ın *İslâm Peygamberi* adlı kitabından oldukça faydalanıldı. *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, *İslâm Tarihi Aksiklopedileri* tamamı taranarak ilgili maddeler ve hanım sahabîler'i konu alan eserlerden de faydalanılmıştır. Araştırmada ismi geçen hanım sahabîler ile ilgili yapılmış akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır. Tez içinde geçen ayetler için *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* adlı eser kullanılmış olup kaynakça da ayrıca gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN İLK DÖNEMİNDE İMAN EDEN KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

I. İSLÂM'IN İLK DÖNEMİNDE İMAN EDEN KADINLAR

Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelmesiyle İslâm daveti başlamış bu davete ilk olumlu cevap verenler önemli bir misyonu üstlenmişlerdir. Araştırmanın bu bölümünde bu ilahî çağrıya iman eden hanımların en başında gelen Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice müstakil bir başlıkta ele alınmış diğer iman eden kadınlar ayrı başlıkta değerlendirilmiştir.

A. Hz. Hatice

İnsanlara Allah'ın ayetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğreten, onları kötülüklerden arıtan bir peygamber olarak gönderilen⁷ Hz. Muhammed'in (s.a.v), bi'setinin sadık rüyalarla başladığı ve 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesini 40 yaşında iken Hira Mağarası'nda bulunduğu bir sırada Cebrail'in kendisine gelerek 'Âlak Suresinin ilk beş ayetini indirmesiyle birlikte peygamberliğin başladığına dair kaynaklarda detaylı bilgi verilmektedir.⁸ Böylece ilk vahyi alan Hz. Muhammed'in bi'seti 40 yaşlarında başlamış ve yaklaşık 23 yıl sürmüştür. Aldığı bu ilk vahiyle aşırı bir korku ve heyecana kapılan Hz. Muhammed, Hira'dan hızlı adımlarla inerek evine gelmiş ve "Beni örtün, beni örtün!" diyerek Hz. Hatice'den (r.a) üstünü örtmesini istemiştir.⁹ Nihayet korkusu geçip sakinleşince, Hz. Hatice'ye olup bitenleri anlatmış ve şöyle demiştir: "Korkuyorum, Ey Hatice!

⁷ Âl-i İmrân 3 /164; Cum'a 62/2.

⁸ Bi'setin başlangıcı ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Cami'u's-sahîh*, İstanbul 1981, Bedu'l-Vahy, 3; Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Siyer*, thk. Muhammed Hamîdullah, trc. Sezai Özel, Konya 1988, ss. 176-178; Ebu Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n- nebeviyye*, thk. Mustafâ Sika, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhâfız Şelbî, Beyrut 1971, I, 250; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut 1996, I, 93; Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Latif ez-Zebidî, *Sahîh-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmet Naim-Kamil Miras, Ankara 1976, I, 1-27; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 74-75; Hz. Muhammed Devri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, ed. Kenan Seyithanoğlu, Konya 1994, I, 201-203; Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul 1998, I, 140-143; İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2005, ss. 81-82.

⁹ İbn Hişâm, I, 250-252; Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l mü'lûk*, thk. Muhammed Ebû'l Fadl-İbrâhîm, Beyrut ts, II, 302; Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Teymî el-Bustî, *es-Siretü'n- nebeviyye ve ahbaru'l hulefa*, thk. Hafiz Seyyid Aziz Bek, Beyrut 1987, s. 66.

Bana bir zarar gelmesinden korkuyorum!” Rasûlullah’ın bu hâlini en iyi şekilde anlayan yüksek bir kabiliyet ve basirete sahip Hz. Hatice, her hâlinden son derece emniyet duyduğu¹⁰ eşini teskin ederek,¹¹ Hz. Peygamber’in korku ve endişelerini giderecek şu sözleri söylemiştir: Bundan Allah’a sığınırım Ebû’l-Kâsım! Öyle deme! Yemin ederim ki Allah, hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Allah sana sadece iyilikle muamele edecektir. Çünkü sen akrabaları gözetiyor, doğru konuşuyor, ailene bakıyor, hayatını dürüstçe kazanıyor,¹² işini görmekten âciz kimselerin elinden tutuyor, yoksulları kayırıyor, misafirleri ağırlıyor, haksızlığa uğrayan kimselere yardım ediyorsun. Allah sana böyle bir şey yapmaz. Ama bu hal nedir, Ey Amcaoğlu? Her halde sen, bir şey gördün ya da duydun.”¹³

Bu sözler, bir hanımın kocasına uzun ve devamlı bir beraberlikten sonra söylediği sözlerdir. Bu sözlerde Hz. Peygamber’in, peygamber olmadan önce de parlak bir şahsiyete sahip olduğunun açık ifadesini¹⁴ ve eş olarak Hz. Hatice’nin müthiş desteğini görüyoruz.

Hz. Peygamber ona meseleyi anlatır. Anlatılanları dinleyen Hz. Hatice “Seni müjdelerim, Ey Amcaoğlu! Ve kalbini teskin ederim ki Senin bu ümmetin peygamberi olacağına kesinlikle inanıyorum” der. İbn İshak’ın kaydettiği başka bir rivayete göre ise Hz. Peygamber, Hz. Hatice’ye “Ben yalnız kaldığım zaman bir ses işitiyorum. Vallahi, bunun bir şeyden dolayı olmasından korkuyorum” der. Hz. Hatice:

“Maazallah, Allah sana bunu yapmaz. Vallahi, şüphesiz sen, emaneti yerine verir, sıla-i rahim yapar, doğru söz söylersin”¹⁵ karşılığını verir.

Bu süreç devam ederken bir süre vahiy kesilmiş ve o dönemde de Hz. Hatice’nin peygamberimize olan desteği devam etmiştir. Konuyla ilgili bir rivayet şöyledir:

¹⁰ Suruç, I, 142.

¹¹ Ebu’l-Fida İmadüddîn İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr., Beyrut 1966, III, 10.

¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 9; Muhammed Mehdî el-İstanbulî, Mustafâ Ebu’n Nasr es-Sulbî, *Nisâu havle’r-râsul*, Beyrut 1995, s. 40; Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465.

¹³ İbn İshâk, 178.

¹⁴ Âişe Abdurrahman bint Şatı, *Rasûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, trc. İsmail Kaya, Konya 1994, s. 184; İsmail L. Çakan, N. Mehmed Solmaz, *Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul 1994, s. 216.

¹⁵ İbn İshâk, 188.

Hız. Peygamber vahyin kesilmesinden dolayı öyle üzüldür ki birkaç kere gidip kendisini yüksek dağların başından aşağı atmak ister. Hız. Peygamber kendisini aşağı atmak için dağa her çıktığında gökten birinin seslendiğini duyar. Ses “Ey Muhammed, sen Allah’ın Peygamberisin, ben de Cibril’im” demektir. Ona bakmaya çalışır. Oracıkta kalakalmıştır. Ne ileri ne de geri gidememektedir. Yüzünü gökyüzünün hangi tarafına çevirse onu görür. Hız. Peygamber’i aramak üzere Hız. Hatice’nin gönderdiği adamlar gelene kadar orada öylece kalır. Fakat onlarla dönmez. Adamlar Mekke’ye dönerler, sonra tekrar Hız. Peygamber’in yanına giderler. O yine aynı şekilde durmaktadır. Neredeyse akşam olacaktır. Sonra Cebrail ayrılıp gider. Hız. Hatice “Ya Ebû’l-Kâsım, vallahi seni aramak için adamlarımı gönderdim. Gittiler, Mekke’ye geri döndüler, neredeydin?” diye sorar. Hız. Peygamber, kendi kendini kastederek: “Herhalde ya bir şair yahut bir mecnun oldum. Bana neler oluyor Hatice?” diye karşılık verir. Hız. Hatice ise onu yukardaki sözleriyle teselli eder. Vahyin geciktiği günlerde, vahyin gecikmesinden dolayı onun sıkıntılı olduğunu görünce Hatice O’na: “Senin bu sabırsızlığını gördüğünden Rabbin sana darıldı” der. Bunun üzerine Allah “*Rabbin seni terk etmedi ve darılmadı*”¹⁶ ayetini indirmiştir.¹⁷

İbn İshâk’tan başka bir rivayete göre vahiy bir süre kesilince Rasûlullah Cebrail’e “Seni, bizi daha çok ziyaret etmekten alıkoyan nedir? Niçin daha çok ziyaret etmiyorsun?” diye sorar. Bunun üzerine Allah “*Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O’na aittir. Senin Rabbin unutkan degildir*”¹⁸ ayetini indirdi.¹⁹ Ve nihayet “*Ey sarınıp bürünen Peygamber! Kalk insanları uyar!*”²⁰ Ayetiyle de Hız. Peygamber İslâm davetiyle mükellef kılınmıştır. Bundan sonra vahyin bir daha kesilmediği rivayet edilir.²¹ Bu zorlu görevin başından itibaren onun en yakın destekçisi ve ona ilk inanan kişi, onu teskin eden sevgili eşi Hız. Hatice olmuştur.

Hız. Hatice Hız. Peygamber’in yükünü hafifletmiştir. Rasûlullah, kendisini reddeden, yalanlayan hoşlanmadığı bir şey duyduğunda çok üzüldürdü. Ancak

¹⁶ Duhâ 93/3.

¹⁷ İbn İshâk, 177.

¹⁸ Meryem 19/64.

¹⁹ İbn İshâk, 193.

²⁰ Müddessir 74/1-2.

²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 10.

Hatice'nin yanına geri dönünce Allah onu feraha çıkarırdı. Hz. Hatice onu düşüncelerinde takviye eder, üzüntüsünü hafifletir, onu tasdik eder, insanların durumunu kolaylaştırırdı.²² Bu sebeple Hz. Hatice, bir bakıma Hz. Muhammed'in ruhsal danışmanı olarak değerlendirilmiştir.²³ Kaynakların ittifakla bildirdiklerine göre İslâm davetinin başlamasıyla Hz. Peygamber'in davetine inanan ilk kişi Hz. Hatice olmuştur.²⁴ Hz. Hatice cahiliye döneminde putlardan nefret eden tahire,²⁵ şerefli, iffetli, sadık ve örnek bir kadındı. Hayatının sonuna kadar Hz. Peygamber'e hizmet etmiş, onu desteklemiş ve ona yardım etmiştir.²⁶

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'i yakinen tanması yalan söylemeyeceğine inanması, Mekkeli müşriklerin peygamberlik dışında ona isnat ettikleri sihirbazlık, şairlik, delilik gibi özellikleri taşımadığını bilmesi,²⁷ ilk iman etmesinde önemli rol oynamıştır.

Hz. Hatice Peygamber'in gerisinde değil yanında duran, zaman zaman ona takip edilecek yolu gösteren kişi olmuştur. Teslimiyeti, itaati, fedakârlığı ve kuvvetli imanı ile Hz. Peygamber'in en büyük destekçisi olarak Peygamber'in vahyin aydınlığını görmesine o yardım etmiştir. Hz. Hatice Peygamber ile evlenmek suretiyle Peygamber'in gücü ile güçlenmiş değildir. Bilakis kendinde olan itibar ve iktidar gibi özelliklerle kendi isteği ve iradesiyle Hz. Muhammed'e

²² İbn İshâk, 188.

²³ Karen Armstrong, *Hz. Muhammed*, trc. Selim Yeniçeri, İstanbul 2005, s. 117.

²⁴ İbn İshâk, 188; İbn Sa'd, VIII, 251; Ebu Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammad el-Ensârî er-Razî ed-Dülâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire*, thk. Muhammed Hüseyin el-Hüseyini el-Celâlî, Beyrut 1977, s. 51; Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mesûdî, *Murucuz-Zehab*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır 1958, II, 284; Ebu Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992, IV, 1817; Ebu'l Hasen Alî b. İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Beyrut 1989, VI, 78; Muhibbuddîn Ahmed b. Abdullah et-Taberî, *es-Semtu's-semîn fi menakibi ümmühati'l-mü'minin*, Kahire 1983, s. 18; Zeynüddin Ömer İbn'ül-Verdî, *Târihu ibnü'l verdî*, thk. Ahmed Rıfat el Bedrâvî, Beyrut 1970, I, 161; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 23; a.mlf. *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdullvahid, Beyrut 1976, I, 427; Ebu'l Fazl Şehâbettin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muâvviz, Beyrut 1995, VIII, 99; Ahmed b. Muhammed el-Kastalanî, *el-Mevahibü'l-ledünniyye*, şerh. Muhammed b. Abdülhakî ez-Zürkanî, Beyrut 1973, III, 221; Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Abdulmûz Abdulhamîd el-Cezzâr, Kahire 1995, II, 402; Muhammed b. Ali eş-Şevkanî, *Derru's-sahabe fi menakibi'l-karâbe ve's-sahâbe*, thk. Hüseyin b. Abdillâh el-Umerî, Beyrut 1990, s. 608; Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu ehli'l beyt fi dav'il kur'ân ve'l hadis*, Beyrut 1994, s. 51; Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul 1991, s. 90.

²⁵ M. Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*, İstanbul 1987, s. 105.

²⁶ İhsan Süreyya Sırma, *İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkençe*, İstanbul 1996, s. 36.

²⁷ Savaş, *Kadın*, s. 78.

eşi olmak istediğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber ise onun güçlü kişiliği sayesinde daha da güçlenmiştir.²⁸

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kimi peygamberlerin²⁹ ailesi içinde kendisine inanmayan olduğu halde Hz. Peygamber için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Zira Hz. Hatice İslâm'a girdikten sonra en yakınları yani kızları Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma da Müslüman olmuştur.³⁰ Elbette bu durum Peygamberimiz için de peygamberliğin ilk döneminde çok önemli bir destek olmuştur. Bunda da Hz. Hatice'nin etkisinin olduğunu görüyoruz. Hatice'nin bu özelliğini vurgulamak isteyen Muhammed Hamidullah, Hatice'nin kocasının sadece sevgili bir refikası olmakla kalmadığını, aynı zamanda İslâm uğrunda çok mühim hizmetlerde bulunmuş bir hanım olduğunu belirttikten sonra Hz. Hatice'nin olmaması halinde belki de Hz. Peygamber'in daha önceki peygamberlerde olduğu gibi başarı sağlayamadan vefat edebileceği değerlendirmesinde bulunmuştur.³¹

Hz. Peygamber, Hz. Hatice'yi çok sevmiş ve arkasından onu överken “Zamanındaki dünya kadınlarının en hayırlısının Meryem olduğunu, İslâm ümmetinin kadınlarının hayırlısının da Hatice olduğunu”³² beyan etmiştir.

B. İman Eden Diğer Kadınlar

Siyer kaynaklarında ilk iman eden kişiler ayrıntılı olarak anlatılır. Bu başlıkta Hz. Hatice'den sonran iman eden hanımların kimler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

²⁸ Halime Kökçe, *Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rollerini Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz. Hatice*, İstanbul 2004, s.164.

²⁹ Hud 11/42-43; Tahrim 66 /10.

³⁰ İbn Hişâm, I, 128, 480; İbn Sa'd, VIII, 258-261; et-Taberî, II, 281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't Târih*, Beyrut 1965, II, 25; Alî b. Burhâneddin el-Halebî, *es-Sîretü'l-halebiyye fi sîreti'l-emîni'l me'mun*, (*İnsânu'luyun*), Mısır 1964, I, 431; Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, trc. Mustafa Aykoç v.dğr., İstanbul 1996, II, 142; Sarıçam, *Hz. Muhammed*, s. 85; Ahmet Lütfi Kazancı, *Hz. Süleyman'dan Hz. Muhammed'e (s.a.s) Peygamberler Halkası*, İstanbul 1997, s. 23; Ali Akpınar, “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örnekliliği” *Diyânet İlmî Dergi*, XLV/ 1, (ocak-Şubat-Mart 2009), s. 11; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Târîhi, Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi*, İstanbul 2010, I, 154.

³¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 168.

³² Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul 1981, Fezâilî's-Sahâbe 12; İbn İshâk, s. 308; Muhammed Nasuriddîn Elbânî, *et-Talikatü'l hısan ala sahihi ibni hibban*, thk. Umeyr Alaaddin Ali b. Belbanî el-Farisî, Cidde 2003, X, 117.

İslâm'a davet iki kanaldan yürütülmekteydi. Erkekler erkekler arasında, hanımlar ise hemcinsleri içinde iman ve İslâm nurunu yaymaya aşk ve şevk içinde devam etmekteydiler.³³ Hanımların içinde ilk iman eden Hz. Hatice bu davetçilerin başında gelmektedir. Hz. Hatice ve kızlarından sonra iman edenler arasında Peygamberimizin dadısı Ümmü Eymen³⁴ gelmektedir. Hz. Ammâr, Müslüman olduğu günlerini anlatırken şöyle demiştir: “Allah Rasûlünü gördüğüm zaman çevresinde beş köle, iki kadın ve Ebû Bekir vardı.”³⁵ İbn Hacer'in kanaatine göre bu iki kadın Hz. Hatice ile Ümmü Eymen yâhut Sümeyye'dir.³⁶

Burada Ammar, Müslüman olduğu günleri anlattığına göre ve annesi Sümeyye Ammar'dan sonra Müslüman olduğuna göre burada bahsedilen ikinci kadın Ümmü Eymen olmalıdır. Zira Peygamberimizin en yakınında “annemden sonra annem”³⁷ dediği kadınlardan biri olan Ümmü Eymen aynı zamanda Zeyd ile evli³⁸ ve Hz. Hatice'nin en yakınında olduğuna göre onun davetinin de etkisiyle³⁹ Hz. Hatice'den sonra iman eden kişi olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in insanları İslâmiyet'e gizlice davet⁴⁰ ettiği sırada Müslüman olanlardan⁴¹ ve ilk yedi Müslüman'dan birisi olan Bilâl'in annesi Hammame,⁴² Ammar bin Yasir'in annesi Sümeyye,⁴³ Zinnire⁴⁴, Ummu Ubeyy,⁴⁵ Amr b. Muemmil oğullarının cariyesi⁴⁶ gibi cariye ve kölelerin isimlerini ilk iman

³³ Suruç, I, 156.

³⁴ Ayşegül Dadan, *Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009, s. 15; H. Ahmet Özdemir, *Rasûlullah'ın Anneleri*, İstanbul 2008, s. 115.

³⁵ ez-Zebîdî, X, 331.

³⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 627; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 575.

³⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1995, XIII, 51; Âişe Abdurrahman, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 161.

³⁸ Dadan, 15.

³⁹ Hilal Kara, Abdullah Kara, *Annelerimiz*, İstanbul 2008, s. 31.

⁴⁰ Hz. Peygamber'in davete başlayışından itibaren geçen üç sene gizli davet devresidir. Bu merhalede Hz. Peygamber ve ona inananlar gizlice ibadet ediyor namaz kılıyor ve davet çalışmalarını gizlice sürdürüyorlardı. Geniş bilgi için bk. Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya 1992, ss. 73-81

⁴¹ Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzûrî, *Kitâbu cümel min ensâbi'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar-Riyad Zerkeli, Beyrut 1996, I, 209.

⁴² İbn Abdilber, IV, 1813; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 88.

⁴³ İbn Abdilber, IV, 1864; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 152; Şemsuddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk. Şuayb el-Arnâvût v.dğr., Beyrut 1985, I, 409; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 190; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 243.

⁴⁴ İbn Abdilber, IV, 1849; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 123; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151.

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 434.

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 76.

edenler arasında görmek mümkündür. Bazı Müslüman olan kadınların kaçınıcı sırada Müslüman olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Mesela Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın ilk sıralarda, on yedi insandan sonra Müslüman olduğu nakledilir.⁴⁷

Hz. Peygamber'in Dâru'l-Erkâm'a⁴⁸ gidip gizlice halkı İslâm'a davet etmeden önce ki Müslüman olan hanımlar şöyle sıralanabilir:⁴⁹ Fatıma bint Alkâme⁵⁰, Esmâ bint Selame⁵¹ (Kocası ile birlikte Müslüman olmuştur.)⁵², Leyla bint Ebu Hasme Kocası ile birlikte Medine'ye hicret eden ilk Müslüman kadın.⁵³ Esmâ bint Umeys,⁵⁴ Remle bint Ebu Avf,⁵⁵ Müşriklerin ileri gelenlerinden Süheyl b. Amr'ın kızları Sehle ve kız kardeşi Ümmü Gülsüm⁵⁶, Fatıma bint Hattab⁵⁷, Emine bint Halef⁵⁸ eşleri vasıtasıyla Müslüman olan kadınlardır.

Kadın erkek bütün Müslümanların sayısı artmaya başlayınca Rasûlullah irşad ve talim ihtiyacı için bir ev tahsis etme ihtiyacını hisseder ve Erkam b. Ebu'l-Erkam'ın evini tahsis eder. Bu dönemde kadın ve erkek İslâm'ı benimseyenlerin sayısı yaklaşık kırka yakındır. Bunların çoğu ise Kureyş nezdinde herhangi bir nüfuzları olmayan fakirler ve kölelerdir.⁵⁹

Ümmü Cemil Fatıma bint Mücellel⁶⁰, Bereke bint Yesar⁶¹, Harmele Hatun⁶², Reyta bint Haris⁶³, Sevde bint Zem'a⁶⁴ eşi Sekran vasıtasıyla Dâru'l-

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 9; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 6.

⁴⁸ İslâm'ın yayılmasında ki önemi için bk. M. Asım Köksal, "Dâru'l-Erkâm", *DİA*, VIII, 520; T.W. Arnold, *İntişar-ı İslâm Târîhi*, trc. Hasan Gündüzler, Ankara 1971, s. 44; Önkâl, *İslâm'a Davet*, ss. 79-81.

⁴⁹ Abdullah Sezikli, *Hz. Peygamber Döneminde Siyer Kaynaklarına Göre İslâm'a Giriş Şekilleri*, Gazi Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, ss. 16-21.

⁵⁰ İbn Sa'd, VIII, 385.

⁵¹ İbn Sa'd, VIII, 398.

⁵² İbn Hişâm, I, 355.

⁵³ İbn Sa'd, VIII, 383; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 303.

⁵⁴ İbn Sa'd, VIII, 389; el-Belazûrî, I, 225; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 253; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 450; Halebî, I, 445. Ahmed Halil Cum'a, *Fursan min asrı'n nübüvve*, Beyrut, 1999, s. 841.

⁵⁵ İbn Sa'd, VIII, 383.

⁵⁶ İbn İshâk, ss. 156-157; İbn Sa'd, VIII, 384.

⁵⁷ İbn Sa'd, VIII, 383.

⁵⁸ İmadüddin Halil, *Muhammed Aleyhisselam*, trc. İsmail Hakkı Sezer, Konya 2003, s. 67.

⁵⁹ Ramazan el-Butî, *Fikhu's-sîre*, trc. Atik Aydın, İstanbul 2009, ss. 89-90.

⁶⁰ İbn Sa'd, VIII, 385.

⁶¹ İbn Sa'd, VIII, 372.

⁶² İbn Sa'd, VIII, 392.

⁶³ İbn Sa'd, VIII, 377.

⁶⁴ İbn Sa'd, VIII, 268.

Erkâm'da yapılan çalışmalar sonucu Müslüman olan kadınlardır.⁶⁵ Hz. Peygamber'in gizlice yaptığı bu ferdi davet merhalesinde akrabalık bağlarının ve arkadaşlık ilişkilerinin önemli tesiri olmuştur. Müslüman olan her Mekkeli, yakın akraba ve arkadaşlarını İslâm'a çağırmıştır. Örneğin Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma eşi vasıtasıyla⁶⁶, yine Ebû Bekir Müslüman olduğunda karısı Ümmü Ruman, kızı Esmâ⁶⁷ ve Âişe⁶⁸ bu şekilde İslâm'a girmişler ve ilk Müslüman halkaya dâhil olmuşlardır.

Özellikle bu gizlilik merhalesinde Mekke'de oluşan Müslüman toplumun yaklaşık dörtte biri kadınlardan oluşmaktaydı. Evli olan gençlerden çoğunun kendileriyle beraber zevceleri de Müslüman olmuştur. Zira yukarıda ismi geçen birçok hanım eşleri vesilesiyle İslâm'a girmişler ve ilk halkaya dâhil olmuşlardır. Bu hanımlar erkeklerle beraber davetin gizlilik merhalesini tüm evreleriyle yaşamışlar ve kendi varlıklarını bile müşriklere hissettirmemişlerdir. Bu şekilde Müslümanların sırrını gerektiği gibi muhafaza edip saklamışlardır.⁶⁹ Bu yönüyle de kadınların İslâm'ın yayılmasında önemli bir desteğinin olduğunu söyleyebiliriz.

Henüz açık olarak İslâm'a bir çağrı yapılmamıştı fakat gün geçtikçe bu fedakâr müminler ve abidler grubuna kadın erkek birçok yeni genç katılıyordu. Yukarıda zikredilenlerden başka Hz. Peygamber'in hanım akrabalarının mesela halası Umeyme'nin oğulları, Abdullah ibn Cahş ile kardeşi Ubeydullah ve diğer halası Berre'nin oğlu Ebû Seleme ve eşi Ümmü Seleme⁷⁰ ile annesi tarafından iki kuzeni Sad b. Ebu Vakkas ve küçük kardeşi Umeyr yeni dine girenlerin ilkleri arasındaydılar. Bununla beraber Peygamberimizin dört amcasından hiçbiri henüz

⁶⁵ Sezikli, 22.

⁶⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, sad. Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul ts, I, 51; Sabri Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslâm Târihi*, Ankara 1995, s. 150.

⁶⁷ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Nazife Şişman, İstanbul 1991, s. 129.

⁶⁸ Halil, 67; Hz. Âişe'nin İslâm geldiğinde henüz küçük olduğu ve ondokuzuncu sırada Müslüman olduğu ile ilgili bilgi için bk. Nabia Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Âişe*, trc. Tuba Asrak Hasdemir, Ankara 1999, s. 23; Seyyid Süleyman Nedvi, *Hazreti Âişe*, trc. Ahmet Karataş, İstanbul 2003, s. 22. Reşit Haylamaz ise Hz. Âişe'nin Müslüman olduğunda beş yaşında olduğunu ve ablası Esmâ ile ilk iman edenlerden olduklarını kaydetmektedir. Bk. Reşit Haylamaz, *Müminlerin En Mümtaz Annesi Hazreti Âişe*, İstanbul 2010, s.18.

⁶⁹ Münir Muhammed Gadban, *Nebevî Hareket Metodu*, İstanbul 1988, I, 38.

⁷⁰ İbn Sa'd, VIII, 287.

ona iman etmemişti.⁷¹ Burada yine açıkça Peygamberimize ilk destek olanların hanım akrabalarının çocukları olması önemlidir.

Hiz. Peygamber'e görevini açıklaması Cebrail vasıtasıyla emredilince "sen, sana, emir olunanı, açıkça duyur, müşriklere, aldırış etme"⁷², "yakın akrabalarını uyar."⁷³ Hiz. Peygamber, ilahî emir gereği Sâfa Tepesinden ilk defa bütün Kureyş'e kabile isimleri ile seslendi. Böylece aleni davet başlamış oldu.⁷⁴ Hiz. Peygamber'in burada akrabalarına daveti yaparken halası Safiyye bint Abdulmuttalib ve kendi kızı Fatıma'ya bizzat isimleriyle tebliğ yapması dikkat çekicidir.⁷⁵ Belki de Hiz. Peygamber onların şahsında tüm kadınlara bu çağrını yaparak, Mekke cahiliye anlayışında adı olmayan kadına bizzat isimleriyle hitap ederek bir ad ve anlam kazandırmanın ilk uygulamasını göstermekteydi.

Bu çağrının sonucunda yakın akrabaları içinde O'na tereddüt etmeden inanan kişi halası Safiyye bint Abdulmuttalib olmuştur.⁷⁶ Bunda Safiyye'nin yeğenini sevmesi, âdeta genç yaşta kaybettiği kardeşi Abdullah b. Abdulmuttalib'in yerine koyması onu iyi tanıyor olması ve eşi Hiz. Hatice'nin de akrabası olması (Safiyye Hiz. Hatice'nin kardeşi Avvam b. Huveylid ile evlidir)⁷⁷ etkili olmuş olabilir.⁷⁸ İlk zamanlar diğer halalarının iman noktasında kararsız kaldıklarını bu konuyla ilgili halası Erva'nın "Ben diğer kız kardeşlerimin ne yapacaklarını bekliyorum" ifadelerinden anlıyoruz.⁷⁹ Bununla beraber Hiz. Peygamber'in halalarının Ebû Leheb'in düşmanca tavrı nedeniyle onunla konuşmaya gittikleri ve ona Muhammed'in gerçekten geleceği evvelden haber verilen resûl olduğuna onu ikna etmek istedikleri ama bundan bir sonuç alamadıkları da rivayet edilmektedir.⁸⁰ Daha sonra Hiz. Peygamber'in halalarının Erva, Atike, Umeyme'nin kızları Hamne bint Cahş ile Zeynep bint Cahş ve

⁷¹ Lings, 93.

⁷² Hicr 15/94.

⁷³ Şuara 26/214.

⁷⁴ İbn Sa'd, I, 96; Aleni davetle ilgili geniş bilgi için bk. Önkâl, *İslâm'a Davet*, ss. 84-87.

⁷⁵ Savaş, *Kadın*, s. 79.

⁷⁶ Lings, 95.

⁷⁷ İbn Sa'd, VIII, 263.

⁷⁸ Savaş, *Kadın*, s.79.

⁷⁹ Lings, 95.

⁸⁰ el-Belâzûrî, I, 135; Asım Köksal, bu konuyla ilgili Hiz. Peygamber'in halası Safiyye'nin Ebu Leheb'le konuşmasını nakleder. Bk. Asım Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet-Mekke Devri*, İstanbul 1981, 179.

İslâm'dan önce vefat eden halası Beyza (Ümmü Hakîm)'nın kızları Sa'da bint Kureyz, Erva bint Kureyz ve Erva'nın kızı Ümmü Gülsüm'ün Müslüman oldukları rivayet edilmektedir.⁸¹

Hiz. Peygamberin amcaları Ebû Leheb ve Ebû Talib'in Müslüman olmadığı, Abbas'ın sonraki yıllarda İslâm'a girdiği rivayet edilir.⁸² Hâlbuki Abbas'ın hanımı Lubabe bint el-Haris'in ise Hiz. Hatice'den sonra Müslüman olan ilk hür kadın ve onunla beraber üç kız kardeşinin Hiz. Cafer'in eşi Esmâ bint Umeys, Hiz. Hamza'nın eşi Selma bint Umeys⁸³ ve Meymune'nin Müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Onlar hakkında Peygamber Efendimiz "Dört Mü'mine kız kardeş" ifadesini kullanmıştır.⁸⁴ Hiz. Abbas'la ilgili başka bir rivayette ise onun İslâmiyet'in Mekke'de açıklanmasından sonra Müslüman olanların başında geldiğidir. Hiz. Peygamber'in azatlılarından Ebû Rafî; kendisinin, Abbas b. Abdulmuttalib'in kölesi olduğunu İslâmiyet'in ev halkı içerisinde tesirli olduğunu Abbas ile birlikte Ümmü'l-Fadl'ın ve kendisinin iman ettiğini, Abbas'ın kavminden çekindiğini ve Müslümanlığını gizlediğini anlatır.⁸⁵ Hiz. Abbas, Hiz. Peygamber'in emriyle Mekke'de oturup Mekke'nin fethine kadar Müslümanlığını gizli tutmuş, Mekke'deki haberleri gizlice Hiz. Peygambere ulaştırma görevini sürdürmüştür.⁸⁶ Bu rivayete onun eşi Ümmü'l-Fadl'ın ilk Müslümanlardan olmasının nedenini daha iyi anlıyoruz.

Ebû Talib'in hanımı Fatıma bint Esed ise hicretten önce eşinin ölümünden sonra İslâm'a girmiştir.⁸⁷ Peygamberimizin mürebbiliğini yapmıştır.⁸⁸ Böylece gün geçtikçe kadınlar arasında İslâmiyet'in hızlı yayılmaya devam ettiğini bunda da onların çabuk duygulanan ve tesir altında kalan yaratılışlarının⁸⁹ etkili olduğunu böylece ilk dönemde Müslüman olan kadınların sayısının oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz. İbn Sad'da geçen bir rivayete göre Hiz. Ömer Müslüman

⁸¹ İbn Sa'd, VIII, 264, 265, 266.

⁸² İbn İshâk, 204.

⁸³ İbn Sa'd, VIII, 392.

⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 253; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 450; Halebî, I, 445.

⁸⁵ İbn Sa'd, IV, 323; Zekai Konrapa, *Peygamberimiz İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul ts, s. 272.

⁸⁶ İbn Sa'd, IV, 322-323; Muhammed Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 2002, s. 52.

⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 361; el-Belâzûrî, II, 35.

⁸⁸ Ahmed b. Ebu Ya'kûb b. Vazih, *Târîhu'l-ya'kûbî*, Beyrut 1960, II, 14.

⁸⁹ Suruç, I, 156.

olduğunda kırk erkek, on kadın veya kırk beş erkek on bir kadın Müslüman bulunmaktadır.⁹⁰ Hz. Ömer Habeşistan'a ilk hicret eden kafilden sonra Dâru'l Erkâm'da en son Müslüman olan kişidir ve o sırada orada bulunanların sayısı İbn İshak'ta geçen rivayete göre kırk erkek ve on bir kadındır.⁹¹ Bu sayı O zamana kadar Müslüman olanların değildir. Müslüman olan kadınların sayısı daha fazla olabilir. Nitekim Rıza Savaş Hz. Ömer'den önce Müslüman olan kadınları şöyle sıralayarak bu sayının daha da fazla olabileceği görüşünü belirtmiştir.⁹²

1. Hz. Hatice, 2. Lubaba bint el-Haris, 3. 6. Hz. Peygamber'in kızları, 7. Ümmü Seleme bint Ebi Umeyye, 8. Leyla bint Ebi Hasme, 9. Sehle bint Ebi Hasme, 10. Ümmü Gülsüm bint Suheyl b. Amr, 11. Fatıma bint el- Hattab, 12. Cariye bint Amr, 13. Esmâ bint Umeyy, 14. Remle bint Ebi Avf, 15. Selma bint Umeyy, 16. Selma bint Sahr, 17. Sümeyye, 18. Ummu Eymen, 19. Safiyye bint Abdulmuttalib, 20. Zinnire, 21. Esmâ bint Ebi Bekr.

Yukarıda saydığımız isimlerle beraber bu listeyi uzatmak mümkün olabilir ancak kaynaklar da kadınların İslâm'a giriş sıralarıyla ilgili belirsizlikler ve eksiklikler bu fırsatı vermemektedir.

II. İŞKENCE GÖREN KADINLAR

İslâmiyet yayılmaya başlayıp Rasûlü Ekrem'le ashabı mensup oldukları kabileler tarafından himaye edildikleri dönemde Kureyş, korumasız Müslümanlara dayanılması çok zor eziyetler çektirirdi. Bu savunmasız insanlar arasında bir takım köleler ve cariyeler, bir iki kuşaktan beri Mekke'de yaşamayı tercih eden yabancılar, zayıf kabilelere mensup erkek ve kadınlar vardı. Kureyşli inanmayanlar bunlara karşı zalimce davranmış, onlara çeşitli haksızlıklar yapmışlardır. Habbab b. Eret, Bilâl, Yasir ve Ammar, Süheyb, Ebû Fukeyhe, Sümeyye, Lübeyne, Zinnire, Nehdiye ve Ümmü Ubeys gibi eziyet görenler⁹³ bunların en dikkat çekenleridir.

⁹⁰ İbn Sa'd, III, 143.

⁹¹ İbn İshâk, 239;

⁹² Savaş, *Kadın*, ss. 82-86

⁹³ Ebû Abdûllah b. Şemsuddîn b. Bekr İbn Kayyum el-Cevziyye, *Zâdü'l-me`ad*, thk. Şuayb el-Arnaût-Abdulkadîr el-Arnaût, Mısır 1973, II, 44; İmam Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, trc. Ahmet Karataş, İstanbul 2005, s. 136; Afzâlur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, III, 96.

Müşriklerin bu işkenceleri yapmalarının pek çok sebebi olabilir. Mekke müşriklerinin eşitsizlik ve sömürü üzerine kurulu düzenlerini İslâm'ın değiştirmiş olması yani onların hükümlerini sona erdirmesi bunlardan biri olarak sayılmıştır.⁹⁴

Aynı hususta Mevdudî ise müşriklerin bu akıl almaz işkencelerinin insanlar üzerinde mağdur ve mazlumlardan yana olma duygularını harekete geçirerek İslâm'a yakınlaşmayı sağladığını ancak insanların inançlarını gizlediklerini belirtmektedir.⁹⁵

Bu süreçte işkence ve eziyete uğrayan hanımların olması aynı zamanda onlar vesilesiyle İslâm'a girenlerin de olması anlamına gelebilir. Bunun da ilk dönemde İslâm'ın hanımlar arasında yayılmasında önemli bir aşama olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan araştırmanın bu aşamasında işkence ve eziyete uğrayan kadınlar kaynaklarda ulaşıldığı kadarıyla değerlendirilmeye çalışıldı.

A. Hz. Sümeyye bint Hubbat

Kaynaklarda Sümeyye, Sümeyye bint Hayyât, Sümeyye bint Hubbât, Sümeyye bint Hıbat, Sümeyye bint Habât ve Sümeyye bint Huyyât gibi farklı isimlerle anılmaktadır.⁹⁶ Biz, Sümeyye bint Hubbat şeklindeki kullanımı tercih ediyoruz. Sümeyye'nin soyu ile ilgili de farklı şecereler zikredilmektedir. Bu şecerelere bakıldığında ise Ammâr'ın annesi olan Sümeyye ile başka Sümeyye'lerin karıştığı görülmektedir.⁹⁷ Bu nedenle de Sümeyye'nin kim olduğu

⁹⁴ Hizmetli, 160.

⁹⁵ Seyyid Ebû'l-Âlâ Mevdudî, *Târih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. Ahmet Asrar, Ankara 1984, II, 468.

⁹⁶ İbn Sa'd, IV, 386, Müellifin eserinde Hayyât ismi, sadece hanımları ele aldığı bölümde ise ismi Hubbat olarak yazılmaktadır. Bk. İbn Sa'd, VIII, 381; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 190; Diğer yazım şekilleri için bk. Hıbât, el-Belâzûrî, I, 178; Hayyât, İbn Abdilber, IV, 1863; el-İstanbulî, s. 197; Aynur Uraler, "Sümeyye bint Hubbat", *DİA*, XXXVIII, 134; Huyyât yazımı için, Köksal, *Mekke Devri*, s. 240.

⁹⁷ Örneğin bu Sümeyyelerden bir tanesi Hâris b. Kelede es-Sakaffî'nin kölesi olan Sümeyye'dir. Hâris, *Taif* menşelidir. Kendisi tahsilini İran'da yapmış, bir şöhret ve itibar kazanmıştır. Nûşcân adındaki *Zendâverd* şehrinin valisi hastalanmış, İran'lı doktorlardan ümidini kesince, meşhur doktor Hâris'den yardım istemiştir. İyileşmesi üzerine vali, mükâfat olarak kendisinden ne istediğini sormuş ve Nûşcân'ın bazı isteklerini yerine getirmiştir. Bundan ayrı Nûşcân ona birtakım hediyeler de vermiştir. Bu hediyeler arasında Belâzûrî'ye göre Bamih adında genç ve güzel bir cariye de vardır. Bk. el-Belâzûrî, I, 178; Bu kız sonradan Mekke'de Sümeyye adını almıştır. Bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 801.

ile ilgili kaynaklarda farklı ifadeler bulunmaktadır.⁹⁸ Ancak bu rivayetler biyografi araştırması yapanlara bırakılarak Hz. Sümeyye'nin inancı uğruna yaşadığı sıkıntılar ve şehit olması hususu üzerinde durulacaktır.

Sümeyye'nin kocası kendisi gibi ilk Müslümanlardan olan Yasir b. Âmir dir. Yemenli Ans kabilesinden olan Yasir kaybolan kardeşini aramak amacıyla Mekke'ye gelmiş buraya yerleşebilmek için de bir kişinin himayesini alması gerektiğinden Mahzumoğulları kabilesinden Ebû Huzeyfe'nin himayesine girmiştir. Ebû Huzeyfe bir süre sonra cariyesi Sümeyye'yi Yasir'le evlendirmiş ve bu evlilikten Ammar dünyaya gelmiştir.⁹⁹ İslâmiyet'in gizli davetinin yapıldığı dönemde oğlu Ammar vesilesiyle Müslüman olmuştur.¹⁰⁰

Hz. Muhammed halkı açıktan İslâm'a çağırmaya başlayınca müşrikler kimsesiz Müslümanlara eza ve cefa etmeye başladılar. Ebû Talib hayatta iken putperestler Hz. Peygamber'e doğrudan saldırmıyorlardı. Ashabın ileri gelenlerine ise kavimleri ve aşiretlerinin kalabalık olması nedeniyle çok sataşamazlardı ama kimsesiz ve fakirleri bulup bunlara çeşitli eziyetler ederlerdi. Cahiliye toplumunda köle ve cariyelere en acımasızca davranılır, istenilen hakaret yapılır ve hatta işkence altında öldürebilirlerdi, bundan dolayı da hiçbir zaman kimseye hesap verme sorumluluğunda değildi.¹⁰¹ Kimini günün sıcağında kızmış taşlarla dağlarlar, kimini kızgın güneş altında aç ve susuz bırakıp "Muhammed'in dininden dön" derlerdi. Kuyuya daldırıp boğmak isterlerdi. Onlar bu dayanılmaz sıkıntılara sabredip İslâm dininden dönmezlerdi.¹⁰² Bunların içinde en çok eziyete uğrayanlardan birisi de Yasir ailesi idi. Bu aile Ebû Huzeyfe'nin halifî olduğu halde o da müşriklerle bir olup bu Müslüman aileye arkalarına ateş yapıştırmak

⁹⁸ İbn Sa'd, III, 131; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, el-*Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, Kahire ts, s. 256; el-Belâzûrî, I, 178; Alî b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah b. Asâkîr, *Târihu medinet-i dimeşk*, thk. Ali Şiri, Beyrut 2000, XLIII, 354-355, 357; ez-Zehebî, *Siyer*, I, 408; M. Th. Reckendorf, "Ammâr", *İA*, I, 410; İsmail Metin, *Ammar b. Yasir ve Ailesi*, Cumhuriyet Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2006, ss. 16-20.

⁹⁹ İbn Abdilber, IV, 1863; İbn Asâkîr, *Târih*, XLIII, 354-355; Reckendorf, "Ammâr", I, 410; Mustafa Fayda, "Ammar b. Yasir," *DİA*, III, 75; Uraler, "Sümeyye", XXXVIII, 134; el-İstanbulî, 197.

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 152; İbn Abdilber, IV, 1863; ez-Zehebî, *Siyer*, I, 409; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 190; Ömer Rıza Kehhâle, *A'lamü'n-nisâ fi'l-âlemi'l-arab ve'l-islâm*, Beyrut 1991, V, 261; el-İstanbulî, 198; Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu min asrı'n nübüvve*, Beyrut 2003, s. 345.

¹⁰¹ Ramazan Altındaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya 1996, s. 194.

¹⁰² el-İstanbulî, 198; Halil, 77.

suretiyle işkence yapıyordu. Mahzum oğulları kabilesinin ileri gelenleri Yasir ailesine işkenceye devam edip sıcak günde kuma gömerler ve üzerinde et pişirecek kadar sıcak taşları gövdesine dizerlerdi. Sonra “Lât ve Uzzâ Muhammed’in dininden iyidir” diyerek bu sözü söyletmek isterler. Onlar ise “Derimizi yüzseniz, etimizi dilim dilim doğrasanız, sizi dinlemeyiz” diye cevap verirler ve “La ilahe illallah Muhammedün Rasûlullah” derlerdi. Yine bir gün Rasûlullah Efendimiz *Bahta* denilen yerden geçerken Yasir ailesine işkence yapıldığını görür ve çok üzülür. Hz. Yasir “Ya Rasûlullah, zamanımız hep böyle işkence ile mi geçecek?” diye sorunca Efendimiz “Sabredin Ey Yasir ailesi! Sevininiz Ey Ammar ailesi! Hiç şüphesiz sizin mükâfatınız, yeriniz cennettir.” “Ey Sümeyye üzülme sabret bu sıkıntılar seni üzmesin” buyurmuştur. Ve şöyle dua etmiştir: “Allah’ım! Yasir ailesinden kimseyi ateşle yakma, azab etme.”¹⁰³

Böyle eziyet edilen bir günde Ebû Cehil, Hz. Sümeyye’nin ayaklarını iple bağlatarak iplerin uçlarını da deveye bağlayıp ters istikametlerde sürer ve Hz. Sümeyye’yi parçalatarak şehid eder. İslâm’da ilk şehit olan işte bu kahraman hanım Sümeyye dir.¹⁰⁴

Sümeyye, bütün işkencelere karşı yaşlı, zayıf ve aciz bir kadın olarak sabretmiş, onların söyletmek istediği hiçbir küfür kelimesini söylememiş buna kızan Ebû Cehîl tarafından birçok işkence ve eziyete maruz bırakılmıştır.¹⁰⁵

Mahzûm oğullarının o dönemde Mekke’de hâkim zümreyi teşkil etmesi, Ebû Cehîl’in Hz. Peygamber’e en büyük düşman olmasına ve bu düşmanlığın öncülüğünü yapmasına sebep olmuştur. Mekke döneminin hemen hemen bütün hadiselerinde Ebû Cehîl’i veya onun çok basit ve seviyesiz tuzaklarını, acımasız işkencelerini görmek mümkündür.¹⁰⁶

¹⁰³ Şerafeddin Sadruddin, *Ammar bin Yasir*, trc. Ayşe Nihal Özsoy, İstanbul 1996, s.70; Halid Muhammed Halid, *Ricâlu havle’r-râsûl*, Beyrut 1973, s. 262; İbn Şakir el-Kütübiyye, *es-Sîretü’n-nebeviyyetü’s-şerife*, thk. Afif Nayif Hatum, ys 2001, s. 89; el-İstanbulî, 198; Cum’a, *Nisâ*, s. 346; Ali Sami en-Neşşar, *İslâm Şehitleri*, İstanbul 2010, s. 14.

¹⁰⁴ İbn İshâk, s. 252; İbn Abdilber, IV, 1864-1865; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 190; Cemaleddîn Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-safve*, thk. Mahmud Fahûrî-Muhammed Ravvas Kal’acî, Beyrut ts, II, 59; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 59; eş-Şamî, *Sübulü’l-hüda*, II, 480-82; Halebî, I, 483; “Ammar”, *İTA*, II, 177; Cevdet Paşa, I, 54; Ahmed Ağırakça, “Ammar b. Yasir,” *ŞİA*, I, 188; İrfan Yücel, *Peyamberimizin Hayatı*, Ankara 2003, s. 59.

¹⁰⁵ İbn Sa’d, VIII, 381; el-Belâzûrî, I, 180; ez-Zehabî, *Siyer*, I, 409; a.mlf. *Târih’ul-islâm ve ve Feyâtü’l-meşâhîri ve’l a’lâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Beyrut 1989, I, 218; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 244; Sadruddîn, 70.

¹⁰⁶ Mehmet Ali Kapar, “Ebû Cehîl”, *DİA*, X, 117.

Bu olayla ilgili başka bir rivayete göre kocası şehit edilmiş olan Sümeyye'nin işkence gördüğü yere uğrayan Ebû Cehîl, bu kadına “Sen ancak yüzünün güzelliğinden dolayı Muhammed'e âşık olup Müslüman oldun” diyerek hakaret eder. Kocasını ve oğlunu (Abdullah b. Yâsir) kaybeden ve imân etmekten çekinmeyen bu iffetli kadın, Ebû Cehîl'e hakaretle karşılık vermekten kendisini alamaz. Ve bunun üzerine Ebû Cehil tarafından öldürülür. Sümeyye bint Hubbat'ın şehit ediliş şekli ile alakalı farklı rivayetler vardır. Bunların en meşhuru ise Ebû Cehîl'in Sümeyye'ye işkence yapıldığı bir sırada mızrağını alıp karnından saplayarak şehit etmesidir. Böylece İslâm'da ilk şehit kadın Sümeyye olmuştur.¹⁰⁷

Başka bir rivayete göre ise, Ebû Cehîl mızrağını Sümeyye'nin kalbine veya uyluğuna saplamış, oradan da mızrak karnına saplanmış ve böylece Sümeyye acımasız bir şekilde şehit edilmiştir.¹⁰⁸

Ne şekilde olursa olsun Sümeyye'yi şehit etmekle Ebû Cehîl, insanlık tarihinin en çirkin cinayetlerinden birini işlemiştir. Ama Sümeyye kıyamete kadar gelecek olan İslâm kadınına eşsiz bir örnek olmuştur. Sümeyye'nin bu dik duruşu ve hayatını kaybetmesi, özellikle kadınların inançlarında ne kadar samimi olduklarının bir göstergesidir.

B. Hz. Zinnire

Müşriklerin, Hz. Peygamber ve inananlara yaptıkları işkence ve eziyetler dönemi, insanlık tarihinin bütün asırlar boyunca tanık olduğu en ürkütücü en korkutucu en zorlu devresidir. Ne Hz. Muhammed ne de onun izleyicileri mal, hükümlerlik ve saltanat peşinde değillerdi. Onlar hakkın peşindeydiler. Ve hakka imanın savunucularıydı. Hz. Muhammed kendilerine işkence edenlere hidayet diliyordu, işkence, sövgüler, öldürme teşebbüsleri onları yıldırılmıyordu.¹⁰⁹ Her kabile içindeki Müslümanlara saldırıp hapsedmeye, vurmaya, açlık ve susuzluk ile ve sıcak şiddetlendiği zaman Mekke'nin sığağıyla zayıf görülenlere işkence

¹⁰⁷ İbn Sa'd, VIII, 381; İbn Kuteybe, s. 256; el-Belâzûrî, I, 180; Ya'kûbî, II, 28; İbn Asâkir, *Târih*, XLIII, 359, 367; İbnü'l-Cevzî, II, 42; ez-Zehabî, *Siyer*, I, 409; a.mlf, *Târih*, I, 218; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 244; Cum'a, *Nisâ*, s. 346; Muhammed Abdulvahâb, *Hz. Muhammed'in Hayatı (Muhtasa'r sîretü'r Rasûl)* trc. Salih b. Abdûlazîz el-Racihî, Ankara 1977, s. 54; Hüseyin Algül, *İslâm Târihi*, İstanbul 1986, I, 213.

¹⁰⁸ İbn Abdilber, IV, 1865; eş-Şamî, *Sûbulü'l-hüda*, II, 482; İbn Şakîr, 89.

¹⁰⁹ Muhammed Hüseyin Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Vahdettin İnce, İstanbul 2000, I, 223.

etmeğe devam ediyorlardı.¹¹⁰ Bu saldırılara maruz kalanlardan birisi de Rum asıllı Zinnire isimli cariye idi.¹¹¹

Zinnire¹¹² Adıyy veya Mahzum oğullarının cariyesiydi.¹¹³ Zinnire'ye Ebû Cehil'le, Müslüman olmadan önce Ömer bin Hattab işkence yapmıştır. Boğazı sıkılıp elleri yanlarına düşüp öldü sanılıncaya kadar kendisine işkence edilirdi. Ebû Cehil kör edinceye kadar ona işkence ve baskıda bulunmuştu. Müşrikler de Lat ve Uzza'nın onu kör ettiğini söyleyince Zinnire onlara şöyle karşılık vermiştir:

Lât ve Uzzâ kendilerine tapan kimseleri ne bilirler? Benim gözümü böyle eden onlar değildir. Lât ve Uzzâ, ne yarar, ne de zarar vermeğe asla kadir olamazlar. Onlar, hiçbir şeyi göremezler. Fakat ancak semâdan gelen bir emirdir. Rabbim benim görme duyumu vermeye ve gördürmeye de kadirdir.

Ertesi gün Allah'ı Teâlâ onun görme duyusunu geri verir. Bunun üzerine Kureyş müşrikleri "Bu da Muhammed'in büyüsendir" derler.¹¹⁴

Ebû Cehil Zinnire'nin iman etmesiyle dalga geçmiş onu küçük görerek şöyle demiştir:

Muhammed'in izinden giden şu akılsızlara siz şaşmaz mısınız? Eğer Muhammed'in getirdiği şey hayırlı ve gerçek olaydı biz uymakta bunlardan daha önce davranır ve kendilerini geçerdik. Zinnire doğruyu bulmakta mı geçti? O'nu göreniniz kim?

Bu olaydan sonra şu ayetlerin indiği nakledilir: "İnkâr edenler inananlara şöyle dediler: "Eğer bu iyi bir şey olsaydı bizi bırakıp da onlara gelmezdi" Onunla doğru yolu bulamadıkları için, "Bu eski bir yalandır" demeye devam edeceklerdir."¹¹⁵

Hz. Ebû Bekir müşriklerin ona işkence ettiklerini görünce, onu satın alarak işkenceden kurtarmış ve âzât etmiştir.¹¹⁶

¹¹⁰ İbn Hişâm, I, 235; Ebû'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdulkâdir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtâ'u'l-esmâ*, thk. Muhammed Abdulhamid el-Nümeysî, Beyrut 1999, I, 35-36.

¹¹¹ M.Yusuf Kandehlevî, *Hayatü's-sahabe, Hadislerle Peygamber ve Ashabının Yaşadığı İslâmiyet*, trc. Ahmet Meylani, Ankara 1990, IV, 400.

¹¹² Kaynaklarda ismi farklı şekillerde geçmektedir. Bk. Zenira için İbn İshâk, 251; Zenbere, için eş-Şamî, *Sübulü'l-hüda*, II, 482; Zinniyre, için İbn Şakîr, 93.

¹¹³ M. Necati Bursalı, *Hanım Sahabeler*, İstanbul 2010, s. 47.

¹¹⁴ İbn İshâk, 251; İbn Hişâm, I, 236; el-Belazûrî, I, 222; İbn Abdilber, IV, 1849; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 123; a.mlf, *el-Kâmil*, II, 69; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151; Halebî, I, 481-82; İbn Şakîr, 93; Şennâvî, 364; İmam Şiblî, 139;

¹¹⁵ Ahkaf 46/11, Mevdudî, *Tefhîmu'l Kur'an*, trc. Muhamed Han Kayani v.dğr., İstanbul 1995, V, 349.

¹¹⁶ el-Belâzûrî, I, 222.

Zinnire inancı uğruna çeşitli eziyetlere katlanmış üstelik gözlerini kaybetmiş ve tevekkülle Allah'a olan imanı ile yeniden gözlerine kavuşmuştur. Bu olayı gören Müslüman kadınların sebat ve inançlarının kuvvetlendiğini söyleyebiliriz.

C. İşkenceye Maruz Kalan Diğer Kadınlar

Müslümanlara karşı Kureyş'in ileri gelenlerini kışkırtan Ebû Cehîl, bir kimsenin Müslüman olduğunu duyduğunda eğer o Müslüman güçlü bir kimse ise onu kınayıp ayıplar ve şöyle derdi: "Senden daha iyi bir insan olan babanın dinini bıraktın. Senin aklının kıtlığını söyleyecek ve görüşünü çürüteceğiz. Şerefini de yok edeceğiz." Müslüman olan kişi eğer ticaretle uğraşan biri ise ona da şöyle derdi: "Senin ticaretini kesata uğratacağız, malını da yok edeceğiz." Müslüman olan kişi eğer zayıf ve güçsüz biri ise onu döver, başkalarını ona karşı kışkırtırdı.¹¹⁷

Kaynaklarda rivayet edildiğine göre müşriklerin işkence yaptığı kadınlardan bir diğeri de Bilâl'in¹¹⁸ annesi Hamame Hatun'dur. Tıpkı Bilâl gibi annesi de çeşitli işkence eziyet ve sıkıntılara katlanmıştır. Hamame ve oğlunu Hz. Ebû Bekir satın alıp azat etmiştir.¹¹⁹

Nehdiye ve kızı Lübeyne Müslüman olduğu için işkence görenlerden diğeri ikisiydi.¹²⁰ Nehdiye Abdudhar oğulları kadınlarının,¹²¹ kızı Lübeyne de Müemmel oğullarının cariyesi idi. Yine bir gün Ömer b. Hattab inandığı için Lübeyne'yi iyice dövmüş ve sonra da onu bırakırken "Acıdığımdan değil yorulduğum için bırakıyorum" demiştir. Lübeyne de ona "Allah'a inanmaz ve pişman olmazsan Allah seni böyle cezaya çarptırarak" diye cevap vermiştir.¹²² Yapılan eziyetlerin ne kadar ağır olduğu Hassan b. Sabit'in şu ifadelerinden daha

¹¹⁷ Ebû'l Kâsım Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî, *er-Ravdu'l-unûf fî şerhis-sîreti'n-nebeviye li ibn hişâm*, thk. Abdurrahman Vekîl, Kahire ts. III, 202; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 243; a.mlf, *İslâm Târihi*, III, 86; Lings, 143.

¹¹⁸ Hz. Bilal ilk Müslüman olanlardan ve Allah yolunda işkence edilenlerdendir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in müezzini dir. Bk. Mustafa Fayda, "Bilal-i Habeşî" *DİA*, VI, 152.

¹¹⁹ İbn İshâk, 250; İbn Abdilber, IV, 1813; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 88; Kehhâle, I, 292.

¹²⁰ İbn Hişâm, I, 236; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 103; Mevdudî, *Tarih*, I, 466; İbn Şakîr, 94; Kazancı, 28.

¹²¹ Halil, 79.

¹²² İbn Hişâm, I, 236; İmam Şiblî, 139; Bazı kaynaklarda Lübeyne Cariye bint Amr b. Muemmil olarak ta geçmektedir. Bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 439; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 76; Bazende Lebiyne olarak geçiyor. Bk. İbn Şakîr, 92.

iyi anlaşılır: Umre için Mekke'ye gitmişim. Ömer b. Hattab'ın yanına uğradım. Ömer Müslümanlığı bıraktırmak için Lübeyne'yi dövmüş sonra da elleri gevşeyip yanlarına düşünceye kadar boğazını sıkmıştır. Lübeyne ölü gibiydi.¹²³

Müslümanlara yapılan bu işkenceleri sadece erkekler değil, fırsat bulduklarında müşrik kadınlar da yapıyordu. Şu olay bunu bize göstermektedir.

Nehdiye ve Lübeyne bir gün un öğütmeye gönderilirken hanımları tarafından and içilerek “Sizin gibi dininden dönmüş biri sizi satın alıp azat etmedikçe işkenceden geri durmayacağım, siz hiçbir zaman azat olunmayacaksınız” diye azarlanıyorlardı. Hz. Ebû Bekir üzerlerine gelir ve “Ey filanın annesi yemininden dön” der. Kadın “Öyle ya yemininden dön de azat et! Onların itikadını sen bozdun, onları sen satın al da azat et” diye çıkışır. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir onları yüksek miktara satın alır ve azat eder.¹²⁴

Bazen yapılan işkencenin şiddetinden kadınlar şuurlarını kaybeder müşriklerin söyletmek istediklerini istemeyerek de olsa söylerlerdi. İşte Ümmü Ubeys¹²⁵ ve kızı¹²⁶ bu işkencelere maruz kalan iki cariye idi. Ümmü Ubeys'e azılı müşrik, Esved b. Abd-i Yagus, kızına da Ömer b. Hattab işkence ederdi. Belazurî'nin rivayetine göre Ümmü Ubeys'i aç susuz bırakırlar ve dövmeye başlarlardı. O kadar döverlerdi ki ayakta duramaz hâle gelirdi. O zaman biraz ekmek ve su verirler “Lât ve Uzzâ senin Allah'tan başka tanrın mıdır?” derler, o da dayanamayarak kurtulmak için “evet” demek zorunda kalırdı. Ümmü Ubeys ve kızını da Ebû Bekir satın alarak azat etmiş, onları kurtarmıştır.¹²⁷

İslâm, sosyal hayatı düzenleyen önemli ilkeler getiriyordu. Eşitliği emrediyor, insanlar arasında sınıf farkı kabul etmiyordu. İster köle ister efendi ister kadın ister erkek zengin veya fakir bütün insanların insan olma yönünden birbirleriyle aynı seviyede olduklarını aynı seviyede doğal haklara sahip bulduklarını söyleyen yeni din, getirdiği insan hakları beyannamesiyle Mekke aristokrasisinin belini büküyordu. Mallarının çok, kendilerinin de soylu kişiler

¹²³ el-Belâzurî, I, 221; eş-Şâmî, *Sûbulü'l-hüda*, II, 482.

¹²⁴ Köksal, *Mekke Devri*, s. 190; Halil, 79; Bursalı, 56.

¹²⁵ İsmi Ümmü Uneys olarak da geçmektedir. Zühreoğullarının kölesiydi. Bk. Halil, 79.

¹²⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 434; Şiblî, I, 171.

¹²⁷ İbn Abdilber, IV, 457; el-Belâzurî, I, 222; Süheylî, III, 222; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 70; Köksal, *Mekke Devri*, s. 191.

olduklarını söyleyerek, mal ve nesebi, zayıflar ve kimsesizler üzerinde hakîm olmalarını sağlayan unsurlar kabul ederek, insanları sömüren ve onları ömürleri boyunca köleleri olarak kullanan Kureyş'in artık sosyal ve ekonomik baskın nüfuzu ortadan kalkıyordu.¹²⁸

Ancak buna rağmen bu zihniyet imkân bulduğunda zulümlerini inananlar üzerinde uygulamayı ihmal etmiyordu. Bu zulümlerden biri de Muaze bint Abdullah'ın başına gelmiştir. Muaze veya Müseyke¹²⁹ Abdullah b. Ubey b. Selül'ün cariyesiydi. Cahiliye çağında köle veya cariyeye sahip olan kişi ona istediğini yapma hakkına sahipti. Özellikle satın alınan genç cariyeler fuhşa zorlanır böylece sahipleri para kazanırdı. Bu da o toplumda normal karşılanırdı.¹³⁰ Abdullah b. Ubey b. Selül'un cariyesi Müslüman olmuştu ve sahibinin zorladığı şeyden uzak duruyordu. Bu konuda sahibi ona eziyet ediyordu. Müslümanlar elbet beni de kurtarır düşüncesiyle yapılan eziyetlere katlanıyordu ve nihayet beklediği kurtuluş Allah'ı Teâlâ'nın hakkında ayet¹³¹ indirmesiyle gerçekleşti. Ve Muaze serbest kaldı. Peygamberimize gelerek biat etti.¹³² Kendi döneminin yanlışlık ve zulümlerine boyun eğmeyerek eziyetlere katlanan bu cariyeye, imanı sayesinde kurtuluşa erenlerden oldu.

İşkence ve eziyet gören kadınlar arasında sadece bu cariyeler değil zaman zaman hür kadınların da karşılaştığını az da olsa görmek mümkündür. Çünkü müşrikler daha çok ilk dönemde zayıf ve kimsesiz cariyelere daha çok saldırmışlardır. Hz. Ömer'in Müslüman olmadan önce kendisinden önce İslâm'a giren kız kardeşi Ümmü Cemile işkence yaptığını¹³³ ve Hz. Peygamber'in kızı Fatıma'nın başını yaran bir gencin olduğu zikredilen rivayetlerdir.¹³⁴

Müşriklerin inananlara karşı uyguladıkları baskılar toplumda yeni ihtida hareketlerine sebep olmuştur. Ayrıca malum baskılar neticesinde inananlar

¹²⁸ Hizmetli, 158.

¹²⁹ İbn Abdilber, IV, 1913; İbn Hacer'de ismi Mesike olarak geçiyor. Bk. *el-İsâbe*, VIII, 36.

¹³⁰ Murat Sarıcık, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, İstanbul 2004, s. 311.

¹³¹ Nur 24/33; M. Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. M. Nur Çetin v.dğr. İstanbul 1993, V, 386.

¹³² İbn Abdilber, IV, 1913; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 317; Kehhâle, I, 59; Sarıcık, 314.

¹³³ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârun, Kahire 1982, s.151.

¹³⁴ İbn İshâk, 296.

Habeşistan'a hicret etmişler, uygulanan akıllamaz baskılar toplum nezdinde inanalara yönelik sempatinin doğmasını sağlamıştır.¹³⁵

D. Boykot Yıllarında Kadınların Çektiği Sıkıntılar

İslâm'ın ilk yıllarında müşriklerin yaptığı eziyet ve sıkıntılardan birisi de Hz. Peygamber ve Haşimoğullarına yönelik olarak gerçekleştirilen boykot hadisesidir. İslâm'ın yayılması sürecinde hanımların karşılaştıkları sıkıntılar incelenirken özellikle Hz. Hatice başta olmak üzere Haşim oğulları kadınlarını da etkileyen bu olay ayrı bir başlıkta değerlendirildi.

Misyonun açık bir hal almasından aşağı yukarı üç yıl sonra Haşimoğullarını Hz. Peygamber'i himaye etmekten vazgeçmesi için ikna edemeyen diğer Mekke kabile kolları, Haşimoğullarına yönelik bir boykot başlattılar.¹³⁶ Kureyşliler boykot uygulayınca Haşim ve Muttalib oğulları Ebû Talib'in yanına gittiler ve evi etrafında yer aldılar. Yalnız Ebû Leheb, Haşimoğullarından ayrılıp Kureyş'e iltihak etti.¹³⁷ Ve onları destekledi. Hac mevsimi dışındaki günlerde Müslümanlar Ebû Talib mahallesinden dışarı çıkamaz olmuşlardı. Müşrikler şehre inenlere hatıra gelmez eza ve cefalarda bulunuyorlardı. Kâfirler hacca gelenleri yollarda bekleyip onlara Peygamber aleyhinde propagandada bulunuyor, çarşı halkına Muhammed taraftarlarına yiyecek satmamalarını söylüyor, dinlemeyenleri tehdit ediyorlardı. Kuşatmada kalanların hali gittikçe güçleşmişti. Yiyecek bulunmuyor, büyük bir kıtlık hüküm sürüyordu. Bazen ağaç yapraklarını yedikleri oluyordu. Öyle ki bu bölgede çoluk çocuğun feryâdından geceleri kimsenin gözüne uyku girmez olmuştu. Bu şekilde kuşatma üç yıl sürdü.¹³⁸ Boykotun ne derece zor olduğu İbn İshâk'ta şöyle naklediliyor:

Kureyşliler vadide sabahlara kadar açlıktan inleyen Haşimoğullarının çocuklarının seslerini duyuyorlardı. Sabah olduğu zaman Kâbe'nin yanına oturuyorlar, biri öbürüne "Dün gece çoluk çocuğun geceyi nasıl geçirdi?" diye soruyor? O da "iyi"

¹³⁵ Gencal Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, Cumhuriyet Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2008, s. 24.

¹³⁶ M.G.S Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, trc. İzzet Akyol v.dğr., İstanbul 1993, I, 111; Boykot öncesi yaşananlar, müşrikleri boykot sürecine götüren sebepler ve yaşanan diğer olaylar için bk. Şenyayla, ss. 40-83.

¹³⁷ Abdulaziz Durî, *İlk Dönem İslâm Târîhi*, trc. Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991, s. 80.

¹³⁸ Afzâlur Rahman, III, 102; Abdurrahman Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, İstanbul 2006, s. 63.

diyordu. Bu sefer öbürü “Fakat şu vadide ki kardeşlerinizin çocukları sabahlara kadar açlıktan inliyorlar” diye karşılık veriyordu. Bu konuşmaları duyanlardan bir kısmı Muhammed ve beraberindekilerin hâlinde memnun oluyor bir kısmı bunu hoş karşılamıyordu.¹³⁹

Bütün bu sıkıntılı zamanlarda Hz. Peygamber’in yanında yine eşi Hz. Hatice vardı. Hz. Hatice bu boykot yıllarında servetinin tamamını harcadı. Onlara zaman zaman yardım edenler de oluyordu. Özellikle Hz. Hatice’nin akrabalarından yeğeni Hakîm b. Hizam, Hişam b. Amr el-Amirî gizlice mahsur kalanlara yardım ederlerdi. Bir seferinde Ebû Cehil bunları teyzesine erzak götürürken yakalar ve şöyle der. “Sen, Haşimoğulları için erzak götürürsün öyle mi? Vallahi seni Mekke’de herkesin önünde rezil etmeden bırakmayacağım” bu sırada Hz. Hatice’ nin diğer yakın akrabası Ebû’l Bahteri b. Hişam oraya gelir. Meseleyi sorar Ebû Cehil de “bu adam Haşimoğulları için erzak götürüyor” der. Ebûl Bahteri de “Bırak onu teyzesine erzak götürüyor, bunu mu engelleyeceksin?” demiş ve aralarında kavga olmuştur.¹⁴⁰

Müşrik olmalarına rağmen Hz. Hatice’nin akrabalarının boykotta müslümanlara yardım etmeleri çok önemli bir olaydır. Çünkü daha sonra boykotun kaldırılmasında yine Hz. Hatice’nin akrabalarının öncülük ettiğini görüyoruz.¹⁴¹ Boykot olayından müminler kadın erkek ciddi derecede etkilendi ama inançlarından taviz vermediler. Müslümanlar bir süre de olsa kısa bir rahatlama yaşadılar.¹⁴² Hz. Hatice’nin mal varlığı bu süreçte tükenmiş kendisi de bundan kısa süre sonra hastalanıp vefat etmiştir. Aynı yıl en büyük destekçisi amcası Ebû Talib de vefat etmiş peşpeşe yaşanan bu kayıplar deniyle bu vefat yılına “Senetü’l-Hüzün”¹⁴³ denilmiştir.

Hz. Hatice’nin vefatının Hz. Peygamber için ne kadar acı verici olduğunu tahmin edebiliriz. Zira Hz. Hatice Hz. Peygamber’in en önemli desteği ve

¹³⁹ İbn İshâk, 217.

¹⁴⁰ İbn Hişâm, I, 471; et-Taberî, II, 336; Kandemir, “Hatice,” *DİA*, XVI, 466; Kara, 34.

¹⁴¹ Boykotun kaldırılması için Kâbe’nin yanında ayağa kalkıp ilk tepkiyi gösteren Zuheyr b. Umeyye Mahzumoğullarından olup annesi Atike bint Abdumuttalib dir. Yani Peygamberimizin halası oğludur. Bk. Adnan Demircan, *Nebevi Direniş Hicret*, İstanbul 2000, s. 68; Boykotun Kaldırılması ile ilgili geniş bilgi için bk. Şiblî, I, 181; Köksal, *Mekke Devri*, s. 275; Şenyayla, ss. 71-84.

¹⁴² Cevdet Paşa, I, 64; Lings, 162.

¹⁴³ Âişe Abdurrahman bintü’s Şatî, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, İstanbul 1974, s. 24; Mahmut Rıfat Kademoğlu, “Senetü’l-Hüzün” *ŞİA*, VII, 177; “Haticetü’l Kübra”, *Rehber Ansiklopedisi*, VII, 16.

gönlünün neşesiydi. Öyle ki Kureyşliler ne zaman onu incitseler gelip derdini Hz. Hatice'ye anlatmıştır. Hz Hatice onu şöyle diyerek teselli etmiştir.

Ya Rasûlullah senden önce gelen peygamberler küfür ehlinin elinde sıkıntılar çekmişlerdir, kahra uğramışlardır. Fakat onlar bunlara sabır gösterirlerdi. Sen ki ahir zaman peygamberisin Hâtemü'n-nebiyyin'sin, onlara uy, sen de onların yolundan yürü.¹⁴⁴

İmadüddin Halil Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e olan desteğinin onun maneviyyatında önemli tesirler bıraktığını belirterek düşmanlarına karşı onu rahatlattığını ve acısını dindirdiğini belirtmektedir.¹⁴⁵

Hız. Hatice onun gam ortağı, şefkatli bir hayat arkadaşıydı. En sıkıntılı anlarında onu teselli ediyor, bütün varlığı ile ona destek oluyordu.¹⁴⁶ Aynı zamanda Efendimizin sadık bir müşaviriydi.¹⁴⁷

Merhum Mustafa Darir, Hz. Hatice'nin Peygamberimiz için eşsiz desteğini şu güzel dizelerle ifade etmiştir.

O, ol Seyyidedir ki din yolunda,
Onun gibi dahi temkin yolunda.
Ne ön geldi ne son geldi cihana,
Ki kıydı mülke mala hanümana.
Şefik idi refik idi rahime,
Ve sabru sıdkın ıssı ol kerime.
Veziriydi mürşidiydi Resul'ün,
Beşarete beşiriydi Resul'ün.¹⁴⁸

Hız. Hatice'nin Efendimizin hayatında ne anlam ifade ettiği ile ilgili olarak batılı tarihçiler de yorumlar yapmıştır. Aişe Abdurrahman eserinde batılı tarihçi Dermengheim'in şu ifadelerini nakletmektedir:¹⁴⁹

Hatice'nin vefatıyla Hz. Muhammed kendisine ilk inanan, kalbini huzur ve sükûnetle doldurmaktan bir an geri kalmayan yaşadığı müddetçe onu zevcelerin sevgisiyle, annelerin şevkatiyle çevreleyen kadını kaybetmiş oldu. Hatice

¹⁴⁴ Mustafa Darir, *Kitab-ı Siyerin-Nebi*, sad. M. Faruk Gürtünca, İstanbul ts, II, 233; Nureddin Turgay, "Hz. Hatice," *ŞİA*, III, 107;

¹⁴⁵ Halil, 66.

¹⁴⁶ Yücel, 72.

¹⁴⁷ Mustafa Eriş, *Peygamberimizin Hanımları*, İstanbul 2007, s. 25.

¹⁴⁸ Darir, II, 235.

¹⁴⁹ Aişe Abdurrahman, *Hız. Muhammed*, s. 27.

peygamberliğe vaat edilen adamın hayatını doldurmak, o yetime bir anne, o kahramana bir ilham verici, o mücadelecine bir sığınak, o Rasûlullah'a itimad emniyet ve huzur kaynağı olmak için mukadderatın hazırladığı yegâne kadındır.

Hatice bütün bu özelliklerinin yanında aslında dünya kadınlarından kimsenin sahip olmayacağı bir özelliğe daha sahipti. Zira ona Cebrail tarafından Allah'ın selamı getirilmiş ve cennet müjdesi verilmişti.¹⁵⁰ Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre bir gün (Hira'da bulunduğu bir sırada) Cebrail Rasûlullah'a gelerek şöyle buyurur:¹⁵¹

Ya Rasûlullah, işte şu Hatice'dir. Sana doğru geliyor. Yanında bir kap var, içinde katık yahut şerbet var. Hatice sana geldiğinde ona Rabb'inden ve benden selam söyle. Ve cennette inciden yapılmış bir sarayla müjdele ki onun içinde gürültü patırtı yok ve çalışmak, çabalamak da yok.

III. HABEŞİSTAN HİCRETİNDE KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

A. Habeşistan'a Hicret Eden Kadınlar

Mekkeli müşriklerin Müslümanlara yapmış oldukları zulüm ve işkencenin dayanılmaz bir hâl aldığı, her kabileden Müslümanların çeşitli işkencelere maruz kaldığını İslâm'ı ilk kabul edenlerin kendi ailelerinden bile düşmanlık gördüklerine daha önce değinildi. Bunun üzerine Müslümanların çaresiz kaldığını gören Rasûlullah onlara şu tavsiye de bulunur:

Şayet isterseniz ve yapabilirsiniz Habeşistan'a sığının! Zira orada ülkesinde kimseye zulüm edilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası bir doğruluk ve hakikat ülkesidir. Allah'ı Teâlâ işlerde bir kolaylık verinceye kadar orada oturup kalın.¹⁵²

Böylece inananlar, erkek ve kadınıyla Peygamber'den aldıkları bu tavsiye gereği hicret etmeye başladılar. Bu hicret olayı nübüvvetin beşinci yılında recep ayında gerçekleşmiştir.¹⁵³ Habeşistan'a hicret eden kadınların psikolojilerini iyi anlamamız gerekiyor. Çünkü cahiliye dönemi onlar için sıkıntılı, hakaret dolu ve ihmal içinde geçmiştir. Şimdi ise İslam onlara ağır sorumluluk, geniş bir ufuk aynı

¹⁵⁰ ez-Zehbî, *Târih*, I, 238; Muhibbuddîn et-Taberî, 19; ed-Dülabî, 59; Cum'a, *Nisâu ehli'l-beyt*, s. 65.

¹⁵¹ İbn İshâk, 307; Elbanî, X, 120; Muhibbuddîn et-Taberî, 19.

¹⁵² İbn Hişâm, I, 238; et-Taberî, II, 330; İbn Kesîr, *Sîre*, II, 4; İbn Şakîr, 102.

¹⁵³ İbn Sa'd, I, 204; Muhammed b. Abdillâh b. Yahya İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu-l eser fî funûni'l meğâzi ve's şemâil ve's siyer*, Beyrut ts, I, 116; İbnü'l-Cevziyye, II, 44; İbn Kesîr, *Sîre*, II, 3; *el-Bidâye*, III, 66; Şiblî, I, 174.

zamanda yüce bir konum sunmaktadır.¹⁵⁴ İşte bu kazanımlar hanımların bu ağır hicret yolculuğunda erkeklerle beraber yılmadan, korkmadan cesurca katılmasını sağlamıştır. Bu yönüyle hanımların Habeşistan hicretine katılmaları kendilerinde tüm zorluklarına rağmen manevi bir huzur meydana getirmiştir diyebiliriz.

Bu ilk Habeşistan hicretine katılan kadınların sayısı az olmakla¹⁵⁵ beraber temsil ettikleri misyonun büyüklüğü onların bu mücadelesinin ne kadar kutsal ve zor olduğunu göstermiştir. Bu kafile de dikkatimizi çeken ilk isim Peygamberimizin kızı ve Hz. Osman'ın eşi Rukiyye bint Rasûlullah'dır. Ebû Huzeyfe b. Utbe'nin eşi Sehle bint Suheyl b. Amr, Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in eşi Ümmü Seleme bint Ebu Umeyye, Amir b. Rebia el-Anzi'nin eşi Leyla bint Ebu Hasme, Ebu Sebre'nin eşi Ümmü Gülsüm bint Süheyl b. Amr. Daha sonra ara kafiyle giden Sekran b. Amr'ın eşi Sevde bint Zem'a ilk hicrette adı geçen hanımlardır.¹⁵⁶ Bu hanımlar eşleriyle beraber binitli veya yaya olarak Mekke'den gizlice ayrılmış ve Habeşistan'a ulaşmışlardır ki bu İslâm'da ilk hicrettir.¹⁵⁷

Bu yolculukta muhacirlerin denize ulaşip gemiye bindikleri haberini Mekke'ye götürmek üzere Esmâ bint Ebu Bekir beraberlerinde gönderilmiştir.¹⁵⁸ Böyle zor gizli görevde Hz. Esmâ'nın yer alması çok anlamlı ve de önemlidir. Belkide bu başarılı görevden sonra Medine'ye hicret yolculuğunda da Hz. Esmâ'nın buradaki başarısı etkili olmuştur. Hicrette de aynı gizlilik ve zorluk söz konusudur.

Habeşistan'daki Müslümanlar Mekkeli müşriklerin Rasûlullah ile birlikte secde ettiklerine ve Müslüman olduklarına dair haberi işitince Mekke'ye dönmeye

¹⁵⁴ Halil, 86.

¹⁵⁵ Habeşistana ilk hicret eden kadınların sayısı hakkında farklı bilgiler verilmektedir. Dört kadın, on bir erkek sayısı için bk. İbn Sa'd, I, 98; et-Taberî, II, 329; Heykel, I, 231; Hz. Muhammed Devri, *DGBİT*, I, 212; Birkaç kadınla beraber on iki kişi sayısı için, Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 109; Erkek kadın toplam on altı kişi için, Hizmetli, 163; Yücel, 61; On erkek beş kadın rivayeti için, Köksal, *Mekke Devri*, s. 239.

¹⁵⁶ İbn İshâk, ss. 234-236; İbn Sa'd, VIII, 98; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 66; İbn Şakîr, 103; Said Havva, *el-Esas fi's-sünne, Hadislerle İslâm Târîhi*, trc. Ahmet Varol, Recep Çetintaş v.dğr. İstanbul 1994, I, 321.

¹⁵⁷ İbn Hişâm, I, 239; et-Taberî, II, 412; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 76.

¹⁵⁸ Mahmûd Es'ad, *İslâm Târîhi, Târîhî Din-î İslâm*, trc. Ahmed Lütfü Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul 1983, s. 466.

karar verirler.¹⁵⁹ Ancak bu dönüşlerinin hatalı olduğunu çabuk anlarlar ve kimisi gizli şekilde kimisi Mekkeli yakınlarından eman alarak Mekke'ye girmişlerdir.¹⁶⁰

Muhacirlerin Mekke'ye dönmelerinden sonra müşrikler, Müslümanlardan yakaladıkları kişileri yine en ağır işkencelere uğratmaya başlarlar. Zulüm ve düşmanlıklarını günden güne artırır. Muhacirler Mekke'de Habeşistan'ın hava ve su bakımından güzel bir yer olduğunu, meyvelerinin bolluğunu, sıhhate uygun bir ülke oluşunu, Necaşi tarafından iyi karşılandıklarını ve kendilerine güven verildiğini anlatırlardı. Hz. Osman Rasûlullah'a Habeşistan'ın bir ticaret merkezi olduğunu, Müslümanlar için oradan daha uygun bir ortam olmadığını ve oraya tekrar hicret etmeleri için kendisinden izin vermesini talep etmiştir.¹⁶¹

Bunun üzerine Rasûlullah Müslümanların Habeşistan'a tekrar hicret etmelerine izin verdi.¹⁶²

Habeşistan'a yapılan bu ikinci hicrette yukarıda isimlerini zikrettiğimiz hanımlarla beraber şu hanımlar da katılmışlardır:

Amra bint Sa'diyy Malik b. Zem'a'nın eşi, Bereke bint Yesar Kays b. Abdullah'ın eşi, Esmâ bint Umeys, Fatıma bint Mücellil¹⁶³ Hatib b. el-Haris'in eşi, Fatıma bint Safvan Amr b. Said'in eşi, Fukeyhe bint Yesar Hattab b. el-Haris'in eşi, Hasene Cünade b. Süfyanın eşi, Humeyne bint Halef¹⁶⁴ Halid b. Said'in eşi, Remle bint Ebu Avf Muttalib b. Ezher'in eşi, Rayta bint el-Haris Halid b. Halid'in eşi, Ümmü Habibe bint Ebu Süfyan, Ümmü Harmele bint Abd b. Esved¹⁶⁵ Cehm b. Kays'ın eşi, Hafsa bint Ömer b. el-Hattab.¹⁶⁶

İkinci Habeşistan hicretine daha kalabalık bir kadınlar topluğunun katıldığı görülmektedir. İbn Hişâm'ın ifadesiyle 77 erkek ve 13 kadın toplam 90 kişiden

¹⁵⁹ İbn İshâk, 237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 91; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 110.

¹⁶⁰ İbn İshâk, 236; İbn Hişâm, II, 17; İbn Sa'd, I, 99; et-Taberî, II, 331; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 77.

¹⁶¹ Es'ad, 470.

¹⁶² İbn Sa'd, I, 99; İbnü'l-Cevziyye, II, 65; İbn Hibban, 73; Abdullvahâb, 57.

¹⁶³ İbn İshâk'ta Fatıma bint Muhaccil olarak geçiyor. Bk. İbn İshâk, 287.

¹⁶⁴ İbn İshâk'ta Ümeyne bint Halef olarak geçiyor. İbn İshâk, 287.

¹⁶⁵ İbn İshâk'ta Harmele bint Abdilesed olarak geçiyor. İbn İshâk, 285.

¹⁶⁶ İbn İshâk, ss. 284-289; İbn Hişâm, I, 240-247; İbn Hibban, ss. 73-78; İbn Seyyidinnas, I, 115; Darîr, III, 504.

oluşuyordu.¹⁶⁷ Bunlardan başka ve aralarda kabilelerle Habeşistan'a hicret edenler olmuştur.¹⁶⁸

İbn Sa'd şu isimleri de Habeşistan'a hicret edenler arasında zikretmektedir: Esmâ bint Sellame, Fatıma bint Alkame, Habibe bint Ubeydullah.¹⁶⁹ Bunlara ilave olarak Ümmü Eymen¹⁷⁰ ve Faria bint Ebu Süfyan'ın isimleri de Habeşistan'a hicret edenler arasında geçmektedir.¹⁷¹

Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar dinlerinden taviz vermeden Habeş toplumuyla uyum içinde örnek bir İslâmî hayat yaşadılar. Necaşi'nin huzuruna çıktıkları zaman İslâm'ın Hz. İsa hakkındaki görüşünü çekinmeden söylediler. Dürüst davrandılar ve dürüstlüklerinin karşılığında aldılar. Bundan olacak ki daha Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce Habeşistan'dan 20 kişilik bir Hıristiyan heyet Hz. Peygamber'le görüşmek üzere Mekke'ye geldi. Rivayetlere göre görüşmelerin ardından heyettekiler İslâm dinini kabul etmişlerdir.¹⁷²

Hz. Esmâ bint Umeys'in Habeşistan'da bir oğlu olur ve aynı zamanda Habeş kralının da bir oğlu vardır. Esmâ'nın bu çocuğu da emzirerek Habeşlilerle olan ilişkilere önemli bir katkı sağladığı rivayet edilmektedir.¹⁷³ Bunlara dayanarak hicret eden bu hanım sahabelerin de Habeşistan'da İslâm'ın yayılmasında önemli katkılarının olduğunu söyleyebiliriz.

B. Habeşistan'da Müslüman Kadınların Yaşadığı Sıkıntılar

Muhacirler Habeşistan'a hicret ettikten sonra huzur ve emniyete kavuşarak rahatça dini vazifelerini yerine getirmekteydiler.¹⁷⁴ Bununla beraber bu hicret

¹⁶⁷ İbn Hişâm, III, 340; İbn Sa'd ve İbn Seyyidinnas bu muhacirlerin sayısını 111 kişi olarak kaydetmiştir. Bunlar 83 erkek, 18 kadındır. Kadınların 11'i kureyşli diğer 7'si yabancılarıdır. Bk. İbn Sa'd, I, 100; İbn Seyyidinnas, I, 115.

¹⁶⁸ Köksal, *Mekke Devri*, s. 290; Birçok kaynakta Habeşistan'a yapılan bu hicretler birinci ve ikinci Habeşistan hicreti olarak anlatılmıştır. Adnan Demircan ise bu hicretin iki hicret olarak değil, Habeşistan'a giden ilk grubun ardından Müslümanların peyderpey oraya hicret etmiş olmalarına değinerek, Habeşistan'a tek bir hicretin ama peşpeşe yapılan hicretin olduğunu belirtmektedir. Geniş bilgi için bk. Demircan, *Hicret*, s. 55-64.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, VIII, 292, 385, 399.

¹⁷⁰ Kehhâle, I, 127; Canan, XIII, 52.

¹⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 250, 375. İbn Hacer Rasulullah'ın hizmetçilerinden hiç kimsenin Habeşistan'a gitmediğini, dolayısıyla Ümmü Eyme'nin de hicret edenler arasında bulunmadığını ifade eder.

¹⁷² Demircan, *Hicret*, s. 61.

¹⁷³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 301

¹⁷⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 213.

yolculuğu ve sonrasında inançları uğruna çeşitli sıkıntılara maruz kalanlar da olmuştur. Konunun bu aşamasında Habeşistan'a hicret eden ve orada yaşadığı sıkıntılara göğüs gererek inançlarını yaymaya çalışan hanımlar üzerinde duruldu.

1. Hz. Rukiyye

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in en büyük kızının Rukiyye olduğu söylene de¹⁷⁵ genel ve yaygın olarak kabul edilen o, Rasûlullah'ın ikinci kızıdır.¹⁷⁶ Rukiyye İslâmiyet'ten önce Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile nişanlanmıştı. Hz. Peygamber'e risalet görevi verilince Utbe'nin babası Ebû Leheb'i ve annesini kötileyen Mesed¹⁷⁷ süresi inince Ebû Leheb henüz düğünleri yapılmamış oğluna "Muhammed'in kızından ayrılmazsan ben senden ayrılırım" deyince Utbe nişanlısı Rukiyye'den ayrıldı.¹⁷⁸ Annesi Hz. Hatice Müslüman olunca Rukiyye de Müslüman oldu¹⁷⁹ ve diğer Müslüman kadınlarla beraber kardeşleriyle beraber biat etti. Daha sonra Rukiyye Hz. Osman ile evlendi. Müşriklerin Müslümanlara eza ve cefalarını artırdıkları bir dönemde Rukiyye eşi Hz. Osman ile birlikte bi'setin 5. yılında (615) Habeşistan'a ilk hicret edenler kervanına katıldı.¹⁸⁰ Bu hicrette Rukiyye dört¹⁸¹ veya altı kadından biriydi.¹⁸² Mekkelilerin Müslüman olduğu haberi üzerine bazı Müslümanlarla birlikte Rukiyye ve eşi Osman Mekke'ye geri döndüler.¹⁸³

Hz. Peygamber Habeşistan'a giden kızı Rukiyye ve damadı Osman hakkında bir müddet haber alamadı. Baba şefkat ve merhametiyle oraya gidip gelenlerden zaman zaman onları sorar haber almaya çalışırdı. Bir gün Kureyşli bir

¹⁷⁵ İbn Hişâm, I, 127; Kehhâle, I, 457

¹⁷⁶ İbn Sa'd, VIII, 261; İbn Abdilber, IV, 183; el-İstanbulî, 138; Aynur Uraler, "Rukiyye" *DİA*, XXXV, 219;.

¹⁷⁷ Tebbet 111/ 1-7.

¹⁷⁸ Âişe Abdurrahman bintü'ş Şatı, *Rasûlullah'ın Kızları ve Torunları*, trc. İsmail Kaya, Ankara 1992, II, 115.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, VIII, 261; İbn Abdilber, IV, 1840; Alî Hasan b. Hibetullah eş-Şafî' İbn Asâkir, *Tehzib târihi dimeşk el-kebîr*, thk. Abdulkadir Bedran, Beyrut 1987, I, 298; İbn Hibban, 71; el-İstanbulî, 138; Mefail Hızlı, "Hz Rukiyye", *ŞİA*, VII, 60.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, I, 434; İbn Sa'd, VIII, 261; Ebû Zeyd b. Amr İbn Şebbe, *Tarihu'l medinetu'l münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şeltut, Cidde 1972, III, 954; İbnü'l Esir, *Üsdül-ğabe*, VI, 115; İbnü'l-Verdî, I, 164; Safiyyu'r Rahman el-Kefûrî, *er-Rahîku'l mahtûm*, Beyrut 1988, s. 90.

¹⁸¹ İbn Sa'd, I, 98; et-Taberî, II, 330-331; Mevdudî, *Târih*, I, 488; Ali Himmet Berki, Osman Keskioglu, *Hz. Muhammed*, Ankara 1982, s. 88.

¹⁸² İbn İshâk, ss. 234-236; İbn Seyyidinnas, I, 115; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 67.

¹⁸³ İbn Hişâm, II, 6; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 67.

kadın Habeşistan’da onları gördüğünü söyleyince¹⁸⁴ rahatlayan Resul-i Ekrem kızı ve damatlarının bu hicretleri için şöyle buyurdu: “Osman, Hz. Lut’tan sonra ailesi, eşi ile birlikte Allah’a hicret edenlerin ilkidir.”¹⁸⁵

Habeşistan’a yolculuk sırasında Rukiyye’nin hamile olduğu ve çocuğunu düşürdüğü rivayet edilmektedir.¹⁸⁶ Ayrıca Habeşistan’da, onların Abdullah isimli bir oğlu daha dünyaya gelir fakat uzun süre yaşamaz ve vefat eder bundan başkada çocukları olmamıştır.¹⁸⁷

Hz. Rukiyye’nin çok güzel olduğu¹⁸⁸ ve Habeşistan’da buldukları sırada bazı gençler tarafından rahatsız edildiği ve Müslümanların Habeşlilerle ilişkilerinin bozulmaması için çok bir şey yapamadıkları ile ilgili rivayetler bulunmaktadır. Hatta bu kişilerin daha sonra Habeşistan’da çıkan bir iç çatışmada öldürüldüğü ve Rukiyye’nin selamete erdiği rivayet edilmektedir.¹⁸⁹

Habeşistan’a hicretten bir yıl sonra Rukiyye kocası Hz. Osman’la birlikte Mekke’ye döndü. Oradan da Medine’ye hicret ettiler. Bedir savaşı için hazırlıkların sürdüğü sırada Hz. Rukiyye hastalandı ve vefat etti.¹⁹⁰

Hz. Rukiyye İslâm uğruna ilk hicret eden kişi olmuş ve orada birçok sıkıntı yaşamıştır. Hz. Peygamber’in kızı olarak müminlerin yanında bir temsilci olarak bulunması hiç kuşkusuz o dönem hicret eden Müslümanlara büyük bir destek olmuştur. Onların ve sonra geleceklerin iman mücadelesinde yalnız olmadıklarını yaşayışıyla ortaya koymuştur.

¹⁸⁴ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 138; Şiblî, II, 172; Âişe Abdurrahman, *Rasûlullah’ın Kızları*, II, 126; Haberi verenin Esmâ bint Ebu Bekir olduğu rivayeti için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *el-Müstedrek `ale’s-sahihayn*, nşr. Muhammed Emîn Râmic, Beyrut ts, IV, 46; İbn Asâkir, *Tehzib*, I, 297.

¹⁸⁵ İbn Sa’d, VIII, 261; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 138; İbn Şebbe, III, 954; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 66-67; Köksal, *Mekke Devri*, s. 239.

¹⁸⁶ İbn Sa’d, VIII, 261; Uraler, “Rukiyye,” XXXV, 219; Neşet Çağatay, “Rukayye,” *İA*, IX, 766.

¹⁸⁷ İbn Sa’d, VIII, 261; İbn Abdilber, IV, 1841; İbnü’l-Esîr bunun doğru olmadığını söyler ama başka çocuktan da bahsetmez. Bk. *Üsdü’l-ğâbe*, VIII, 114; İbn Şebbe, III, 952; ed-Dülabî, 79.

¹⁸⁸ eş-Şamî, *Sübulü’l-hüda*, XI, 470.

¹⁸⁹ İbn İshâk, 279; Süheylî, III, 224; eş-Şamî, *Sübulü’l-hüda*, XI, 471; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 301-302.

¹⁹⁰ İbn Sa’d, VIII, 261; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 138; Kehhâle, I, 457; Şiblî, II, 172-173.

2. Hz. Sevde

Habeşistan'a hicret eden hanımlardan birisi de Sevde bint Zem'a'dır. Hz. Sevde eşi Sekran b. Amr ile beraber ilk iman edenlerdendir.¹⁹¹ Sekran, Amr kabilesinin lideri Süheyl b. Amr'ın kardeşidir. Müşriklerin ileri gelenlerinden Süheyl'in ilk dönemde iki kızı ve oğlu Abdullah, damatları, kardeşleri Hatib ve Salit de ilk Müslüman olanlardandır. Süheyl ise yeni dine girmemişti. Ancak Hz. Muhammed onun müslüman olmasını ümit ediyordu. Çünkü Süheyl diğer liderler arasında en merhametli ve en akıllısıydı uzun süreden beri de sık sık manevi dinlenme ve tefekkür için inzivaya çekilirdi. Ama çocuklarının onu dinlemeyip Müslüman olması onu yeni dine düşmanlığa sevketmişti.¹⁹²

Rivayetlerde Sevde ve eşi ile ilgili farklı bilgiler yer almaktadır. Bazı rivayetlerde Hz. Sevde'nin eşiyle beraber Habeşistan'dan Mekke'ye döndükleri ve eşinin burada hastalandığı ve vefat ettiği nakledilmektedir.¹⁹³

Diğer rivayette ise Habeşistan'da Sekran'ın İslâm dininden döndüğünü ve eşinin de dininden dönmesi için uğraştığını görüyoruz.¹⁹⁴ Ancak Sevde dininde sebat etmiş ve ondan ayrılarak Mekke'ye dönen kabileyle Mekke'ye geri gelmiştir. Eşi Sekran ise Habeşistan'da Hıristiyan olarak ölmüştür.¹⁹⁵ Hz. Sevde eşinden de ayrıldığı için veya eşi öldüğü için dul kalmış ve henüz iman etmeyen babası ve kardeşi Abdullah ile yaşamaya mecbur olmuştur. Sevde'nin bu hâlimden haberdar olan Hz. Muhammed, eşi Hatice'nin vefatından sonra bi'setin 10. Yılında ikinci eş olarak Sevde'yle evlenmiş¹⁹⁶ ve onun şerefini yüceltmış hem de yaşadığı bu sıkıntıları telafi etmek istemiştir.

¹⁹¹ İbn Sa'd, VIII, 268; İbn Abdilber, IV, 1867; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 167; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 138; Kastalanî, *Mevahib*, III, 227; Şevkanî, 612; el-İstanbulî, 49; Cum'a, *Nisâu ehli'l beyt*, s.79; Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 109.

¹⁹² Lings, 131.

¹⁹³ İbn İshâk, 316; İbn Sa'd, VIII, 268; Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *Kitâbu'l-bed' ve't-târîh*, Paris 1916, V, 11; Şiblî, II, 138.

¹⁹⁴ İbn Kuteybe, 134; el-Belazûrî iki rivayeti de verip Sekran'ın Müslüman olarak Mekke'de hicretten önce öldüğü görüşünün doğru olduğunu söyler. Bk. el-Belâzûrî, I, 252; et-Taberî, III, 161; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 302; II, 677.

¹⁹⁵ et-Taberî, III, 161; Mevdudî, *Tarih*, II, 530-31; Es'ad, 503; Maxime Rodinson, *Muhammed*, trc. Atilla Tokatlı, İstanbul 1998, s. 140.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, 268; Ebu Cafer Muhammed İbn Habîb, *Kitâbu'l-muhabbar*, thk. Ebu Said el-Hasan b. Hüseyin es-Sekriy, ths. Ilse Lichtenstadter, Beyrut ts, s. 79; Neşet Çağatay, "Sevde" *İA*, X, 526.

Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlerin tezatlığı ile ilgili olarak Hamidullah¹⁹⁷ bir tespit te bulunmaktadır. Ona göre Hz. Sevde ile eşi hakkındaki tarihi tutarsızlıklar Habeşistan hicretinden sonra olmuştur. Sekran'ın Hıristiyan olduğunu söyleyenler nasıl ve niçin olduğu ile ilgili bilgi vermemektedir. Ortak görüş ise Sevde'nin kocası ölünce Mekke'ye dönmesidir. Sekran'ın Hıristiyan olduğunu reddedenler sonradan hepsi Müslüman olan kabilenin adını lekelememek için reddetmiş olabilirler diyerek yorumlamaktadır.

Kaynaklardaki bu belirsizlikle beraber Hz. Sevde'nin yaşadıkları, yaşı ilerlemiş bir hanım için zor katlanılacak acılardır. Tek başına yabancı bir ülkede imanını muhafaza etmeye çalışan bu hanım daha sonra Allah'ın lütfuyla Hz. Peygamber'e eş olmakla mükâfatlandırılmıştır.

3. Hz. Ümmü Habibe

Habeşistan'a hicret eden ikinci kafilede eşi ile birlikte bulunan hanımlardan birisi de Remle bint Ebu Süfyan¹⁹⁸ yani Ümmü Habibe'dir. Ümmü Habibe, Umeyye oğullarına mensup Mekke'nin reisi ve müşriklerin başkanı olan Ebu Süfyan'nın kızıdır.¹⁹⁹ Ümmü Habibe ile kocası Ubeydullah b. Cahş²⁰⁰ ilk iman edenlerden olup gördükleri müşrik baskılarından dolayı Habeşistan'a hicret etmişlerdir.²⁰¹

Ancak Habeşistan'da iken Ümmü Habibe'nin eşi Ubeydullah irtidat ederek Hıristiyanlığa geçmiş ve eşinin uğraşmalarına rağmen vazgeçmemiştir.²⁰² Ümmü Habibe onda meydana gelen bu değişikliği rüyasında görmüş sabah olunca Ubeydullah'tan “Önceleri din konusunda uzun uzun düşünmüştüm.

¹⁹⁷ Muhammed Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, İstanbul 2002, s. 216.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, 292; İbn Abdilber, IV, 1844, 1930; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; İbn Asâkir, *Teracîmu'n-nisa*, thk. Sekine eş-Şihabî, Dımeşk 1982, s. 74; İbn Hazm, *Cevami'us-Sire*, s. 65; İbnü'l Cevzî, II, 42.

¹⁹⁹ Âişe Abdurrahman, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 362; Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, s. 228.

²⁰⁰ Ubeydullah b. Cahş Hz. Peygamber'in halası, Ümeyme bint Abdulmuttalib'in oğludur. Bk.İbn Sa'd, VIII, 265.

²⁰¹ İbn Sa'd, VIII, 292; İbn Abdilber, IV, 1844; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; İbn Asâkir, *Teracîmu'n-nisa*, 74; Aynur Uraler, *Peygamberimiz'in Hanımı Ümmü Habibe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, İstanbul 2010, s. 27; Köksal, *Medine Devri*, VII, 29.

²⁰² el-Hâkim, IV, 20; İbn Habîb, 88; İbn Kuteybe, 136; İbn Hazm, *Cevami'us sîre*, s. 66; İbn Asâkir, *Teracîmu'n-nisâ*, s. 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 115, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; Kehhâle, I, 464; el-İstânbûlî, 80.

Hıristiyanlıktan daha hayırlı bir din göremeyip Hıristiyan olmuştum.²⁰³ Sonra Muhammed'in dinine girdim ve şimdi tekrar Hıristiyanlığa döndüm" sözlerini duymuştur. Ümmü Habibe ona rüyasında kendisini kötü şekilde gördüğünü anlatmasına rağmen Ubeydullah buna aldırmamıştır.²⁰⁴ Bilakis karısına her türlü baskı ve tazyikte bulunarak onun da kendisi gibi hareket etmesini istemiştir. Ümmü Habibe de inancından taviz vermeyerek İslâm üzere sabit kalmıştır.²⁰⁵ Ubeydullah sadece karısını zorlamakla kalmamış, Habeşistan'da bulunan Ashâb-ı Kiram'ı da kendisi gibi davranmaya çağırarak irtidat propagandası da yapmıştır.²⁰⁶ Bu konuyla ilgili olarak M. Esad Ubeydullah b. Cahş'ın irtidat ettikten sonra Habeşistan'da bulunan Ashâb-ı Kiram'a "Biz gözümüzü açtık siz hala kırıştıyorsunuz"²⁰⁷ diyerek kendisinin doğruyu bulduğunu onların yanlış yolda olduğunu ima ettiğini belirtir.

Ümmü Habibe'de kocasının Hıristiyan olması üzerine ondan ayrılmıştır.²⁰⁸ İbn Sa'd da geçen bilgiye göre Ubeydullah Habeşistan'da Hıristiyan olarak²⁰⁹ ve sarhoş iken boğularak ölmüştür.²¹⁰

Bütün bu yaşananlar Ümmü Habibe için oldukça zordur. Zira işkencelere, eziyetlere, saldırılara ve de gurbetin acısına katlanmıştır. Ama en zoru beraber yola çıktığı hayat arkadaşın dinini değiştirerek onu çok zor bir sürece terk etmesi olmuştur. Üzüntüsünden ölecek duruma gelmiştir. Habeşistan'da dünyaya gelen küçük kızı Habibe ile²¹¹ Allah'ın rahmetine sığınmıştır. Bir taraftan da hicret ettiği

²⁰³ Ubeydullah Hz. Peygamber devrinde yaşayan dört hanif'ten biridir. Diğerleri Varaka b. Nevfel, Osman b. Huveyris ve Zeyd b. Amr'dır. Bu dört kişi bir gün putlar için yapılan büyük bir merasimi izledikten sonra "görüyorsunuz ya kavmimiz dalalette kalmıştır. Babaları İbrahim'in hak ve gerçek olan dinini saptırmışlardır. Biz kendimize din araştıralım" diyerek memleketlerini terk etmişler. Hanif dini ve İbrahim'in şeriatını aramaya koyulmuşlardır. Bu arama sonucu Ubeydullah İslâm'dan önce Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Bk. Es'ad, 303.

²⁰⁴ İbn Sa'd, VIII, 293; İbnü'l-Cevzî, II, 43; Muhibbuddîn et-Taberî, 79; ez-Zehebî, *Siyer*, II, 221; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 243; Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, III, 300; el-İstanbûlî, 80.

²⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; el-İstanbûlî, 80; Âişe Abdurrahman, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 363; Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, s. 228; Şiblî, II, 161; Nurgül Dere, *Hanım Sahabiler*, İstanbul 2010, s.78.

²⁰⁶ İbn Hişâm, I, 238; el-İstanbûlî, 80.

²⁰⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 244; Es'ad, 303

²⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 142; Şiblî, II, 161.

²⁰⁹ İbn Sa'd, VIII, 292; İbn Abdilber, IV, 1845; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 316.

²¹⁰ el-Hâkim, IV, 20; el-İstanbûlî, 80; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 302.

²¹¹ Âişe Abdurrahman, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 363.

Habeşistan'da, Cafer b. Ebu Talib²¹² ile birlikte muhacirlerin hizmetlerini görmekten ve onlara öncülük yapmaktan da geri durmamış²¹³ İslâm'ın yayılmasına hizmet etmiştir.

Tıpkı Hz. Sevde gibi Ümmü Habibe de yaşadığı bu sıkıntılardan Allah'ın lütfuyla kurtulmuş ve o da müminlerin annesi olma şerefine nail olarak Hz. Peygamber'le evlenmiştir.

4. Diğer Kadınlar

O dönem şartlarında vatanlarını terk edip inandıkları dini yaşama adına yabancı bir ülkeye gidip orada yaşamak herkes için zor bir durumdur. Üstelik giden ilk kafilenin Mekke'den gelen bazı haberler yüzünden geri dönmeleri Mekke'ye geldiklerinde de haberin asılsız olduğunu anlamaları üzerine ne kadar zorlandıklarına değinilmişti.

Hz. Rukiyye, Hz. Sevde ve Hz. Ümmü Habibe'nin yanında Habeşistan'a hicret eden ve uzun zaman orada kalmak zorunda olan bazı hanımların yaşadığı sıkıntılar gelen rivayetler arasındadır. Örneğin İbn Sa'd; Rayta bint Haris'ten bahsederken eşi Haris b. Halid b. Sahr'la beraber ikinci kabileyle hicret ettiğinden orada Musa, Âişe ve Zeynep isimli çocuklarının doğduğundan, Musa'nın ise orada öldüğünden bahseder. Ayrıca Rayta bint Haris'in de Habeşistan'dan dönerken yolda vefat ettiği nakledilmektedir.²¹⁴

İbn Abdilber ise bu çocuklardan Zeynep bint el-Haris'in de Habeşistan'dan ayrılırken yolda vefat ettiğini ve kabrinin orada olduğunu bildiriyor.²¹⁵

Hicret edenlerden Harmele bint Abd'in de yine Habeşistan'da iken vefat ettiğini²¹⁶ öğreniyoruz. Habeşistan'a hicret eden kadınlardan bir diğeri de iki hicret sahibi Esmâ binti Umeys'dir.²¹⁷ Bu konuyla ilgili orada yaşanan sıkıntıları

²¹² Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in oğlu aynı zamanda ikinci Habeşistan hicretine giden kafilenin de başkanıdır. Bk. Ahmet Önkal, "Cafer b. Ebû Talib" *DİA*, VI, 549.

²¹³ Uraler, *Ümmü Habibe*, s. 28.

²¹⁴ İbn Sa'd, VIII, 377; İbn Hacer, Rabita bint Haris olarak vermektedir. Bk. *el-İsâbe*, VIII, 130.

²¹⁵ İbn Abdilber, IV, 1852.

²¹⁶ İbn Sa'd, VIII, 392.

²¹⁷ İbn Sa'd, VIII, 389; İbn Abdilber, IV, 1784; Cum'a, *Fursan*, s. 843; M.Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, XI, 422.

Esmâ bint Umeyyâ'nın Habeşistan'dan döndükten sonra Hz. Ömer'le aralarında geçen şu olaydan daha iyi anlıyoruz:

Ebû Musa el-Eşari'nin naklettiği rivayete göre Esmâ bint Umeyyâ Habeşistan'dan döndükten sonra kendisi gibi Habeşistan'a hicret edenlerden Rasûlullah'ın eşi Hafsa'yı ziyarete gelmişti. Kızı Hafsa'nın evinde Esmâ'yı görüp tanıyan Hz. Ömer, Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin sevap ve fazilet bakımından daha ileride olduğunu söyleyince Esmâ ona itiraz etmiştir. Kendilerinden önce hicret edenlerin Hz. Peygamber'den ayrılmadığını, aç olanlarının onun tarafından doyurulup cahillerinin eğitildiğini kendilerinin ise yurtlarından uzakta başka dine mensup insanlar arasında yaşamaya mecbur kaldıklarını dile getirmiştir. İlk hicret edenlerin daha az sevaba nail olma düşüncesi kendisini rahatsız etmiş olmalı ki söz konusu durumu Rasûlullah'a sormuş, Hz. Peygamber de Hz. Ömer ve arkadaşlarının bir hicret sevabı kendilerinin ise iki hicret sevabı kazandıklarını belirtmiştir. Esmâ daha sonra yaşananlar hususunda şu bilgileri aktarmıştır:

Ebû Musa ile diğer gemi halkının akın akın yanıma geldiklerini ve Rasûlullah'ın sözlerini bana sorduklarını gördüm. Rasûlullah'ın bana söylediği sözler kadar dünyada onları sevindiren hiçbir şey olmadı. Onlara göre o sözden daha büyük bir şey yoktu.²¹⁸

Bu rivayetle daha iyi anlıyoruz ki Habeşistan'a göç eden Müslümanlar orada farklı sıkıntılarla karşılaşmışlar, ancak Rasûlullah'ın kendilerinin iki hicret sevabı aldıklarını bildirmesi üzerine de büyük bir sevinç yaşamışlardır.

IV. MEDİNE'YE HİCRETTE KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Habeşistan hicreti, Hz. Peygamber'in en önemli iki destekçisi amcası Ebû Talib ve en yakını, eşi Hz. Hatice'yi kaybetmesi akabinde baskı ve işkencelerin devam etmesi sonucu Mekke'de İslâm'ın yayılmasının ve İslâm'ın yaşanmasının mümkün olmadığı ortaya çıkmış ve Hz. Muhammed yeni çareler aramaya başlamıştır. Bunun için de en uygun zaman ve zemin, insanların ülkenin her

²¹⁸ el-Buhârî, *Megâzi*, 38; Müslîm, *Fezailu's-Sahâbe*, 41; Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliya ve tabakâtü'l-asfiya*, Beyrut 1967, II, 74; İbnü'l-Cevzî, II, 61-63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 15; Kehhâle, I, 57-58; Kandemir, "Esmâ bint Umeyyâ," XI, 422; Cum'a, *Nisâ*, s. 375.

tarafından gelip toplandıkları panayırılar²¹⁹ ile hac mevsimiydi. Buralarda İslâm'ı davet için kabileleri dolaşsa da burada da müşriklerin engellemeleri ve yalanlamalarıyla karşılaşmış ve buradan da sonuç alamamıştır.

Nihayetinde yeni bir ışık doğmuş ve akabe görüşmelerinden sonra Hz. Peygamber ve inananlar için hicret yolu görünmüştür. Bu tarihî süreçte yaşanan gelişmeler konunun muhtevası gereği hanımları ilgilendiren yönüyle incelenmeye çalışılmıştır.

A. Akabe Biatlarında Kadınlar

Bi'set sonrası nübüvvetin 11. yılın da (620) Hac mevsiminde Rasûlullah yine adet üzere muhtelif Arap kabileleri ile görüşmek üzere Mina tarafında Akabe yakınlarında konaklamış olan Hazrec kabilesinin bir grubuyla karşılaşmıştır. Nihayet bu görüşme olumlu sonuçlanmış, Hz. Peygamber onlara Kur'an'dan bazı bölümler okumuş ve onları İslâm'a çağırmıştır. Onlar da gelecek yıl tekrar görüşmek üzere anlaşarak ve altı kişi²²⁰ biat ederek ayrılmışlardır.

Akabe'de İslâm'ı kabul eden ilk altı Medineli memleketlerine dönünce etraflarındaki insanlara İslâm'ı anlatmaya başlarlar. Bunun neticesinde Ensar'dan her birinin evinde Rasûlullah'ın adı duyulmaya başlanır.²²¹ Buna göre iman eden bu kişilerin eşlerinin ve onların yakınlarının da Müslüman olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda Medine'de İslâm'ın yayılmasında bu altı kişinin ve eşlerinin İslâm'ın yayılması için ne kadar önemli işler yaptığını, daha sonraki Akabe görüşmelerinde kalabalık bir toplulukla ve iki de kadın temsilcinin katılmasından anlıyoruz.

Ertesi yıl yani bi'setin 12. yılı Hac mevsiminde Medine'den gelen on iki kişilik bir grup Akabe'de Rasûlullah ile görüşür.²²² Bu görüşmede bir de kadın bulunmaktadır. Bu kadın Ubeyd b. Salebe'nin kızı Afra bint Ubeyd b. Salebe idi.

²¹⁹ 1-8 Zilkade'de kurulan Zülmecaz ve 15-30 Zilkade'de kurulan Ukaz panayırı. Bk. Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul 2008, s. 187; Durî, 73.

²²⁰ Kaynaklarda Medinelilerle ilk karşılaşma ve biat edenler hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Bk. İbn Hişâm, II, 73-80; İbn Sa'd, I, 105; et-Taberî, II, 355; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 95; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 150.

²²¹ İbn Sa'd, I, 105; Nureddîn Ali b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâ-ul vefa*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Mısır 1955, I, 223; Münir Muhammed Gadban, *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, İstanbul 1993, s. 86.

²²² İbn Hişâm, II, 49; İbn Sa'd, I, 106; et-Taberî, II, 355.

Bir görüşe göre bu görüşmede Afra bint Ubeyd b. Salebe Peygamberimize ilk biat eden olduğu için, Rasûlullah'ın Medineli Müslümanlardan aldığı bu biata "Bey'atü'n-nisa" adı verilmiştir.²²³ Zira bu biatın sözleri birkaç yıl sonra Kur'an-ı Kerim'in Müslüman kadınlardan alınmasını teklif ettiği Mümtehine süresinin 12. ayetindeki biatın sözlerine çok benzemektedir.²²⁴

Ey Peygamber, Mümin kadınlar Allah'a hiç birşeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyecekleri dine ve akla uygun hiç bir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.²²⁵

Başka bazı görüşlere göre bu biate "Bey'atü'n-nisa" denmesinin sebebi savaşmanın biatte yer almamasıdır.²²⁶ Onların biat etmesinden sonra Hz. Peygamber onlara şöyle söylemiştir: "Eğer siz bu sözlere sadık kalırsanız sizin için cennet vardır, eğer birisi yasak bir fiil işlerse bu mesele Allah'a havale edilecektir, o isterse cezalandırır isterse affeder"²²⁷ buyurmuştur.

Birinci Akabe'den sonra Medineli Müslümanlar yurtlarına dönerken Hz. Muhammed Musab b. Umeyr'i, onlara dinlerini öğretmek, İslâm'ın Medine'de yayılıp yerleşmesini sağlamak ve daha birçok amaçla onlarla birlikte göndermiştir.²²⁸ Mus'ab b. Umeyr'in gayretli çalışmaları ve azmi ile Allah'ın yardımını sayesinde Medine'de İslâm hızla yayılmıştır. Öyle ki bir kişi iman ettiği zaman ev halkından herkes Müslüman olmuştur. Özellikle Beni Abdi'l-Eşhel kabilesinin kadın ve erkekleri Müslüman olunca Ensar bölgesinde Müslümanların grubunun bulunmadığı veya kişilerin inançlarını alenen ilan etmediği bir tek mahalle kalmamıştı.²²⁹ Buna örnek olarak bu dönemde yani I. Akabe biatı ile II. Akabe biatı arasında Müslüman olmuş²³⁰ bu yüzden de eşi tarafından sıkıntılara uğrayan Havva bint Zeyd'den bahsedebiliriz.

²²³ H. İbrahim Hasan, *Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1996, I, 126.

²²⁴ İbn Hişâm, II, 73; et-Taberî, II, 235; Şulul, 190.

²²⁵ Mümtehine 60/12.

²²⁶ İbnü'l-Verdî, I, 167; Şulul, 190; Değişik görüşler için bk. Algül, *İslâm Târîhi*, I, 265.

²²⁷ İbn Hişâm, II, 50; İbn Sa'd, I, 106; et-Taberî, II, 356; Mevdudî, *Tarih*, II, 362.

²²⁸ Algül, "Mus'ab b. Umeyr" *DİA*, XXXI, 226; Gadban, *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, s. 85.

²²⁹ Ancak Umeyye oğullarından Zeyd ailesi, Hutâme, Vâil ve Vakıf aileleri Medine'de İslâm'ı kabul etmeyen ailelerdir. Bk. es-Semhudî, I, 227; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 95; Gadban, *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, s. 86.

²³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 91; Mevlânâ Niyaz, *Kadın Sahabîler*, trc. Ali Genceli, İstanbul 1971, s. 391.

Havva bint Zeyd, Abdi'l-Eşhel kabilesi kadınlarından²³¹ olup Kays b. Hatim ile evlidir. Havva Müslüman olmuş fakat Kays İslâm'ı kabul etmemekle kalmayıp eşine de sıkıntılar yaşatmıştır. O sıralarda Kays Mekke'ye Zü'l-Mecaz pazarına gider. Rasûlullah da bu pazarları dolaşarak insanları İslâm'a çağırılmaktadır. Burada Kays'la karşılaşır. Onu da İslâm'a çağırır. Kays eşinin Müslüman olmasından dolayı bu inancı biraz tanımaktadır ve burada Rasûlullah'tan İslâm'ın güzelliklerini duyunca şöyle demekten kendini alamaz: "Çağırıldığı şey ne güzel, bu güzel söze uymaktan beni savaşlar alıkoydu." Rasûlullah çağırısını tekrarladıkça o da aynı şeyleri tekrarlar. Daha sonra Kays'ın eşine yaptıklarından haberdar olduğunu, ona dinini değiştirdi diye kötü davranmamasını, onu korumasını tavsiye eder. Kays da tamam diyerek söz verir. Medine'ye geldiğinde eşine, peygamberle karşılaşmasından ve aralarında geçen konuşmadan bahsederek artık kendisine kötü davranmayacağını onu koruyacağını söyler. Bundan sonra Havva da imanını artık gizlemez bunu duyan diğer Medineliler inanmayanlar Kays'a karısının dinini değiştirdiğini sorunca karısını savunur ve onu korur.²³² İbn Sa'd'da detaylı olarak anlatılan bu olayla anlıyoruz ki I. Akabe'den sonra İslâm Medine'de yine kadınlar arasında hızlı yayılmış, akabinde de II. Akabe görüşmeleri gerçekleşmiştir.

Medineliler Hz. Peygamber'in Mekke'de daha fazla eziyet görmesinin ve artık neredeyse ümit kesilmiş bir toplum haline dönüşen Mekkelileri İslâm'a çağırmanın bir faydasının kalmadığı düşüncesiyle onu Medine'ye davet etmeye karar vermişlerdir. Bu sefer aralarında kadınların da bulunduğu daha kalabalık bir grupla yeniden Akabe'ye gelmişlerdir. İbn Hişâm'ın Muhammed b. İshâk'a dayanarak Kâb b. Mâlik'ten yaptığı uzun rivayete göre ikinci Akabe biatına 73 erkek ve iki kadın katılmıştır.²³³ Kadınlar adına beni Neccar oğullarından, cahiliye döneminde de kavmi içinde muteber tutulan²³⁴ Nesîbe (Nüseybe) bint Ka'b Ümmü Ümare²³⁵ ve Beni Seleme'den Esmâ bint Amr Ümmü Meni²³⁶ katılmıştır.

²³¹ Havva bint Zeyd b. Seken b. Kurz b. Za'vara b. Abdil Eşhel. Bedirde şehit olan Rafi' b. Yezid'in kız kardeşidir. Bk. İbn Sa'd, VIII, 408.

²³² İbn Sa'd, VIII, 408; İbn Abdilber, IV, 1814; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 73; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 91; Havva Ergene Işık, *Hanım Sahabiler*, İstanbul 2011, s. 85.

²³³ İbn Hişâm, II, 81; İbnü'l-Verdi, I, 168; Said Havva, I, 435; el-Bûtî, 153.

²³⁴ Günaltay, 119.

²³⁵ Hz. Nesîbe'nin künyesi Ummu Umare dir. Nesibe bint Kab b. Amr b. Avf b. Mebzul b. Amr b. Ganem b. Mazin b. Neccar'dır. Peygamberimizle beraber Uhud, Hudeybiye, Hayber,

Kadınlar da erkekler gibi biat ettiler. Ama onlar sözlü olarak biatlarını yaptılar. Yani erkekler gibi savaş biatı yapıp sözlerinde durdular. Adeta öldürülmek pahasına siyah kırmızı bütün insanlara karşı biat ediyorlardı.²³⁷

Böylece Müslümanların önünde yepyeni bir ufuk açıldı. Medine İslâm'a kucak açmış oldu. Müslümanlar Medine'ye gidecek dinlerini çekinmeden yayacaklardı.²³⁸

Son Akabe biati İslâm tarihine altın harflerle yazılacak önemde çok büyük bir olaydır. Akabe biatları Hz. Muhammed'in Mekke'deki tebliğ çalışmalarında bir dönüm noktasıdır. Görüldüğü gibi Medineliler Hz. Peygamber'i bir kaçak ya da mülteci gibi değil, Allah'ın naibi ve kendi imam ve hükümdarları olarak davet ediyorlardı. Aynı şekilde Mekke'deki Müslümanlar için de Medine'nin kapıları açılıyordu. Medineliler Mekkeli Müslümanları bir mülteci olarak çağırıyorlardı. Onlar istiyordu ki, Arabistan'ın çeşitli yerlerine dağılmış olan Müslümanlar Yesrib'de toplanarak güç birliği yapsınlar, disiplinli ve düzenli İslâm toplumu meydana gelsin. Başka bir deyişle Yesrib ve Yesribliler "Medinetu'l-İslâm" (İslâm Şehri)'in temelini attılar ve Rasûlullah Medinelilerin bu davetini kabul etmek suretiyle Arabistan'da ilk İslâm toplumunu oluşturmuş oldu.²³⁹ Bu büyük olayda hanımlar da bizzat bulunmuş ve şahitlik etmişlerdir.

Umre'tü-l Kaza, Huneyn savaşlarına katılmıştır. Özellikle Uhud savaşında bizzat Peygamberimizi savunmuştur. Peygamberimiz "Uhud'da nereye baksam Nesibe'yi görüyordum" diyerek onu övmüştür. Bk. İbn Sa'd, VIII, 441; İbn Abdilber, IV, 1946-1949; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 280.

²³⁶ Ümmü Meni'nin künyesi Esmâ bint Amr b. Adiyy b. Sinan b. Nabi b. Amr b. Sevad b. Ganem b. Kab b. Seleme dir. Bk. İbn Hişâm, II, 94; İbn Sa'd, VIII, 438. İki Kadının Akabe'de nasıl biat ettiği ile ilgili rivayeti Ummu Umare şöyle anlatır: Erkekler Peygamberimizle ellerini tuttular, Abbas da Peygamber'in elini tuttu. Ben ve Ummu Meni kaldık, eşim bize seslendi ve Peygamberimize biat edeceğimizi söyledi. Peygamber efendimiz de "sizin biatınız onların biatı gibidir. Ben kadınlarla tokalaşmam" dedi. Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 442, 334; İkinci akabe biatında olanlar hakkında geniş bilgi için bk. İbn Hişâm, II, 86, 94-95; İbn Sa'd, I, 106; el-Belâzûrî, I, 293; et-Taberî, II, 356; İbn Hazm, *Cevâmi'us-Sîre*, s. 103; İbn Seyyidinnas, I, 161-172; eş-Şâmî, *Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesselem Külliyâtı*, trc. Recep Doğru-Halil İbrahim Kaçar, İstanbul 2006, III, 302; Ahmet Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211; Ahmet Ağrakça, "Akabe Beyatları", *ŞİA*, I, 127.

²³⁷ Gadban, *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, s. 105.

²³⁸ Osman Keskiöğlü, *Siyer-i Nebi*, Ankara 2009, s. 72.

²³⁹ Fethullah Zengin, *Medine'nin İslâmlaşması*, Uludağ Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2008, s. 55.

B. Medine'ye Hicret Sırasında Kadınların Yaşadığı Sıkıntılar

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr mastarından isim olan hicret, kişinin her hangi bir şeyden bedenen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması” demektir. Özelde ise Hz. Peygamber'in ve Mekkeli Müslümanların Mekke'den Medine'ye göçünü ifade etmektedir.²⁴⁰

İkinci Akabe görüşmesinden sonra Zilhicce ayının sonlarında Müslümanlar küçük kabilelerle Medine'ye hicret etmeye başladılar. Kısa zaman içinde Rasûlullah ve ailesi, Ebû Bekir ve ailesi hariç, köleler kadınlar ve küçük yaştaki çocuklar gibi bir diğer kimsenin emri ve himayesi altında yaşama durumunda olan kimseler müstesna Mekke'de hiçbir Müslüman kalmadı.²⁴¹

Medine'ye geldiğinde ise Hz. Peygamber Ensar kadınlarından kalabalık bir topluluktan beyat almıştır. Asım Köksal, eserinde İbn Sa'd'dan nakille uzun bir listede beyat eden 343 kadının ismini zikretmektedir.²⁴² Bu hanımların içinde bazılarının hicreti çok zor olmuş ve bazı sıkıntılarla karşılaşmışlardır. İslâm'ın yayılmasında Medine'ye hicretin önemi düşünüldüğünde hanımların bu büyük fedakârlık ve cesaret örnekleri bizlere hicreti anlama adına farklı kazanımlar sağlayacaktır.

1. Hz. Ümmü Seleme

II. Akabe görüşmesinde Medine'ye davet edilen Hz. Peygamber ve inananlar yukarıda da ifade ettiğimiz üzere kabilelerle yola çıkarlar. Ancak Hz. Peygamber ashabının olabildiğince gizli ve dağınık hâlde hicret etmelerini emretmişti.²⁴³ Bunların içinde evli, bekâr inanan Mekkeli kadınlar da gönüllü olarak yurtlarını ve yakınlarını bırakarak inançları uğruna bu göçe katıldılar.²⁴⁴ Çünkü Hz. Muhammed ve inananlar için Medine'ye göç, sadece Mekke'de ki tehlikeli ve dayanılması zor durumdan kurtulmak demek değildi. Tebliğ ettikleri

²⁴⁰ Ahmet Önkal, “Hicret”, *DİA*, XVII, 458.

²⁴¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 160.

²⁴² Köksal, *Medine Devri*, I, 65-75.

²⁴³ Halil, 138.

²⁴⁴ Savaş, *Kadın*, s. 91.

inancın yayılmasına kapı açacak yeni bir sosyal düzen kurma fırsatı da sunuyordu.²⁴⁵ Fakat bu kutsal yolculukta onları bazı sıkıntılar bekliyordu.

Daha önce Habeşistan'a hicret edip orada birkaç yıl kaldıktan sonra Mekke'ye dönen Ümmü Seleme bu sıkıntılarla karşılaşanlardan birisidir.

Ümmü Seleme'nin eşi Ebû Seleme Kureyş kabilesinden Medine'ye ilk hicret edenlerdendir.²⁴⁶ Ancak Ümmü Seleme'nin kabilesi, eşiyile beraber onların hicretine izin vermezler. Ebû Seleme'nin ailesi işin içine karışınca çocukları Seleme'yi ve anneleri Ümmü Seleme'yi ayırırlar ve Ebû Seleme tek başına hicret etmek zorunda kalır. Hicret sırasında neler yaşadıklarını Ümmü Seleme kendisi nakletmektedir:²⁴⁷

Ebû Seleme Medine'ye hicret etmeye karar verdi. Deveyi hazırladı beni ve oğlum Seleme'yi bindirdi. Sonra deveyi sürdü. Mahzum oğullarından bazı adamlar gördü, kalkıp ona doğru geldiler ve Hadi sen kendin gidiyorsun fakat şu arkadaşını götürmene müsaade etmeyeceğiz diyerek, devenin yularını elinden çekip aldılar. Abdülesed oğulları bu durumu görünce kızdılar. Eğer adamımızdan bunu (Ümmü Seleme'yi) alırsanız, biz de oğlumuzu (Seleme'yi) size bırakmayacağız diyerek oğlum Seleme'yi çekiştirmeye başladılar ve çocuğu çekip aldılar. Kocamı, beni ve çocuğumu birbirimizden ayırdılar. Her sabah Ebtah'a oturup akşama kadar ağlıyordum. Bu hal bir yıl veya ona yakın sürdü.

Ümmü Seleme'nin akrabaları onun eşi ile Medine'ye hicretine engel olabilmişlerdi. Ancak konuşmasına engel olamamışlardı. Ümmü Seleme her gün Kâbe avlusuna gider ve hicretine engel olan ailesine, “akbabaların gelip onları yemesi için” beddua ederdi.²⁴⁸ Ebtah'a çıkıp ağlama ve beddua bir yıla yakın sürdü. Bir gün Mahzum oğullarından bir adam Ümmü Seleme'nin bu halini görünce, acıdı ve akrabalarına “Bu zavallıyı bırakın! Onu kocasından ve

²⁴⁵ Hodgson, I, 113; Ebû'l Fazl İzzeti, “İslâm'ın Yayılmasında Temel bir Etken Olarak Hicret” trc. Cahit Koytak, *İslâm'ın Yayılış Tarihine Giriş*, İstanbul 1984, ss. 309- 311.

²⁴⁶ Muvakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *et-Tebyîn fi ensabi'l kuraşyyin*, thk. Muhammed Nayif ed-Düleymiyyî, Beyrut ts, s. 76; Şevkanî, 611; es-Semhudî, I, 300; Kehhâle, V, 222; Selahattin Polat, “Ebû Seleme el-Mahzumî”, *DİA*, X, 229.

²⁴⁷ İbn Hişâm, II, 112-113; İbn Habîb, 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 341; Muhibbuddîn et-Taberî, 72; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 207; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 405;el- İstanbûlî, 70; Cum'a, *Nisâu ehli'l-beyt*, s. 237; Canan, XV, 495; Köksal, *Medine Devri*, IV,145; Suzan Yıldırım, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Harran Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2006, s. 12.

²⁴⁸ Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, s. 224.

çocuğundan ayırdınız” deyince akrabaları, “İstersen kocana git” diyerek, hicretine izin verdiler.²⁴⁹

Abdülemed oğullarının yanındaki çocuğunu da alan Ümmü Seleme, Medine’ye hicret için yola çıkar. Yolda Osman b. Talha b. Ebu Talha²⁵⁰ ile karşılaşır. Kocasının yanına gittiğini anlatınca Osman b. Talha onu yalnız bırakmaz. Yol boyunca Osman b. Talha’nın davranışlarından oldukça memnun kalır. Amr b. Avf oğullarının köyü görününce Osman b. Talha “Kocan Ebû Seleme bu köyde, Allah’ın bereketiyle oraya gir” deyip Mekke’ye geri döner.²⁵¹ Ümmü Seleme o günleri “İslâm’da Ebû Seleme’nin ve ailesinin başına gelen musibetin, başka bir ailenin başına geldiğini bilmiyorum”²⁵² diyerek Medine’ye hicrette kendisinin ve ailesinin başına gelen sıkıntıları dile getirirken “Osman b. Talha b. Ebu Talha’dan daha iyi bir arkadaş görmedim”²⁵³ sözüyle de onu hayırla anardı. Medine’ye mahfel içinde ilk hicret edenin Ümmü Seleme olduğu söylenmekle birlikte,²⁵⁴ Âmir b. Rebia’nın karısı Leyla bint Ebu Hasme’nin olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır.²⁵⁵

Ümmü Seleme inancı için yurdunu terkederek tüm sevdiklerinden koparılmış ve bir yıl boyunca yüreğinde bu acıları taşıyarak adeta yılmadan iman gücüyle dimdik ayakta durmuştur. İmkân bulduğunda ise insanı korkutan çöllerle yapayalnız bir kadın olarak revan olmuştur. Ne büyük bir iman, sabır ve cesaret örneği olarak o dönemdeki kadınların yolunu açmıştır.

²⁴⁹ İbn Hişâm, II, 113; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 342; Muhibbuddîn et-Taberî, 72; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 207; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 239; el-İstânbûlî, 70; Rodinson, 148, Kitabında Ümmü Seleme’nin ismini vermeden hicrette yaşadığı sıkıntıyı anlatır.

²⁵⁰ Osman b. Talha b. Ebu Talha, ismi Abdullah b. Abdiluzza b. Osman b. Abdiddar b. Kusay’dır. Künyesi Ebu Talha’dır. Ebu Talha, Ümmü Seleme ile yolculuk yaptığında henüz Müslüman olmamıştır. Hudeybiye anlaşmasından sonra Müslüman olmuştur. Halid b. Velid ile hicret etmiş, babası ve kardeşi Uhud’da öldürülmüştür. Mekke’nin fethinden sonra, Hz. Peygamber kendisine ve amcasına Kâbe’nin anahtarını vermiştir. Muaviye b. Ebu Süfyan’nın hilafetinin ilk yıllarında Mekke’de ölmüştür. Ecnadeyn’de şehit olduğu da söylenir. Bk. Mehmet Efendioğlu, “Osman b. Talha”, *DİA*, XXXIII, 475.

²⁵¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 341-342; Muhibbuddîn et-Taberî, 72; ez-Zehabî, *Tarih*, I, 312; Darîr, II, 404; eş-Şamî, *Peygamber Külliyyâtı*, III, 324; Mevdudî, *Tarih*, II, 605; Aişe Abdurrahman, *Rasûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, s. 309; Köksal, *Medine Devri*, IV, 146.

²⁵² İbn Hişâm, II, 113; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 342; Muhibbuddîn et-Taberî, 72; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 239; Cum’a, *Nisâu ehli’l beyt*, s. 238.

²⁵³ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 342; Muhibbuddîn et-Taberî, 72; el-İstânbûlî, 71; M. Yusuf, Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükçınar v.dğr, İstanbul 1979, I, 352.

²⁵⁴ el-Hâkim, IV, 16; Ebu Abdullah b. Mus’ab b. Abdullah b. el-Mus’ab ez-Zübeyrî, *Kitâbu nesebi kureyş*, Kahire 1999, s. 337; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 342; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 405; Kehhâle, V, 221-222; el-İstânbûlî, 71.

²⁵⁵ Cum’a, *Nisâ*, s. 225; Yıldırım, 13.

2. Hz. Esmâ bint Ebû Bekir

Hz. Esmâ, Hz. Ebû Bekir es-Sıddık'ın büyük kızı ve müminlerin annesi Hz. Âişe'nin de ablasıdır. Zatünnitakayn (iki kuşak sahibi) lakabı bizzat hicret sırasında Peygamberimiz tarafından verilmiştir.²⁵⁶ Hz. Esmâ İslâm'ın ilk aşamasında on yedinci sırada Müslüman olmuş²⁵⁷ babasıyla beraber Peygamber Efendimize önemli yardımlarda bulunmuş ve çeşitli sıkıntılara katlanmıştır.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sırasında müşriklerin saldırılarına aldırış etmeden cesur davranarak hicret yolunda elinden geleni yapmıştır. Hz. Peygamber hicret emri alınca Hz. Ebû Bekir'in evine gelir. Her zaman uğradığı vaktin dışında Ebû Bekir'in evine gelmesi olağanüstü bir şey olduğunu göstermektedir. O sırada evde Esmâ ve kız kardeşi Hz. Âişe de bulunmaktadır. Etrafın güvenli olduğu söylendikten sonra Hz. Peygamber hicret emrinin geldiğini Ebû Bekir'in de kendisine arkadaşlık edeceğini bildirir. Daha sonra Esmâ onlar için yol hazırlığı yapar. O sırada azıklardan birini bağlayacak bir şey bulamaz bir rivayete göre babasının demesiyle kemerini ikiye ayırıp azıkları onlarla ayrı ayrı bağlar. Rasûlullah onun bu yaptığını görünce: “Allah bu kuşağımın karşılığında cennette sana iki kuşak versin”, diye iltifat etmesi üzerine “Zatünnitakayn” lakabını almıştır.²⁵⁸

Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'in üç gün saklandıkları Sevr Mağarasına geceleri yemek taşıyan Esmâ üçüncü gün mağarayı terk edip Medine'ye doğru yola çıkacakları sırada azık torbasının ağzını bağlayacağı ipi evde unuttuğunu anlayınca kuşağını ikiye bölerek kapların ağzını bağlamış ve bundan dolayı bu lakabla anılmıştır.²⁵⁹

Yine kendisinin anlattığı habere göre Rasûlullah'la Ebû Bekir evden ayrılınca aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu Kureyşli bir grup eve gelerek

²⁵⁶ İbn Sa'd, I, 110, VIII, 374; İbn Asakir, *Teracîmu'n-nisâ*, s. 11; İbnü'l Cevzî, II, 58; el-İstanbulî, 182; Cum'a, *Nisâ*, s. 238.

²⁵⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 9; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 6; İbn Hişâm'a göre ise on sekizinci müslümandır. Bk. İbn Hişâm, I, 254; Cum'a, *Fursân*, s. 823, a.mlf, *Nisâ*, s. 236; el-İstanbulî, 181.

²⁵⁸ el-Buhârî, *Kitabu'l Cihad*, 6; Said Havva, VII, 272; Ali Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddık”, *DİA*, XI, 402.

²⁵⁹ İbn Abdilber, IV, 1782; et-Taberî, II, 378; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II, 104; İbn Asâkir, *Tehzîb*, I, 297; Cum'a, *Fursân*, s. 826; Köksal, *Mekke Devri*, s. 361; Reckendorf, “Esmâ”, *İA*, IV, 387.

Esmâ'ya babasının nerede olduğunu sormuş, “bilmiyorum” diye cevap verince Ebû Cehil ona bir tokat vurmuş bu sebeple küpeleri yere düşmüştür.²⁶⁰

Rasûlullah'la Hz. Ebû Bekir üç gün üç gece mağarada kalmışlar. Esmâ geceleri Rasûlullah'la babasına yiyecek ve içecek getirmiş. Erkek kardeşi Abdullah b. Ebu Bekir de onlara Kureyşlilerin haberlerini aktarmış, Hz. Ebû Bekir'in azatlı kölesi Amîr b. Fuheyre de sürüyle iz takip ederek izleri silmiştir.²⁶¹

Bu yolculuğa çıkarken babası Ebû Bekir tüm malını da yanına alıp götürmüştü. Bu durumdan kendi babası Ebû Kuhâfe huzursuz olur ve bunu sormak için eve gelince Esmâ onu teselli eder ve şu akıllı davranışta bulunarak babasının çok mal ve para bıraktığını belirtir. Sonra küçük taşlar toplayarak babasının parasını koyduğu kaba doldurur ve üzerini bir bezle örterek:

— Dedeciğim, elle bak, bize ne kadar çok mal bıraktı der. O da (Ebû Kuhafe âmâydi) ellerini taşların üzerine koyarak,

— Size yeteri kadar para bırakmış diye söylenir.²⁶²

Esmâ dedesini böylece teskin eder ve durumlarını Yüce Allah'a havale ederek, çıkması muhtemel bir sıkıntıyı da önlemiş olur. İslâm'ın yayılıp inkişaf bulacağı topraklara gidiş aşaması olan hicret yolculuğunda Hz. Esmâ'nın yaptığı hizmetler ve yaşadığı sıkıntılar göstermiştir ki iman eden kadınlar, her aşamada Hz. Peygamber'in yanında cesurca yer almış ve bütün zorluklarıyla beraber dine hizmet etmişlerdir.

3. Hz. Zeyneb bint Rasûlullah

Medineye hicret sırasında insanlık tarihinin en büyük olaylarından biri sergilendi ve Medine, Mekke'li mümin muhacirlere “yurt ve iman evi”²⁶³ oldu. Allah Rasûlü artık Mekke'de bıraktığı kızlarını da Medine'ye getirmek istiyordu. Peygamberimiz hicret etmiş, Mekke'de Fâtîma, Ümmü Gülsüm, Zeyneb ve Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Sevde kalmıştı.²⁶⁴ Bunlardan Hz. Zeyneb hariç

²⁶⁰ İbn Hişâm, II, 114; et-Taberî, II, 378; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 106; eş-Şamî, *Peygamber Külliyyatı*, III, 353; Darîr, II, 442; “Hicret”, *İTA*, V, 187.

²⁶¹ et-Taberî, II, 378; Şiblî, I, 199; Köksal, *Mekke Devri*, s. 360; Reckendorf, “Esmâ,” IV, 38.

²⁶² İbn Hişâm, II, 114; Said Havva, VII, 275; Darîr, II, 444; el-İstanbulî, s. 182; Köksal, *Mekke Devri*, s. 361.

²⁶³ Haşr 59/7.

²⁶⁴ Suruç, I, 350; Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saâdetin Büyük Kadınları*, İstanbul 1998, s.103.

diğerleri daha sonra kabileyle Medine'ye gitme imkânı bulmuş fakat Zeyneb evli olduğu ve eşi Ebû'l-Âs izin vermediği için hicret edememiştir.²⁶⁵ Bu amaçla bu başlıkta Hz. Zeyneb'in hicretine ve yaşadığı sıkıntılara değinmekte fayda vardır.

Hz. Peygamber'in en büyük kızı Zeyneb'dir.²⁶⁶ Hz. Zeyneb İslâmiyet'ten önce annesinin isteği üzerine teyzesi Hale bint Huveylid'in oğlu Mekke'nin güvenilir, mal ve ticaret bakımından ileri gelenleri arasında yer alan Ebû'l-Âs b. Rebi' ile evlenir.²⁶⁷ Hz. Zeyneb babasına risalet görevi verilmesinden sonra annesi Hatice ile beraber iman etti. Fakat eşi Ebû'l-Âs iman etmeye yanaşmaz.²⁶⁸ O sıralarda Hz. Peygamber'e ve inananlara cephe alan müşrikler çeşitli yollar deneyerek İslâm davasını bitirmek istiyorlardı. Bu sebeple Ebû'l-Âs ve eşi arasındaki din farkını fırsat bilerek Ebû'l-Âs'a, Zeyneb'i boşadığı takdirde kendisini dilediği kızla evlendirme vaadinde bulunurlar. Fakat o, bunu kabul etmemiştir.²⁶⁹

Bedir Savaşında müşriklerin safında yer alan Ebû'l-Âs Abdullah b. Cübeyr tarafından esir alınır. Henüz Medine'ye hicret etmeyen Zeyneb bir miktar malla beraber evlendikleri zaman annesi Hz. Hatice'nin kendisine taktığı gerdanlığı eşinin fidyesi olarak gönderir. Bunu görünce sadakat timsali ilk eşi Hz. Hatice aklına gelir ve hatırası gözünde canlandığı için hüzünlünen Hz. Peygamber anne hatırası gerdanlığın kızı Zeyneb'e iade edilmesini ve Ebû'l-Âs'ın serbest bırakılmasını söylemiştir.²⁷⁰ Ancak ondan da kızını Medine'ye yanına göndermesini ister. Bu olaydan sonra Ebû'l-Âs Mekke'ye döndüğünde verdiği sözü yerine getirmek için eşini çok sevmesine rağmen ona Medine'ye istediği zaman gidebileceğini söyler. Zeyneb hazırlıklarını yağıtı sırada durumu fark

²⁶⁵ ed-Dülabî, 68; el-İstanbulî, 129; Şiblî, I, 204; Cevdet Paşa, I, 78.

²⁶⁶ İbn Sa'd, VIII, 258; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151; Zeyneb bint Alî, *ed-Dürrü'l mensur fi tabakâti rabbati'l hudud*, Beyrut 1999, I, 398; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 677; M. Nazif Şahinoğlu, "Zeyneb", *İA*, XIII, 554.

²⁶⁷ et-Taberî, II, 467; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151; Mesûdî, II, 298; Köksal, *Medine Devri*, II, 204; Talat Sakallı, "Ebû'l-Âs", *DİA*, X, 293.

²⁶⁸ İbn Hişâm, II, 268; İbn Sa'd, VIII, 258; et-Taberî, II, 467; Süleyman b. Musa b. Salim el-Himyerî el-Kilâî, *el-İktifâ bima tedammenehu min megâzi rasûlillahi ve's selâseti'l hulefa*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ata, Beyrut 2000, I, 350; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151.

²⁶⁹ İbn Hişâm, II, 268; et-Taberî, II, 468; ed-Dülabî, 69; el-Kilâî, I, 350; Köksal, *Medine Devri*, II, 204; Sakallı, "Ebû'l-Âs", X, 294.

²⁷⁰ el-Hâkim, IV, 45; İbn Sa'd, VIII, 259; et-Taberî, II, 468; el-Kilâî, I, 351; Zeyneb bint Ali, I, 399; Muhammed Ahmed Codil, *Eyyâmu'l-arab fi'l islâm*, thk. Muhammed Ebû'l Fadl İbrâhîm-Ali Muhammed el-Bicavî, Beyrut 1968, s. 28; el-İstanbulî, 130; Saîd Havva, V, 23; Şehid bintü'l-Hûda, *Peygamber ve Kadın*, trc. Ubeydullah Dalar, İstanbul 1992, s. 40.

eden Ebû Süfyan'ın karısı Hind Zeyneb'e babsına gitmek istiyorsa kendisinin yardım edebileceğini ve ihtiyacı varsa bildirmesini ona teklif eder.

Zeyneb, Hind bint Utbe'nin sözünde samimi olduğunu zannetmiş. Fakat kendisinin gitme konusunda ciddî olduğunu da gizlemiştir. Ebû'l-Âs'ın kardeşi Kinane b. Rebî', Zeyneb'i Mekke'den çıkarır. Kureyş'in erkekleri aralarında bunu konuşurlar ve onu takip için yola çıkarlar. Hebbar b. Esved ve Nafi b. Kays yetişirler. Hebbar b. Esved Zeyneb'in devesini ürkütür. Deve Zeyneb'i ve hevdecinî bir kayanın üzerine atar.²⁷¹ Zeyneb o sırada hamiledir, çocuğunu düşürür. Kayınbiraderi Kinane b. Rebî' karşılık verir. Peşindekiler geri çekilir. Ebû Süfyan bir grup Kureyşli ile yanına gelerek şöyle der:²⁷²

Sen bu kadını, gündüz açıkça halkın arasından geçirip götürmekle iyi etmedin. Başımıza gelen belâları ve Muhammed'le aramıza giren düşmanlığı bildiğin halde bu kadını insanların arasından açıkça götürüyorsun. Eğer sen böyle yaparsan halk bunun, bizim aşağılık oluşumuzdan, güçsüzlüğümüzden ve korkaklığımızdan ileri geldiğini zannedecek. Yemin olsun, bizim onu babasına göndermemek gibi bir ihtiyacımız ve böyle bir kinimiz yok. Ancak sen kadını geri getir. Sesler kesilip halk bizim onu geri çevirdiğimizi konuşuncaya kadar dur. Sonra onu gizlice çıkarıp babasına götür.

Olaydan sonra Zeyneb Mekke'ye geri döner ve babasının göndereceği elçileri bekler. Bedir Savaşından bir ay kadar sonra Peygamberimiz Zeyd b. Harise'yi ve Ensar'dan bir kişiyi Mekke'ye gönderir. Artık Hz. Zeyneb ve çocukları Medine'ye gelmişler ve Peygamberimizin yanında yaşamaya başlamışlardır.²⁷³

Diğer taraftan damadı Ebû'l-Âs'ın sözünde durarak kızını Medine'ye gönderme davranışından memmun kalan Rasûlullah "Bana doğru söyledi ve sözünü tuttu"²⁷⁴ diyerek kendisini hep takdir etmiştir.

²⁷¹ ed-Dülâbî, 69; İbn Asâkir, *Tehzib*, I, 297; el-Kilâî, I, 352; eş-Şâmî, *Subülü'l-hûda*, XI, 466; Halebî, III, 38; el-İstanbûlî, 131; Köksal, *Medine Devri*, II, 206.

²⁷² et-Taberî, II, 469-471; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 152; Said Havva, V, 26; Köksal, *Medine Devri*, II, 206; Öztürk, 105.

²⁷³ İbn Hişâm, II, 270; et-Taberî, II, 472; Muhammed b. Süleyman Rudanî, *Cem'ul-feva'id min cami'il usul ve mecma'iz-zeva'id*, trc. Hüseyin Yıldız, İstanbul 2008, VIII, 84; Canan, XII, 99; Köksal, *Medine Devri*, II, 169; Şiblî, II, 171; Hz. Zeyneb hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Haticetül Kübra Taşcı, *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeyneb'in Hayatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize Üniv. SBE, Rize 2012, ss. 28-44.

²⁷⁴ Süleyman b. el-Eş'as Ebu Davud es-Sicistanî el-Ezdî, *Sünenü ebu dâvud*, Beyrut 1997, Nikâh, 13; İbn Kudâme, 89; Zeyneb bint Ali, I, 399.

Hiz. Zeyneb'in hicreti sıkıntılı ve zor olmuştur. Hicret yolunda çocuğunu düşürmüş ve sevdiği eşinden ayrılmıştır. Hatta bu düşük sonucunda geçirdiği rahatsızlık birkaç yıl sonra onun ölümüne neden olmuştur²⁷⁵ şeklindeki görüşler de değerlendirilirse onun yaşadığı zorluklar daha iyi anlaşılır. Ancak Zeyneb'in imtihanı bununlada bitmeyecek daha eşi ile yaşayacakları sıkıntılar devam edecektir. İlerleyen bölümde bu konuya tekrar dönülecektir.

Rasûlullah kızına yapılanlardan dolayı öfkelenir. Ashabına, Hebbar b. Esved'le Nafi b. Kays'ı yakaladıklarında yakmalarını emreder. Daha sonra Rasûlullah yakma emrinden vazgeçip onları öldürmelerini emreder. Bu konuda şöyle buyurur: "Yakaladığınızda o iki adamı yakmanızı emretmişim. Sonra Allah'tan başkasının hiç kimseyi ateşle azaplandırmasının doğru olmayacağı görüşüne vardım. Onları yakalarsanız, öldürün."²⁷⁶

4. Hiz. Ümmü Gülsüm bint Ukbe b. Ebû Muayt

Hudeybiye Antlaşmasından önce Müslümanlarla müşrikler birbirlerinden tamamıyla ayırdılar. Antlaşma sonrası iki taraf arasındaki ilişkiler farklılaştı.

Müşrikler ticari işler dolayısıyla yahut akrabalarını ziyaret arzusu ile Medine'ye gelmeye ve Müslümanlar arasında aylarca kalmaya başladılar. Tabîî bir taraftan dinî meseleler konuşuluyor diğerk taraftan Müslümanların yüksek faziletleri, temiz ahlâkı, güzel hareketleri, ihlâs ve samimiyetleri gözle görülüyordu. Bir iş için Mekke'ye giden Müslümanlar da bu güzide meziyetlerin örneği idiler. Müşrikler hiç durmadan bu yüksek te'sirlere tabi oluyor bu yüzden antlaşmaya müteakip Müslümanlık yeni yeni salıklar kazanıyordu. Tarihçiler Hudeybiye antlaşması ile Mekke'nin fethi arasında geçen müddet esnasında Müslümanlığı kabul edenlerin sayı itibariyle eski Müslümanların iki mislinden fazla olduklarını kaydetmektedirler.²⁷⁷ Antlaşma maddesine göre Mekke'den Medine'ye gelen Müslümanların iadesi kabul edilmiş olmakla beraber kadınlarla

²⁷⁵ İbn Abdilber, IV, 1854; İbn Kudâme, s. 89; Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 361.

²⁷⁶ el-Belâzurî, I, 454; ez-Zehebî, *Siyer*, II, 247; Halebî, III, 39; Sâid Havva, V, 23.

²⁷⁷ Şiblî, I, 312-313.

ilgili bir ifade yoktu.²⁷⁸ Ümmü Gülsüm bint Ukbe'nin yaşadığı hicret olayı ile bu anlaşma metni netlik kazanmış ve hakkında ayet inmiştir.

Ümmü Gülsüm bint Ukbe Hz. Peygamber'in Mekke'deki azılı düşmanlarından Ukbe b. Ebû Muayt'ın²⁷⁹ kızıdır. Ümmü Gülsüm'ün annesi, Ervâ bint Kureyz'dir. Hz. Osman'ın anne bir kız kardeşi olup Peygamberimizin halasının torunudur. Ümmü Gülsüm, Mekke'de Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmiştir.²⁸⁰ Tarihçilere göre ana baba ocağından, Müslüman ve muhacir olarak Allah yoluna çıkıp giden Ümmü Gülsüm'den başka Kureyşî bir kadın yoktur.²⁸¹ Ümmü Gülsüm hicreti ile ilgili olanları kendisi şöyle anlatır:²⁸²

Ten'im veya Hashas nahiyesinde kendimize aid olup ev halkımızdan bazısının oturduğu kıra sık sık gider, üç dört gün kalır ve ev halkımın yanına dönerdim. Ev halkım, benim oraya gidişimi istememezlik etmezler, yadırgamazlardı. Nihayet oraya gidip gelmeyi sıklaştırdım. Bir gün, her zaman gitmekte olduğum kıra gitmek istiyormuş gibi Mekke'den çıkıp gittim. Yolun en son noktasına vardığım zaman, Huzâalardan bir adamla karşılaştım, nereye gitmek istediğimi sorunca kendisine durumu anlattım. Huzâa adını anınca, ona içim ısındı. Çünkü Huzâalar, Resûlullah Aleyhisselâm'ın muahedesine katılmışlardı. Ona, ben Kureyşilerden bir kadımdım. Resûlullah'ın yanına gitmek istiyorum. Fakat yolu bilmiyorum, dedim. Bunun üzerine Huzâî, biz gece ve gündüz gidilecek yolları iyi bilen kimseleriz. Seni Medine'ye eritirinceye kadar ben sana yoldaş olurum, dedi. Sonra, bana bir deve getirdi. Ona bindim. Devemin yularını tutup yola girdi. Vallahi, adamcağız benimle tek kelime konuşmadı. Yol boyunca bana çok iyi davrandı. Nihayet Medine'ye geldik. Allah, o yoldaşı hayırla mükâfatlandırsın! Huzâa kabilesi, ne güzel kabiledir! Peygamber Aleyhisselâm'ın zevcesi Ümmü Seleme'nin yanına vardım. Yüzüm örtülü olduğu için beni tanıyamadı. Kim olduğumu söyleyip yüzümü açınca beni bırakmadı. Ve hicret etmeme şaşırarak:

— Sen, Allah'a ve Resul'üne hicret mi ettin? diye sordu.

— Evet, dedim ve ilâve ettim, Resûlullah Aleyhisselâm erkeklerden Ebû Cendel b. Süheyl ile Ebû Basîr'i müşriklere geri gönderdiği gibi beni de gönderdi diye korkuyorum. Ey Ümmü Seleme! Erkeklerin hâli, kadınların hâli gibi değildir! Mekkelilerin yanlarından ayrıldığım günden bu yana sekiz gün geçmiş, dönüşüm, bulunmayışım uzamıştır. Şimdi onlar, nerede kaybolduğumu konuşacaklar, sonra da beni arayacaklar, bulamayınca da bana doğru geleceklerdir dedim.

²⁷⁸ Hudeybiye barışının şöyle bir şartı vardı: Kureyş'ten Rasûlullah'a birisi gelir ve o Müslüman olursa, Rasûlullah onu geri verecekti. Müslümanlardan birisi Kureyş'e gelirse, Kureyş onu Rasûlullah'a vermeyecekti. Bk. Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, XVIII, 298.

²⁷⁹ Ukbe b. Ebû Muayt Mekke'nin ileri gelenlerinden ve Peygamberimizin azılı düşmanıdır. Bedir savaşın da yakalanmış Hz. Ali tarafından boynu vurulmuştur. Bk. Darîr, III, 463; Cum'a, *Nisâ*, s. 383.

²⁸⁰ İbn Sa'd, VIII, 365; İbn Abdilber, IV, 1953; İbnü'l-Esîr, *Üsdül-ğâbe*, VI, 386; İbnü'l-Cevzî, II, 55; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 463.

²⁸¹ el-Hâkim, IV, 66; İbn Sa'd, VIII, 365; Cum'a, *Nisâ*, s. 383; Köksal, *Medine Devri*, VI, 257.

²⁸² Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut 1984, II, 629-630; İbnü'l-Cevzî, II, 56; Cum'a, *Nisâ*, s. 384; Köksal, *Medine Devri*, VI, 258; Şennavî, ss. 439-443.

Ümmü Gülsüm, Hz. Ümmü Seleme'nin evinde bulunduğu sırada Hz. Peygamber oraya gelir. Hz. Ümmü Seleme, Ümmü Gülsüm'ün durumunu anlatır. Hz. Peygamber Ümmü Gülsüm'e hoş geldin diyerek memnuniyetini belirtir. Ümmü Gülsüm bu rahatlamayla Hz. Peygamber'e sıkıntısını şöyle anlatır:

Yâ Resûlullah! Ben dinim uğrunda senin yanına kaçıp geldim. Beni koru! Müşriklere iade etme! Beni kâfirlere iade edersen onlar bana işkence yaparlar ve beni dinimden döndürmeye uğraşırlar! Ben işkenceye dayanmam. Ben nihayet bir kadımdım. İyi bilirsin ki kadınların hâli zaitlerin hâline varır. Müşriklere iki kişiyi iade ettiğini ve onlardan birisinin kendisini koruduğunu gördüm. Fakat ben nihayet bir kadımdım, der.

Hz. Peygamber: “Muhakkak ki Yüce Allah, kadınlar hakkındaki ahdi bozar, hükümsüz bırakır”²⁸³ buyurarak Ümmü Gülsüm'ü rahatlatır. Bundan anlaşılıyor ki Rasûlullah'ta böyle bir beklenti içindedir. Daha sonra da şu âyet-i kerime²⁸⁴ nazil olur:

Ey iman edenler! Size mü'min kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman, onların gerçekten iman edip etmediklerini deneyiniz. Allah, onların imanlarını çok iyi bilendir. Fakat siz onların mü'min kadınlar olduklarını bilgi edinirseniz, artık onları kâfirlere geri çevirmeyiniz. Bunlar, onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olamazlar. Kâfir olan kocalarının bu kadınlara sarf ettikleri mehri onlara (kâfirlere) veriniz. Mehirleri verdiğiniz takdirde onları, sizin almanızda size bir günah yoktur. Artık kâfir olan kadınlarınızı da nikâhınız altında tutmayınız. Sarf ettiğiniz mehri isteyiniz. Kâfirler de size hicret eden mü'min kadınlar harcadıkları mehri istesinler. Bu Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah, her şeyi hakkıyla bilen ve her yaptığını yerli yerince yapandır.

Bunun üzerine, Peygamberimiz, müşriklerin arasından kaçıp gelen Müslüman erkekleri iade ettiği halde kadınları iade etmez.²⁸⁵ Ümmü Gülsüm'ün kardeşleri Velid b. Ukbe ile Umâre b. Ukbe, Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelerek anlaşma şartını hatırlatıp kardeşlerini geri iade etmesini isterler.²⁸⁶ Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara: “Muahededeki o şartın hükmünü Allah, kadınlar hakkında bozdu, ortadan kaldırdı” buyurarak Ümmü Gülsüm'ü onlara teslim etmez.²⁸⁷

²⁸³ el-Vâkidî, II, 631; İbnü'l-Cevzî, II, 56; Köksal, *Medine Devri*, VI, 259.

²⁸⁴ Mümtetine 60/10; Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, VI, 245-246. Bu ayetin iniş sebebi olarak Ümmü Gülsüm'den başka Subey'a bint el-Haris ve Umeyme bint Busr'un hicret etmeleri de zikredilmektedir. Bk. Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad b. Abdullah el-Ferra, *Maâni'l kur'ân*, thk, İbrâhîm Şemsuddîn, Beyrut 2002, III, 53; Savaş, *Kadın*, s. 96; Hamidullah bu anlaşma gereği iade edilmeyen iki kadından isim vermeden bahseder. Bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 260.

²⁸⁵ el-Vakidî, II, 631; İbnü'l-Cevzî, II, 56; İbnü'l-Cevziyye, III, 83; Şennâvî, ss. 439- 443; Köksal, *Medine Devri*, VI, 259.

²⁸⁶ el-Vakidî, II, 631; İbn Hazm, *Cevâmiu's- Sire*, s. 203; Dârir, III, 463.

²⁸⁷ İbn Abdilber, IV, 1953; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 463.

Mekkelilerin bu olaya razı oldukları ancak Mekke'den kadınların kaçmalarını engellemek için onları hapsedtikleri rivayet edilmektedir.²⁸⁸

Ümmü Gülsüm bint Ukbe'nin hicreti Asr-ı Saâdet hanımlarının iman sözü konusu olduğunda ne kadar cesur olduklarını gösteren güzel bir örnektir. Ayrıca hakkında ayet inerek Hudeybiye Antlaşması'nın iade maddesini kadınların lehine açıklığa kavuşturmuş inanan ve hicret edemeyen diğer kadınlara da hicret yolunu açmıştır.

5. Hz. Ümmü İshâk Gazaviyye

Medine'ye hicret için yola çıkan ve sıkıntıyla karşılaşan hanımlardan bir diğeri de Ümmü İshâk Gazaviyye'dir. Ümmü İshâk kendi Müslüman olmuş ancak eşi Müslüman olmamış bu yüzden eşinden kaçıp Medine'ye hicret etmenin yollarını arıyordu. Bir gün kocasından habersiz kardeşiyle Medine'ye hicret için yola çıkarlar. Yolda kardeşi unuttuğu bazı şeyler olduğunu söyleyerek onu orada bırakarak Mekke'ye döner. Fakat Ümmü İshâk'ın kardeşi kocası tarafından öldürülür. Ümmü İshâk, kardeşinin öldürüldüğünü duyunca ağlayarak tek başına Medine'ye gider ve olayı Rasûlullah'a anlatır. Rasûlullah da onu teselli eder Ümmü İshâk yaşadığı bu olayı şöyle nakletmektedir:²⁸⁹

— Kardeşimle Medine'ye hicret etmek üzere yola çıktık. Epey yol aldıktan sonra kardeşim bana;

— Ey Ümmü İshâk, paramı Mekke'de unutmuşum. Sen beni burada bekle, ben gidip alıp geleyim, dedi. Bunun üzerine ben;

— Ne olursun gitme, o fasık kocamın seni öldürmesinden korkuyorum, dedim. O

— Allah'ın izniyle hiçbir şey yapamaz, karşılığımı verdi. Ben birkaç gün onu bekledim fakat dönmedi. Nihayet oradan geçen birisi bana;

— Ey Ümmü İshâk burada niye duruyorsun, diye sordu. Ben;

— Kardeşimi bekliyorum dedim.

Bunun üzerine adam kardeşimin öldürüldüğünü gelemeyeceğini söyledi. Bu acı haberle yoluma devam ederek Medine'ye geldim. Hz. Peygamber'i bulduğumda o abdest alıyordu. Ağlayarak durumu ona anlattım.

²⁸⁸ İbn Sa'd, VIII, 365.

²⁸⁹ el-İsfehânî, II, 73; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 299; Şennavî, 437.

Medine'ye hicret için inanan kadınlar büyük gayret göstermişler ve hürriyetleri uğruna tehlikeleri göze alarak o günün şartlarında çok büyük bir başarı elde etmişlerdir diyebiliriz.

Kadınların Medine'ye hicret etmek için bu kadar zahmete katlanıp zorlukları göğüsledikleri için bunun dile getirilmesini istedikleri ve hakları olan övgüye belki de erkeklerden daha çok lâıyk olduklarını düşündükleri belirtilir.²⁹⁰ Yukarıda bahsettiğimiz üzere bu sıkıntıların en büyüğünü yaşayan Ümmü Seleme Kur'an'da kadınların hicreti ile ilgili bir ifade göremediğini Hz. Peygamber'e sorar. Bunun üzerine şu ayetin nazil olduğu rivayet edilir.²⁹¹

Rableri onların dualarına şöyle karşılık verir: Şüphesiz Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.²⁹²

²⁹⁰ Savaş, *Kadın*, s. 97.

²⁹¹ İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesîr, *Tefsiru'l kur'anil azîm*, Mısır ts, I, 441.

²⁹² Ali-İmran 3/195. Hayrettin Karaman v.dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2006, I, 738.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

I. KADINLARIN İSLÂM'A GİRİŞ ŞEKİLLERİ

Bu bölümde Peygamber Efendimizin İslâm'ı tebliğ ettiği süreçte kadınların nasıl Müslüman oldukları ve onların iman etmelerinde nelerin etkili olduğu sorularına cevap aranacak ve geçen rivayetler ışığında hanımların İslâm'a giriş şekilleri üzerinde durulacaktır.

A. Akrabalık Vesilesiyle İslâm'a Girenler

Mekkelileri uyarıya kendi akrabasından başlaması emredilen Hz. Peygamber, Mekke'de en büyük desteği kendi akrabalarından görmüştür. Eşi Hz. Hatice, kızları ve aile fertlerinden Hz. Ali, azadlısı Zeyd ilk Müslüman olanlardı. Yakın akrabalarına yönelik yaptığı toplantılarda sadece amcası Ebu Leheb'in olumsuz tavırları olmuştur.²⁹³ Müslüman olmadığı halde amcası Ebû Talib, Hz. Peygamber'i yıllarca korumuş ve desteklemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber annesi Âmine, eşi Hatice ve halaları tarafından akrabası olan kimselerden büyük destek görmüştür.²⁹⁴ Bu konuyla alakalı olarak Peygamberimizin halalarından Safiyye'nin ve diğer akraba hanımların iman etmelerinden daha önce bahsedilmiştir. Peygamberimizin diğer halası Erva'nın Müslüman oluşunda oğlunun etkisi ve Peygamberimize destek oluşlarını burada nakletmek istiyoruz:

Erva bint Abdulmuttalib, Umeyr b. Vehb b. Abdi Menaf b. Kusay'la evlidir. Umeyr'le olan evliliğinden Tuleyb adlı oğlu olmuştur. Tuleyb Daru'l-Erkam'da İslâm'a girerek ilk Müslümanlardan olmuştur. Ve annesine imanını açıklayarak Müslüman olduğunu belirtmiş annesi ise karşı çıkmamış hatta olması gerekenin bu olduğunu bu konuda kendisini desteklediğini söylemiştir.²⁹⁵ Daha sonra aralarında şöyle konuşma geçmiştir:

— Anneciğim! Peki, senin Müslüman olmana ve ona tabi olmana ne mâni oluyor?
Bak, kardeşin Hamza da Müslüman oldu, deyince annesi;

²⁹³ Savaş, "Mekke'de İslâmiyet'in Yayılması", s. 37.

²⁹⁴ Savaş, "Hz. Muhammed'in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu" *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi, Isparta 2004, ss. 104-105.

²⁹⁵ Selman Başaran, "Erva bint Abdülmüttâlib", *DİA*, XI, 317.

— Kız kardeşlerimin yaptıklarına bakıyorum sonra onlardan birisi olacağım diye cevap verir. Tuleyb:

— Ben, Allah için, Rasûlullah'a gelip onun huzurunda Müslüman olmanı, onu tasdik etmeni ve Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet etmeni istiyorum, der.

Oğlunun bu sözleri Hz. Erva'yı etkilemiş ve Müslüman olmuştur. Bu süreçten sonra Hz. Erva'nın Hz. Peygamber'e destek olup, oğlu Tuleyb'i ona yardım etmeye ve emrini yerine getirmeye teşvik ettiğini anlıyoruz.²⁹⁶ Artık Tuleyb Rasûlullah'ın en yakın koruması gibidir. Bir gün Tuleyb, Ebû Cehil'in Rasûlullah'a sövüp hakaretle eziyet ettiğini duyar. Bunun üzerine ölmüş bir devenin çene kemiğini alıp Ebû Cehil'e vurur ve onun başını yarar. Böylece o İslâm'da bir müşrikin kanını akıtan ilk kişi olmuştur.²⁹⁷ Bu olay üzerine müşrikler Hz. Erva'ya oğlunu şikâyet etselerde Hz. Erva oğlunun yanında olduğunu elbette dayısının oğluna yardım edeceğini onların hak yolda olduklarını onlara söyler.

Müşrikler bu sözlerinden sonra Hz. Erva'nın da dinini değiştirdiğini anlayınca Ebû Leheb'e gidip bunu haber verirler. Ebû Leheb, azarlamak için kızkardeşinin yanına gittiğinde Hz. Erva ona şöyle der:

— Yeğenin yanında dur. (ona destek ol) Eğer o galip gelirse sen iyi kimselerden olursun. Yoksa yeğenin yüzünden suçlu ve kusurlu olursun. O ise:

— Onun getirdiği, ortaya çıkardığı din yüzünden, bütün Arap topluluklarına karşı koymaya bizim gücümüz mü yeter, der ve oradan uzaklaşır.

Bunun üzerine Hz. Erva okuduğu şu şiirle yeğenini desteklemeye devam edeceğini ifade eder:

Tuleyb dayısının oğluna yardım eder.

Ondan kanını ve malını esirgemez.

Hz. Erva, daha sonra Medine'ye oğlu ile beraber hicret edip Hz. Peygamber'e biat etmiştir.²⁹⁸

Hz. Erva'nın Müslüman olmasında oğlunun etkisinin olduğu gibi ilk dönemde özellikle bu şekilde Müslüman olan başka kişilerin de olduğu söylenebilir. Özellikle Mekke Döneminde İslâm'ın yayılmasında akrabalığın olumlu katkılarının olduğu söylenilebilir.

²⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, 264; İbn Abdilber, IV, 1779; Şah Muniddîn Nedvî-Said Sahib Ensarî, *Büyük İslâm Târîhi (Asr-ı Saâdet)* trc. Eşref Edip, İstanbul 1964, III, 383; Başaran, "Erva", XI, 317.

²⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, 264; İbn Abdilber, IV, 1779; Başaran, "Erva", XI, 317.

²⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, 264; Şennavî, 243; Işık, 149.

B. Evlilik Vesilesiyle İslâm'a Girenler

Hanımların İslâm'a giriş şekillerinden bir diğeri de hiç şüphesiz evliliklerdir. Zira ilk iman eden kişiler anlatılırken Müslüman olanların eşleriyle beraber İslâm'a girdiğinden bahsedilmişti. Burada özellikle Hz. Peygamber'le evlenerek Müslüman olan hanımlardan bahsetmekte fayda vardır.

1. Cüveyriye bint Harîs'in Hz. Peygamber'le Evlenmesi

Cüveyriye bint Hâris b. Ebû Dırâr, Benî Mustalik kabilesi resi Hâris b. Ebu Dırâr' ın kızıdır.

Hz. Peygamber'in hanımı olmadan önce amcasının oğlu Musâfi' b. Safvân ile evliydi.²⁹⁹ Kocası Benî Mustalik gazvesinde öldürülmüştü.³⁰⁰ Hz. Cüveyriye de esir edilmişti. Hz. Cüveyriye'nin esirlerin paylaşımı sırasında kimin hissesine düştüğü ihtilaflıdır. Bazı yazarlar, Sâbit b. Kays veya Sâbit'in amcasının oğlunun hissesine düştüğünü kaydederler.³⁰¹ Bazıları ise Sâbit b. Kays'ın hissesine düştüğünü kaydederler.³⁰² Daha sonra Hz. Cüveyriye onlarla mükâtebe yapmıştır.³⁰³

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Hz. Cüveyriye güzel bir kadındı. Kendisini gören herkes onu beğenirdi. Hz. Peygamber savaş bittikten ve esirler dağıtıldıktan bir müddet sonra ashâbı ile birlikteyken Hz. Cüveyriye kendisine gelip yaptığı mükâtebe de kendisine yardım etmesini istemiş, şöyle söylemiştir:

Ya Rasûlallah! Ben Cüveyriye bint Hâris b. Ebû Dırâr'ım. Kavmimin efendisiyim. Senin de bildiğin durum ulaştı. Ben Sâbit b. Kays'ın hissesine düştüm. Sâbit

²⁹⁹ İbn İshâk, 322; İbn Sa'd, VIII, 303; İbn Abdilber, IV, 1804; Süheylî, VI, 406; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 507.

³⁰⁰ İbn Sa'd, VIII, 303; Mehmet Zihnî, *Meşahirü'n-nîsa*, İstanbul 1294, I, 151.

³⁰¹ el-Vâkidî, I, 411; et-Taberî, II, 610; İbn Abdilber, IV, 1804; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 56; a.mlf. *el-Kâmil*, II, 192.

³⁰² el-Hâkim, IV, 26; İbn Hişâm, III, 269; İbn Sa'd, VIII, 303; el-Makdisî, V,15; İbn Asâkir, *Tehzîb*, I, 306; Muhammed b.Yusuf es-Sâlihî Dîmeşkî eş-Şamî, *Ezvâcu'n nebî*, thk. Muhammed Nizamuddîn el-Feth, Dîmeşk 1999, s. 208; Kefürî, 314.

³⁰³ el-Vâkidî, I, 411; İbn Sa'd, VIII, 303; Takiyyiddîn Muhammed b. Ahmed el-Hasan el-Mekkî el-Fâsî, *el-İkdu's-semîn fi târihi beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Hamîd Feykî, Beyrut 1986, I, 250; el-Makrîzî, I, 206; Saliha Akgül, *Ezvâc-ı tâhîrât*, İzmir 2009, s. 192. Sözlükte "yazmak" anlamındaki ketb(kitâbet) kökünden türeyen mükâtebe "yazışmak" anlamına gelir. Fıkıh terimi olarak köle veya cariyenin bir bedel karşılığında hürriyetini elde edebilmesi için efendisiyle anlaşmasını ifade eder. Tercih edilen görüşe göre daha çok yazılı bir metin halinde düzenlenmesi adet haline geldiğinden bu sözleşmeye mükâtebe adı verilmiştir. Bk.Fahrettin Atar, "Mükatebe", *DİA*, XXXI, 531; Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996, s. 408.

kaldıramayacağım bir yük yükledi. Bana yardım et der. Hz. Peygamber Sana bundan daha hayırlısını söyleyeyim mi? deyince Hz. Cüveyriye Ya Rasûlallah! O nedir? diye sorar. Hz. Peygamber benimle evlen ben de senin borcunu ödeyeyim ve seninle evleneyim der.

Hz. Cüveyriye bu teklifi kabul eder.³⁰⁴Hz. Cüveyriye'nin Hz. Peygamber'le evlenerek müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda ise Hz. Cüveyriye'nin yardım istemeden önce Rasûlullah'ın huzurunda Müslüman olduğuna dair bir rivayet bulunmaktadır.³⁰⁵

Bunun üzerine Hz. Peygamber Sâbit'e bir haberci göndererek bu durumu bildirir. Sâbit de "Ya Rasûlallah! Anam, babam sana feda olsun." diyerek kabul eder. Hz. Peygamber Sâbit'e gerekli miktarı ödedikten sonra Hz. Cüveyriye'yi azat edip onunla evlenir.³⁰⁶

Kaynaklarda Hz. Cüveyriye'nin Hz. Peygamber ile evlenişi genellikle bu şekilde anlatılmaktadır. Fakat o kadar değişik rivayetler bulunmaktadır ki bunların hepsini kabul etmeye veya birleştirmeye imkân bulunmamaktadır. Konuyla ilgili bir başka rivayet şöyledir:

Hâris b. Ebu Dirâr, kızının serbest bırakılması için bir miktar malla birlikte Medine'ye gelir. Fakat 'Akîk mevki'ine geldiğinde iki deve çok hoşuna gider ve onları vermemek için orada bir vadiye develeri gizler. Sonra Hz. Peygamber'e gelerek kızının fidyesi olarak elindeki malların kabul edilmesini ve kızının serbest bırakılmasını ister. Hz. Peygamber, 'Akîk mevki'inde sakladığı iki deveyi kendisine haber verince Hâris bu olayı kendisinin ve Allah'ın dışında kimsenin bilmediğini söyleyerek yanında bulunan iki oğluyla birlikte Müslüman olurlar. Hâris'in kabilesinden bazıları gizlediği develeri getirerek Hz. Peygamber'e verirler. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Cüveyriye'nin kendilerine verilmesini

³⁰⁴ el-Vâkidî, I, 411; İbn Hişâm, III, 269-270; İbn Sa'd, VIII, 303; et-Taberî, II, 610; el-Makdisî, V, 15; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi'ş-şeri'a*, thk. Abdulmu'ti Kal'acî, Beyrut 1985, IV, 50; İbn Abdilber, IV, 1804; ez-Zehebî, *Kitâbu'l-megâzi*, s. 263; Semhûdî, I, 314; el-İstanbulî, 99; Canan, XV, 503; Köksal, *Medine Devri*, V, 55; Savaş, "Cüveyriye bint Harîs" *DİA*, VIII, 146.

³⁰⁵ Vâkidî, I, 411; İbn Asakîr, *Tehzîb*, I, 307; el-Makrîzî, I, 206; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 684.

³⁰⁶ Vâkidî, I, 411; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 159; eş-Şâmî, *Sûbulü'l-hüda*, IV, 351; Şiblî, II, 160.

emreder. Sonra da Hâris'ten kızını isteyerek onunla evlenir. Hz. Peygamber, Hz. Cüveyriye'ye mehir olarak dört yüz dirhem verir.³⁰⁷

Yine başka bir rivayette: Hâris b. Ebu Dırâr, Hz. Peygamber'e gelerek ne istiyorlarsa vereceğini ancak kızının serbest bırakılmasını istediğini belirtmiş. Rasûlullah ise Cüveyriye'nin buna kendisinin karar vermesinin daha uygun olacağını söylemiştir. Bunun üzerine babası Hz. Cüveyriye'ye gelerek kendisinin muhayyer bırakıldığını, kesinlikle kendilerini utandırmaması gerektiğini anlatmıştır. Hz. Cüveyriye, Rasûlullah'ın yanında kalmayı isteyince Hâris kızına “Bizi utandırdın” demiştir.³⁰⁸

Vâkidî, Hz. Âişe'den gelen “Onu azat etti ve onunla evlendi” şeklindeki rivayeti doğru kabul ederek diğer rivayetleri reddetmiştir.³⁰⁹

Bütün bu rivayetlerin ortak sonucu olarak şunu söyleyebiliriz: Benî Mustalik resinin kızı Cüveyriye bint Harîs Hz. Peygamber'in teklifini kabul ederek hem Hz. Peygamber'in eşi hem de müminlerin annesi olmuştur. İleride bu evliliğin sonuçları üzerinde durulacağı için burada sadece evliliklerin nasıl gerçekleştiğine değinildi.

2. Safiyye bint Huyey'in Hz. Peygamber'le Evlenmesi

Hz. Peygamber'le evlenmek suretiyle Müslüman olan bir diğer hanım da Safiyye bint Huyey b. Ahtab'tır. Hz. Safiyye Hayber Yahudilerinin reisi, Huyey b. Ahtab'ın kızıdır. Huyey b. Ahtab Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlık yapan birisidir.

Hicrî 7. yılda Hayber'e yapılan sefer sonunda Hayber kaleleri tek tek fethedilir. Bu sağlam kalelerden biri de Kamus Kalesi'nin fethidir. Kamus Kalesi'nin kumandanı Kinane b. er-Rebi' b. Ebu Hukayk öldürülünce kale fethedilir³¹⁰ ve aralarında kadınların da bulunduğu birçok esir alınır. Bunların

³⁰⁷ İbn Hişâm, III, 269-270; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 159; eş-Şâmî, *Sûbulü'l-hüda*, IV, 361; Codil, 77; Köksal, *Medine Devri*, V, 55.

³⁰⁸ İbn Sa'd, VIII, 303; eş-Şâmî, *Ezvâcu'n-nebî*, s. 209; İmam Şiblî, 306; Âişe Abdurrahman, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 342; Köksal, *Medine Devri*, V, 56.

³⁰⁹ el-Vâkidî, I, 412.

³¹⁰ İbn Sa'd, VIII, 305; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 221; eş-Şâmî, *Ezvâcu'n-nebî*, s. 214; el-İstanbulî, 93; Hamidullah, “Hayber”, *DİA*, XVII, 21; Dere, 90.

içinde Kinane'nin karısı Hz. Safiyye ve amcakızı da vardır.³¹¹ Bunlar Peygamber'in huzuruna getirilirken Hz. Bilâl ile birlikte yahudi ölüleriyle dolu bir yerden geçerler. Hz. Safiyye'nin yanındaki amcasının kızı yüzüne vurup feryat etmeye ve başına toprak saçmaya başlayınca Hz. Peygamber kadınları ölülerin yanından geçirmenin yanlış olduğunu söyleyerek Bilal'i uyarır.³¹²

O sırada Dihye b. Halife esirleri topladığında Rasûlullah'a gelmiş kendisinden bir cariye istemiştir. Hz. Peygamber de cariye almasını söyleyince o da gidip Hz. Safiyye'yi alır. Oradakilerden birisi Safiyye'nin kavminin resinin kızı olduğu bu nedenle kendisinin almasının daha uygun olacağını belirtmesi üzerine Hz. Peygamber Dihye'ye bedelini ödeyerek Safiyye'yi kendisine geri alır.³¹³

Rasûlullah Hz. Safiyye'ye Müslüman olması halinde kendisiyle evleneceğini Müslüman olmadığı takdirde serbest bırakıp ailesine göndereceğini söyler. Hz. Safiyye'nin İslâm'ı kabul etmesi üzerine onu azat eder ve onunla evlenir.³¹⁴

Enes'den gelen bir rivayette ise Rasûlullah Hz. Safiyye'yi alınca kendisinin de bu evliliğe gönlünün olup olmadığını sorar. Hz. Safiyye şöyle der:

“Ey Allah'ın Rasûl'ü ben seninle evlenmeyi müşrik iken isterdim. Tabii ki Müslüman olunca daha çok isterim, diye cevap vermiştir.”³¹⁵

Başka rivayette Hz. Safiyye Rasûlullah'la karşılaşmalarında neler hissettiğini şöyle ifade ediyor: “Ben Rasûlullah'ın yanına vardığımda insanlar arasında onun kadar hoşlanmadığım kimse yoktu. O ‘Senin kavmin şöyle şöyle yaptı.’ diye bana anlattı daha sonra oturduğum yerden kalkmadan onu öyle

³¹¹ İbn İshâk, 323; el-Makdisî, V, 14; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 221; el-Fâsî, I, 256; el-İstanbuli, 93; Canan, XV, 500; V. Vacca, “Safiye”, *İA*, X, 62; Köksal, *Medine Devri*, VII, 205.

³¹² et-Taberî, III, 94; İbnü'l-Cevzî, II, 51; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 221; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 210; el-İstanbulî, 93; Âişe Abdurrahman, *Rasulallah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 348; Köksal, *Medine Devri*, VII, 206.

³¹³ Müslîm, Nikâh, 14; İbn Sa'd, VIII, 307; İbn Abdilber, IV, 1873; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 170; Halebî, II, 744; Elbânî, X, 277; Şiblî, II, 163; Hamidullâh, “Hayber”, XVII, 22; Köksal, *Medine Devri*, VII, 206.

³¹⁴ İbn Sa'd, VIII, 306; İbn Asâkir, *Tehzîb*, I, 308; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 197; Köksal, *Medine Devri*, VII, 207; Aynur Uraler, “Safiyye”, *DİA*, XXXV, 475.

³¹⁵ el-İstanbulî, 94; Eriş, 131; Dere, 92.

sevdim ki insanlar arasında bana ondan daha sevgili kimse kalmamıştı”³¹⁶ diyerek Hz. Peygamber’e olan hayranlığını dile getirmiştir.

Safiyye bint Huyey’de İslâm’la şereflenerek Hz. Peygamber’in eşi ve müminlerin annesi olmuştur.

C. Hz. Peygamber’in Duası ile İslâm’a Giren Kadınlar

Dua Mü’minin Rabbine ilticasını sağlayan bir vasıta, kulun yaradaniyla devamlı irtibat halinde olmasını temin eden bir vesiledir. İnsan hayatının maddî ve manevî saha ve safhalarında mutlak tesiri olan dua, İslâm nazarında müminden her an istenen bir unsurdur. Allah’ı anmanın ve O’na sığınmanın Allah rızasına ulaştırıcı olması yanında kul açısından ona duyulan yakınlık sonucunda uzak veya yakın birçok fayda ve mükâfata vesile olacağına dair hayli örnek verilebilir.³¹⁷ Kur’an’a göre Allah dua edene karşılık verir.³¹⁸ Rasûlullah Efendimiz İslâm’a davet faaliyetleri esnasında bizzat davetin bir metodu olarak duaya başvurmuş ve Rasûlullah’ın duaları anında karşılığını bulmuş, bazıları için hidayet vesilesi olmuştur. Araştırmanın bu aşamasında Allah Rasûlü’nün duası ile İslâm’la şereflenen hanımlardan bahsedilecektir.

1. Hz. Ebû Bekir’in Annesi Ümmü’l-Hayr Selma

İslâm’ın ilk yıllarında Peygamber Efendimiz Daru’l-Erkam’da gizlice inananlarla buluşmakta ve tebliğ faaliyeti yapmaktaydı.

Zaman zaman başta Ebû Bekir olmak üzere küçük bir grupla İslâm’ı müşriklere karşı açıklama ve inançlarını anlatma meselesini konuşurlardı. Hz. Peygamber henüz sayılarının az olduğunu, müşriklere karşı yetersiz olduklarını onlara anlatmaya çalışsa da onların ısrarıyla bir gün Kâbe’nin yanına gelirler ve otururlar. O sırada müşrikler de orada oturmaktadırlar. Hz. Ebû Bekir kalkarak İslâm’ı açıktan savunmaya, Allah’ın birliğini anlatmaya başlar. Bunun üzerine müşrikler onlara saldırırlar. Ebû Bekir’i dövmeğe, tekmelemeye başlarlar. O kadar ki eli yüzü kan içinde kalır. Ebû Bekir yere yığılır. Kabilesi Teymoğulları gelip

³¹⁶ İbn Hacer, *Metâlib ’ul-âliye fi zevâidi ’l-mesânidi ’s- semâniye*, trc, Hüseyin Kaya, İstanbul 2006, V, 82.

³¹⁷ Selahattin Parlador, “Dua” *DİA*, IX, 532.

³¹⁸ Mü’min 40/60.

yetişince müşrikler bırakırlar. Akrabaları Hz. Ebû Bekir'i bitkin şekilde çarşaf içinde evine götürürler. Sonra Kâbe'ye geri gelerek müşriklere: “Eğer Ebû Bekir ölürse and olsun ki biz de Utbe'yi gebertiriz.” Derler ve tekrar Hz. Ebû Bekir'in yanına gelirler. Hz. Ebû Bekir uzun süre sonra kendine gelir ve ilk sözü “Rasûlullah nasıl? O'na dil uzattılar, hâli nasıldır?”³¹⁹ diyerek Hz. Peygamber'in durumunu sorar. Orada bulunan babası ve kabilesinden olanlar annesine “Sor bakalım, bir şey yer içer mi?” derler. Hz. Ebû Bekir'in yemeye ve içmeye takati ve isteği yoktur. Sonra yanındakiler oradan ayrılır. Annesi Selma ona tekrar isteğini sorar. O sırada Hz. Ebû Bekir tekrar Rasûlullah'ı sorar. Annesi “Arkadaşın hakkında bilgim yok” der. Hz. Ebû Bekir “Hattab'ın kızı Ümmü Cemil'e git, Rasûlullah'ın halini ondan sor” der. Ümmü'l-Hayr kalkıp Ümmü Cemil'in yanına gider ve “Ebû Bekir senden Abdullah'ın oğlu Muhammed'i soruyor” der. Ümmü Cemil ise tedbirli davranarak “Benim ne Abdullah'ın oğlu Muhammed ne de Ebû Bekir hakkında bir bilgim var. İstersen seninle geleyim” diyerek birlikte Hz. Ebû Bekir'in yanına gelirler.³²⁰

Ümmü Cemil, Ebû Bekir'i o hâlde görünce çok üzülür ve “Sana bunu reva gören bir kavim muhakkak azgın ve sapkındır. Allah'tan dileğim onlardan öcünü almasıdır” diye müşriklere beddua eder. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'in ne hâlde olduğunu sorar. Ümmü Cemil annesinin burada olmasından endişelenince Hz. Ebû Bekir “Ondan zarar gelmez, söyle” der. O sıralarda annesi Ümmü'l-Hayr iman etmemiştir. Burada Ümmü Cemil haklı olarak tedbirli davranmaktadır. Zira henüz gizli davet dönemidir ve Hz. Peygamber ve Müslümanların can güvenliği söz konusudur. Hz. Ebu Bekir'in annesi iman etmediği için sorun olabilir düşüncesiyle bu şekilde davranırlar. Hanımların da İslâm'ın ilk yıllarında tehlikeleri göze alarak bu hassasiyete çok dikkat ettiklerini söyleyebiliriz.

Ümmü Cemil “Rasûlullah iyidir, selamettedir, şimdi Erkâm'ın evindedir” deyince Ebû Bekir “Vallahi Rasûlullah'ı gidip görmedikçe ne yemek yerim ne de bir şey içerim” der. Annesi de ortalık sakinleşince Ümmü Cemil'le beraber Ebû

³¹⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 326; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 440.

³²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 386; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 440; Bursalı, 30.

Bekir'i Rasûlullah'ın yanına götürürler.³²¹ Ebû Bekir Rasûlullah'ı görünce sarılır öper, Müslümanlarla kucaklaşırlar. Hz. Peygamber Ebû Bekir'in bu hâline çok üzülür ama Ebû Bekir bu hâlde bile insanların hidayetini düşünmektedir. Annesi Ümmü'l-Hayr'ın iman etmemesi onu üzmektedir. Peygamberimize onu göstererek “Yanımdaki beni dünyaya getiren annem Selma’dır. Sen mübarek birisin, onun hakkında Allah’a dua etsen. Umulur ki Allah onu Cehennem ateşinden senin hürmetine kurtarır.” der. Peygamberimiz de Ümmü'l-Hayr Selma'nın Müslüman olması için Allah'a yalvarır. Orada duası kabul olmuş artık Ümmü'l-Hayr da ilk Müslümanlar arasına katılmıştır.³²² Ayrıca Ümmü'l-Hayr'ın Müslüman olmasından sonra Ümmü Osman, Ümmü Talha, Ümmü Zübeyr, Ümmü Abdurrahman b. Avf, Ümmü Ammar b. Yasir'in de Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.³²³

O dönemde çocukları iman eden ama kendileri iman etmeyen bazı kadınlar çocuklarına sıkıntılar yaşatmışken, Ümmü'l-Hayr iman etmese de oğluna destek olmuş, başına gelenlere sabretmiştir. Hz. Ebu Bekir'in ve Ümmü Cemil'in Rasûlullah'a olan sevgisinden ve bağlılığından etkilenmiş ve daha sonra Rasûlullah'ın duası sonucu Müslüman olmuştur. Ümmü'l-Hayr diğer kadınların da Müslüman olmasında etkili olmuş muhterem bir hanımdır.

2. Hz. Ebû Hureyre'nin Annesinin Müslüman Olması

Ebû Hureyre³²⁴ hicri 7. yılın başlarında Tufeyl b. Amr ed-Devsî vasıtasıyla Müslüman olmuş ve kabilesinden 60 veya 70 aile ile birlikte Tufeyl'in başkanlığında Rasûlullah ile görüşmek üzere aynı yılın muharrem ayında Medine'ye gitmiştir. Bununla beraber, onun daha önce Müslüman olmayıp Medine'ye İslâmiyet'i kabul etmek üzere geldiği de rivayet edilmektedir.³²⁵

³²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 386; Halebî, I, 475, 476; Köksal, *Mekke Devri*, ss. 146-147; Şiblî, IV, 10; Mustafa Fayda, “Ebû Bekir,” *DİA*, X, 102; Bursalı, 31.

³²² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 326; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 386; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 441; Köksal, *Mekke Devri*, ss.146-147; Şiblî, IV, 10; Fayda, “Ebû Bekir,” X, 102.

³²³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 326.

³²⁴ Ebu Hureyre künyesidir. Gerçek adı cahiliyede Abdüşems, Abdüamr, Sükeyn olarak farklı şekillerde verilir. Hz. Peygamber onun adını Abdurrahman veya Abdullah olarak değiştirmiş ve kedileri çok sevdiği koynunda yatırdığı için de bu künyeye anılmıştır. Bk. Yaşar Kandemir, “Ebû Hureyre”, *DİA*, X, 160.

³²⁵ Kandemir, “Ebû Hureyre”, X, 160.

Ebû Hureyre Müslüman olmuş ancak annesi Ümeyme veya Meymune bint Subeyh(Sufeyh)³²⁶ Müslüman olmadığı gibi Rasûlullah hakkında ileri geri konuşması onu çok üzmektedir. Bunun sonucu annesinin sözlerine dayanamayıp Peygamberimize başvurarak ondan dua etmesini istemiş ve annesi Peygamberimizin duası sonucu Müslüman olmuştur.³²⁷ Yaşadığı bu olayı Ebû Hureyre şöyle nakletmektedir:

Annem müşrik iken ben onu İslâm'a davet ediyordum. Bir gün onu yine İslâm'a davet ettim. Ancak annem bana Rasûlullah hakkında hoşuma gitmeyecek sözler söyledi. Ben de ağlayarak Rasûlullah'ın yanına geldim ve Ya Rasûlullah, ben annemi İslâm'a çağırıyordum. O da İslâm'a girmemekte bana karşı diretiyordu. Bugün onu tekrar İslâm'a davet ettim. Fakat bana senin hakkında sevmediğim çirkin sözler söyledi. Çok üzülüyorum, anneme hidayet vermesi için Allah'a dua eder misin?" dedim. Rasûlullah da "Ya Allah, Ebû Hureyre'nin annesine hidayet ver" diye dua etti. Ben hemen Allah'ın elçisinin bu duasını anneme müjdelemek için çıktım eve gelip de kapının yanına yaklaştığımda kapının kilitli olduğunu gördüm. İçerden annem beni işitmiş "Ya Ebû Hureyre olduğun yerde dur" diye seslenmişti. Bu arada ben içerden su sesi geldiğini işittim. Daha sonra giyinip yanıma geldi. Kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduğunu söyledi. Ben bunu işitince sevincimden ağlayarak Peygamberimizin yanına vardım ve annemin Müslüman olduğunu ona müjdeledim. Bunun üzerine Rasûlullah da Allah'a hamd u sena ederek şükür etti.³²⁸

Ebû Hureyre'nin samimi gayretleri, annesinin Müslüman olmasını çok istemesi ve Hz. Peygamber'in duasıyla Ümeyme Hatun da İslâm'la şereflenmiştir.

D. Mekke'nin Fethinden Sonra Müslüman Olan Kadınlar

Mekkelilerin İslâm'a girişi iki şekilde olmuştur. Birincisi ilk İslâm toplumunun teşekkülünden önce İslâm'ı kabul eden Mekkeliler. İkinci grup ise İslâm toplumunun teşekkülünden sonra Bedir, Uhud, Hendek Savaşlarıyla kendi güçlerini denedikten sonra Mekke'nin fethi sonucunda genel af ile İslâm'ı kabul edenlerdir.³²⁹ Bunlar içerisinde Müslüman olan hanımlar da bulunuyordu. Bu başlıkta Mekke'nin fethinden sonra İslâm'ı kabul etmeyip kaçan bazı kişilerin eşlerinin, kocalarıyla kaçma imkânına sahip oldukları hâlde kaçmayarak ya da kaçmayı dahi düşünmeyerek Müslüman oluşları üzerinde durulacaktır.

³²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 33; Kandemir, "Ebû Hureyre", X, 160.

³²⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 406; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 33; Kandemir, "Ebû Hureyre", X, 161; Şiblî, III, 91.

³²⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 406.

³²⁹ Sezikli, 140.

1. Ümmü Hanî

Fetih günü Müslüman olanlardan birisi Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib'in kızı Ümmü Hanî'dir. Ümmü Hanî o dönemde Hubeyre b. Amr b. Aiz el-Mahzumî adlı kişiyle evliydi.³³⁰ Mekke'nin fethinden sonra Ümmü Hanî Müslüman olmuş, eşi Hubeyre ise Mekke'den Necran'a kaçmıştır. Eşinin Müslüman olduğu haberi ona ulaşınca aleyhte şiirler okumuştur.³³¹ Vakidî de geçen habere göre Hubeyre, Necran'da kalmış ve orada müşrik olarak ölmüştür.³³² Rivayetlerde Ümmü Hanî'nin Mekke'nin fethi günü eşi Hubeyre'nin akrabalarından iki kişiye eman³³³ verdiği ve Rasûlullah'ın da bu emanı kabul ettiği belirtilmektedir. Olayı Ümmü Hanî şöyle naklediyor:

Mekke'nin fethedildiği yılda Rasûlullah'ın yanına gittim vardığımda yıkaniyordu. Kızı Fâtıma da onu bir elbiseyle örtüyordu. Kendisine selam verdim. Bu kimdir, diye sordu. Ben Ebû Talib'in kızı Ümmü Hanî'yim dedim. Ümmü Hanî'ye merhaba, dedi. Yıkanmayı tamamlayınca kalktı. Giyindi sekiz rekât namaz kıldı. Namazı tamamlayınca: Ey Allah'ın Rasûl'ü kardeşim Ali benim eman verdiğim Hubeyre'nin akrabalarını öldüreceğini söylüyor dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: Ey Ümmü Hanî senin kendisine eman vermiş olduğun kişiye biz de eman verdik diye buyurdu.³³⁴

Ümmü Hanî'nin Mekke'nin fethi sırasında evine gelen ve eman verdiği kişilerle ilgili olarak farklı bilgiler³³⁵ bulunsa da evine gelen kişilerin eşinin akrabaları olduğu ve iki kişi olduğu bunlardan birisinin Haris b. Hişam b. Mugire b. Abdullah b. Amr b. Mahzum olduğu konusunda ittifak vardır.³³⁶ Haris b. Hişam, Ebû Cehil'in öz kardeşidir. Peygamberimiz onun cahiliye devrinde konukları ağırladığını ve halka yemekler yedirdiğini anar ve "Allah'ın onu

³³⁰ İbn Hişâm, IV, 62-63; İbn Sa'd, VIII, 266; İbn Abdilber, IV, 1963; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 404; el-Kilâî, I, 509.

³³¹ İbn Abdilber, IV, 1963; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 404; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 486; Kehhâle, IV, 14; Said Havva, V, 188; Cum'a, *Nisâ*, s. 400.

³³² el-Vakidî, II, 849.

³³³ Cahiliye döneminde mevcut kurumlardan birisi idi. Eman isteyen düşman kabilenin ferdi bile olsa ona zarar gelmemesi için eman verilirdi. Eman ile ilgili geniş bilgi için. Bk. Nebi Bozkurt, "Eman", *DİA*, XI, 75; Kapar, s. 84.

³³⁴ Müslîm, *Salât-il Musafirin* 82; İbn Hişâm, IV, 54; el-Vakidî, II, 830; Cum'a, *Nisâ*, s. 399; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 325.

³³⁵ Bu kişiler hakkında isim verilmeden bir müşriğe eman verdi, şeklindeki bilgi için bk. el-Butî, s. 349. Benî Mahzum'dan iki kişiye eman verdi bilgisi için bk. Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebu Şeybe, *Kitâbu'l-megâzi*, thk. Abdulazîz b. İbrahim el-Amirî, Riyad 2001, s. 346.

³³⁶ el-Beyhâkî, V, 80; İbn Hişâm, IV, 53; el-Vâkîdî, II, 829; Hâlebî, III, 41; Kehhâle, IV, 15; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 323.

İslâmiyet'e hidayet etmesini ne kadar arzu ederdim" buyururdu.³³⁷ Hz. Ali'nin onları öldürmek istemesi ve Ümmü Hanî'nin olayı Hz. Peygamber'e bildirmesinden sonra onlar için eman almış ve eve dönmüş durumu onlara bildirmiş "İsterseniz burada oturunuz, isterseniz evlerinize dönünüz" demiştir. Onlar da Ümmü Hanî'nin evinde iki gün oturduktan sonra evlerine dönerler. Haris b. Hişam bu olayla ilgili şöyle der: "Müşriklerin, kendisine karşı koydukları her yerde Rasûlullah'ın beni de gördüğünü, buna rağmen bana gösterdiği iyiliği ve merhameti hatırladıkça beni görmesinden utanır olmuştum."³³⁸ ve daha sonra Haris b. Hişam'ın Müslüman olduğunu biliyoruz. Hiç şüphesiz Haris b. Hişam'ın İslâm'ı benimsemesinde Ümmü Hanî'nin eman vermesinin ve Hz. Peygamber'in ona karşı iyi davranmasının önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtebiliriz.

Ümmü Hanî'nin eman verdiği diğer kişinin Züheyr b. Ebu Ümeyye olduğu belirtilse de³³⁹ bu kişi hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Beyhakî bu konudaki farklı rivayetleri nakletmiştir:³⁴⁰

Ümmü Hanî'nin ilk dönemde Müslüman olduğu, kocasının karşı çıkması ve şerrinden korktuğu için imanını açığa vurmadığı, daha sonra fetihde kocası kaçınca o zaman imanını açıkladığı görüşleri de mevcuttur.³⁴¹ Bizce de bu görüş doğru kabul edilebilir. Zira Ümmü Hanî, küçüklüğünden beri Hz. Muhammed'i tanıyor. Babasının onu korumasına şahit olmuş, annesi ise ilk iman edenlerin başında gelmiştir. Onun da bu sebeplerle İslâm'ı ilk başlarda benimsediğini düşünebiliriz. Hatta Miraç mucizesinin onun evinde gerçekleştiği ve Peygamberimizle beraber namaz kıldığı rivayetlerini doğru kabul edenlere göre³⁴² Ümmü Hanî ilk dönemde Müslüman olmuştur denilebilir.

Ümmü Hanî'den başka fetihten sonra Hint bint Utbe, Attab b. Esid'in halası Erva ve kız kardeşi Atike, Saffan b. Nevfel b. Esed'in kızı Besira, Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin karısı Ümmü Hakîm, Halid b. Velid'in kız kardeşi ve

³³⁷ Köksal, *Medine Devri*, VIII, 323.

³³⁸ el-Vâkidî, II, 830; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 325.

³³⁹ el-Belâzurî, Zuheyr b. Ebu Ümeyye'nin kâfir olarak öldüğünü rivayet eder. Bk. I, 164.

³⁴⁰ el-Beyhakî, V, 80.

³⁴¹ Cum'a, *Nisâ*, s. 397; Hacı Cemal Öğüt, *Ümmü Hanî*, İstanbul 1950, s. 24; Mehmet Zihnî, II, 103; Zeynep Yıldırım, *Ümmü Hanî'nin(r.a) Hayatı ve Hadis Rivayetindeki Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniv. SBE, Sakarya 2009, s.32.

³⁴² Bu konuyla ilgili farklı rivayetler ve değerlendirmeler için bk.Yıldırım, ss. 26-31.

Saffan b. Ümeyye'nin Hanımı Begum bint Muazzel,³⁴³ Abdullah b. Amr b. el-As'ın annesi Haccac'ın kızı Hint, Fahite bint el-Velid b. Mugire Müslüman olurlar. Daha sonra Kureyşli on kadınla gelip *el-Ebtah*'da Hz. Peygamber'e beyat ederler.³⁴⁴

E. Müslümanların İslâm'ı Yaşayışından Etkilenerek İslâm'a Girenler

İslâm'ın en önemli özelliklerinden birisi insanların hayatını değiştirmesidir. Samimi bir Mü'min imanını yaşayışına aktardığı zaman birçok insana örnek olmakta ve o insanın hidayetine vesile olmaktadır. Bu başlıkta Hz. Peygamber döneminde insanların İslâm'ı güzel yaşayışı Müslüman olma şekillerinden biri olarak değerlendirilerek bunun örnekleri üzerinde durulmuştur.

1. Hz. Reyhane bint Şem'un

Reyhane bint Şem'un³⁴⁵ aslen Nadiroğulları kabilesine mensup olup bazı kaynaklarda ismi Reyhane bint Zeyd³⁴⁶ olarak geçer.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Reyhane ile evliliği hakkında ve Müslüman olması ile ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. Şöyle ki bazı İslâm tarihçilerine göre Hz. Peygamber Reyhane isimli Yahudi bir kadını esirler arasından ayırmış sonra bu kadınla evlenmiştir.³⁴⁷ Rasûlullah'ın cariyeleri bulunduğunu yazan bazı tarihçiler Reyhane'nin Mısırlı Mariye gibi Hz. Peygamber'in cariyesi olduğunu iddia etmişlerdir.³⁴⁸

Reyhane, Benî Kurayzalı Hakem adında bir kişiyle evliydi. Bu sebeple bazı kaynaklarda onun Kurayzaoğullarına mensup olduğu belirtilmiş,³⁴⁹ Nadiroğullarından olduğu görüşü zayıf sayılmıştır.³⁵⁰ Hicrî 5. yılın sonlarında Hendek Gazvesi'nin ardından Peygamber'le yaptıkları antlaşmayı bozan

³⁴³ İbn Abdilber, IV, 1889; İbn Şâkir, 430; Cevdet Paşa, I, 166; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 303.

³⁴⁴ el-Vâkidî, II, 850; İbn Asâkir, *Terâcimu'n-nisâ*, s. 450; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 252; Ögüt, 29.

³⁴⁵ Hayati Yılmaz, "Reyhane bint Şem'un", *DİA*, XXXV, 41.

³⁴⁶ İbn Sa'd, VIII, 310; İbn Asâkir, *Tehzib*, I, 312.

³⁴⁷ el-Hâkim, IV, 41; eş-Şamî, *Ezvâcu'n-nebî*, s. 232; S. M. Madni Abbasî, *Hz. Peygamber'in Aile Hayatı*, trc. Ali Zengin, İstanbul 2000, s. 129.

³⁴⁸ İbn Asâkir, *Tehzib*, I, 312; İmam Şiblî, s. 330; Abbasî, 129.

³⁴⁹ İbn Sa'd, VIII, 310; İbn Abdilber, IV, 310; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 120; Muhibbuddîn et - Taberî, 117; el-Fâsî, I, 251; Cum'a, *Nisâu ehli'l beyt*, s. 449; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 690.

³⁵⁰ Yılmaz, "Reyhane", XXXV, 41; İbn Asâkir, Reyhane'yi Benî Nadir'den sayıp Benî Kurayza'dan biriyle evli olarak nakleder. Bk. İbn Asakir, *Tehzib*, I, 312.

Kurayzaoğulları muhasara edilmiş, savaşabilecek yaştaki erkekler öldürülmüş, kadın ve çocuklar esir alınmış, malları paylaşılmıştır.³⁵¹ Bu esirler arasında kocası öldürülmüş Reyhane’de vardır. Hz. Peygamber, Reyhane’yi kendisine seçmiş³⁵² ve Ümmü Münzir Selma bint Kays’ın³⁵³ evine götürülmesini emretmiştir. Reyhane orada bir ay kaldıktan sonra Hz. Peygamber ona Müslüman olduğu takdirde kendisiyle evleneceğini söylemiştir. Reyhane de bu teklifi kabul ederek Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber onu azat etmiş ve diğer eşlerine verdiği mehri vererek onunla evlenmiştir.³⁵⁴

Zayıf olduğu belirtilen bir rivayete³⁵⁵ göre ise Reyhane cariye olarak kalmış ve İslâmiyet’i benimsememiştir.³⁵⁶ Hamidullah Reyhane’nin cariye olarak kaldığını ama İslâm’ı seçtiğini belirtir.³⁵⁷

Reyhane’nin Müslüman olması ile ilgili şu rivayetler de nakledilir: Reyhane esir alınca Hz. Peygamber Reyhane’yi serbest bırakır, ister Müslüman olup kendisiyle evlenmeyi, isterse kendi dini üzere kalmayı teklif eder. Reyhane de dini üzere kalmayı tercih eder. Bu Rasûlullah’ın zoruna gitse de onun tercihine saygı gösterir.³⁵⁸ Hz. Peygamber onu Ümmü Münzir’in evine gönderir. Kurayza oğulları hakkında hüküm verilinceye kadar burada kalır. Bu sürede Ümmü Münzir Reyhane ile yakından ilgilenerek kalbindeki kırgınlık ve kin ateşini küllendirmeye çalışır, önündeki perdeleri kaldırarak gerçeği görmesine yardımcı olur. Onu İslâm’ı kabul noktasına yaklaştırır.³⁵⁹ Ancak yine de bazı eksikler vardır. Bunları tamamlayan ise İslâm’la şereflenmiş ve Reyhane’yle aynı kabileden olan Yahudi alîm Sa’lebe b. Sa’ye olacaktır. Allah Rasûlü Sa’lebe b. Sa’ye’yi çağırır. Olanları ona anlatır. Sa’lebe b. Sa’ye şöyle söyler:

³⁵¹ el-Fâsî, I, 251; Cum’a, *Nisâu ehli’l-beyt*, s. 449; Casim Avcı, “Benî Kurayza”, *DİA*, XXVI, 432; V. Vacca, “Kurayza”, *İA*, VI, 1013.

³⁵² eş-Şamî, *Ezvâcu’n-nebî*, s. 231; Cum’a, *Nisâu ehli’l-beyt*, s. 449; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 690; Avcı, “Benî Kurayza”, XXVI, 432; “Reyhane”, *İTA*, IX, 21.

³⁵³ Selma bint Kays Medine’de Neccaroğulları kabilesinden Peygamberimizin anne tarafından teyzesi olur. Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde beyat etmiştir. Peygamberimiz sık sık onun evine uğramıştır. Oğluna nisbetle Ümmü Münzir denilmiştir. Bk. İbn Sa’d, VIII, 444.

³⁵⁴ el-Hâkim, IV, 41; İbn Sa’d, VIII, 310; “Reyhane”, *İTA*, IX, 21.

³⁵⁵ Yılmaz, “Reyhane”, XXXV, 42.

³⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 309.

³⁵⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 690.

³⁵⁸ İbn Sa’d, VIII, 311; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 121; İbn Asâkir, *Tehzîb*, I, 313; el-Makrizî, I, 252; Cum’a, *Nisâu ehli’l-beyt*, s. 449.

³⁵⁹ Kara, 152.

Anam babam sana feda olsun, o Müslüman olur der. Hemen Reyhane'nin yanına varır. Ona Sen kavmine uyma. Huyey b. Ahtab'ın onların başını ne belâlara soktuğunu gördün. Müslüman ol. Rasûlullah seni zevce olarak seçecektir der. Hz. Peygamber ashabıyla oturduğu sırada arkadan iki ayakkabı sesi işitilir. Peygamberimiz bu Sa'lebe'nin ayakkabısının sesidir. Reyhane'nin Müslüman olduğunu müjdeleyecek der. Sa'lebe b. Sa'ye gelince Ya Rasûlulah, Reyhane Müslüman oldu der.

Peygamberimiz Reyhane'nin bu hareketine sevinmiş Reyhane bir süre daha Ümmü Münzir'in evinde kalmıştır. Hz. Peygamber daha sonra Reyhane'yi azat edip onunla evlenir. Diğer zevcelerinde olduğu gibi ona da ayrı bir gün ayırır.³⁶⁰

Reyhane'nin önce Müslüman olmayıp bir süre sonra Müslüman olması dikkate şayandır. Bu süreçte Reyhane hem Ümmü Münzir'i hem diğer Müslümanları gözleme ve düşünme fırsatı bulmuştur. Onların yaşayışları, ibadetleri, samimiyetleri Reyhane'yi etkilemiştir. Ahmed Cum'a Reyhane'nin Müslüman olma sebebini açıklarken Reyhane'nin Medine'de kavmiye Müslümanların ilişkilerini düşündüğünü, Yahudilerin her fırsatta hile ve hainlik yapmalarına karşın Müslümanların tutum ve davranışlarının onu etkilemiş olabileceğine değinir. Ashabın dinlerini yaşamadaki samimiyetleri ve güzel ahlâklarının sonucu Reyhane'nin İslâm'ı kabul ettiğini belirtir.³⁶¹

2. Hz. Hind bint Utbe

Hind, Utbe b. Rebia'nın kızı, Ebû Süfyan'ın karısı, aynı zamanda azılı bir İslâm düşmanıdır.³⁶² Fethe kadar İslâm aleyhinde kocasıyla beraber çalışmıştır. Özellikle Bedir Savaş'ında babası Utbe, kardeşi Velid ve amcası Şeybe'yi kaybetmiş ve onların intikamını alana kadar ağlamamaya, koku sürünmemeye ve eşiyile beraber olmamaya yemin etmiştir. Uhud Savaş'ında bizzat eşi Ebû Süfyan'ın yanında yer almış, askerleri şiirleriyle savaşa teşvik etmiştir.³⁶³ Hz. Hamza'yı öldürmek için vahşi adlı köleyi tutmuş, Hz. Hamza'nın ciğerini çıkarıp

³⁶⁰ el-Vâkidi, II, 521; İbn Sa'd, VIII, 311; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 121; Köksal, *Medine Devri*, V, 363-364.

³⁶¹ Cum'a, *Nisâu ehli'l-beyt*, s. 450.

³⁶² İbn Sa'd, VIII, 367; İbn Asâkir, *Terâcîmu'n-nîsa*, s. 451; Yaşar Kandemir, "Hind bint Utbe" *DİA*, XVIII, 64; F. R. Buhl, "Hind", *IA*, V/1, 490.

³⁶³ Kandemir, "Hind bint Utbe", XVIII, 65.

organlarından kolye yapacak kadar vahşileşmiştir.³⁶⁴ Hz. Peygamber, Hz. Hamza'ya yapılanları görünce onun öldürülmesini emretmişti.³⁶⁵

Bu şekilde Mekke'nin fethine kadar İslâm düşmanlığı devam etmişti. Fetih günü eşi Ebû Süfyan Müslüman olmuş, Hind de ahabın gece sabaha kadar Kâbe'de ibadet edişini görüp etkilenmiş ve Müslüman olmuştur.³⁶⁶ Fetih gecesinde Ebû Süfyan'a biat etmek istediğini söylemiş Ebû Süfyan'ın buna şaşırması üzerine. Hind şöyle demiştir:

“Vallahi ben bu geceden önce bu mescitte Allah'a hakkıyla ibadet edildiğini görmedim. Bu geceyi mescitte geçirenler namaz kılarak sabahladılar.”³⁶⁷

Ancak Hind, öldürülmesi emredilenlerden biri olduğu için gizlice örtünerek Peygamber'in huzuruna gelmiş biat eden kadınların arasına karışmıştır.³⁶⁸ Buhl, Hind'in öldürülmesi emredilenler arasında olmasının zayıf bir rivayet olabileceğini savunur. Gerekçe olarak bazı ravilerin bunu rivayet etmediğini söyler.³⁶⁹ Rasûlullah kadınlardan Allaha şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftirada bulunmamak ve iyi iş yapma konusunda Peygamber'e karşı gelmemek üzere biat almıştır.³⁷⁰ Hind de bu biate katılmıştır. Hz. Peygamber'in Hind'in daha önce yaptıkları hakkında konuşmaması ve onu iyi karşılaması Hind'i daha da etkilemiş ve şöyle demiştir:

“Ya Rasûlullah, şu yeryüzünde en çok senin ailenin zelil olmasını isterdim. Ancak şimdi yeryüzünde en çok senin ailenin aziz olmasını istiyorum.”³⁷¹

İslâm samimi ve içten yaşandıktan sonra etkilemeyeceği insan olmamalıdır. Tarih bunun örneğini Hind bint Utbe ile bir kere daha göstermiştir. Hz. Peygamber ve Müslümanların tavrı onu etkilemiş ve Müslüman olmuştur.

³⁶⁴ “Hind bint Utbe”, *İTA*, V, 193.

³⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 251.

³⁶⁶ Kandemir, “Hind”, XVIII, 65.

³⁶⁷ Kehhâle, V, 246; Kandemir, “Hind”, XVIII, 65; Işık, 87.

³⁶⁸ Codil, 103; “Hind bint Utbe”, *İTA*, V, 193.

³⁶⁹ Buhl, “Hind”, V/1, 490.

³⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 252; Codil, 103; Mehmet Zihni, II, 310.

³⁷¹ Said Havva, VII, 290; Rudanî, VIII, 82.

II. İSLÂM'IN YAYILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

Bu kısımda kadınların evlilik yoluyla, akrabalık yoluyla örnek yaşayışlarıyla ve başka sebeplerle İslâm'ın yayılmasına vesile olmaları üzerinde durulacaktır.

A. Evlilik Yoluyla İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar

Hız. Peygamber'in İslâm'ı yayma konusunda büyük güçlüklerle karşılaştığı bilinmektedir. Bu amaçla on üç yıl Mekke'de davet faaliyetleri yapmış ancak az sayıda insan Müslüman olmuştu. Mekke döneminin son yıllarında kendisine destek olan iki önemli kişiyi eşi ve amcasını kaybetmesiyle faaliyetlerini başka alanlara yöneltmiştir. Önce Taif seferi, daha sonra Mekke'ye dışarıdan gelen hacıların çadırlarını gezerek onları İslâm'a çağırması ve Akâbe görüşmeleri onun bu faaliyetlerinden bazılarıdır. Ve nihayetinde Medine'ye hicretle yeni bir döneme geçilmiş oldu.

Bu dönemle beraber İslâm'ın yayılması ve düşmanlıkların ortadan kaldırılması ana gaye olmuş ve Hız. Peygamber bazı evlilikler yapmıştır.

Bu yönüyle Efendimiz İslâm'a davet hareketinde evliliğe sosyal bir metot olarak müracaat etmiştir diyebiliriz. O'nun birden fazla evliliğinde siyaset açısından, davet açısından, teşrii açısından tamamıyla dini bir takım gayelerin gerçekleşmesi söz konusu olmuştur.³⁷²

Hız. Peygamber, Araplardaki kan bağı ve akrabalık ilişkilerinin önemini çok iyi biliyordu. Bunun için çeşitli kabilelerle kuracağı akrabalık ilişkisi hem Müslümanların üzerine o kabilelerin saldırımlarını önleyecek hem de sıkı bir dostluk kurarak İslâm'ın onlar arasında yayılmasını kolaylaştıracaktı. Bu sebeple Hız. Hatice validemizin vefatından sonra özellikle Medine döneminde siyasî, sosyal, coğrafi, gelişmeler aşamasında çok evliliği İslâm'ın yayılmasına vasıta kıldı. Hız. Âişe hariç hepsi de muhtelif kabilelere mensup dul ve yaşlı kadınlarla evlendi.³⁷³

³⁷² Önkal, *İslâm'a Davet*, s. 189.

³⁷³ İsmâil Yakıt, "Hız. Peygamber'in Evliliklerinin Sosyo Kültürel ve Dini Analizi", *VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, SÜDİF, Isparta 2005, ss. 15-16.

Konunun bu bölümünde, Hz. Peygamber'in yaptığı bazı evlilikler ve diğer bazı hanımların evlilikleri İslâm'ın yayılmasına nasıl katkı sağlamıştır bunun üzerinde durulacaktır.

1. Hz. Sevde

Hz. Sevde'nin ilk iman edenlerden olduğu ve eşiyle beraber Habeşistan'a hicret ettiği bilinmektedir. Burada yaşadığı sıkıntılardan ve Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber'in Hz. Sevde ile evlendiğinden daha önce bahsedilmişti. Burada ise Hz. Peygamber'in Hz. Sevde ile olan evliliğinin konumuz açısından önemine değinmek istiyoruz.

Hz. Sevde, Kureyş kabilesinin Amir b. Lueyy kabilesine mensup Mekkeli bir hanımdır.³⁷⁴ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hz. Sevde ilk önce Sekran b. Amr ile evlenmiş hatta Hamidullah'a göre Sekran'ın Müslüman olmasında Hz. Sevde etkili olmuştur.³⁷⁵ Sekran ise kabilenin ileri gelenlerinden Suheyl b. Amr'ın kardeşidir. Yani Sevde'nin mensup olduğu bu kabile Mekke'de önemli kabilelerdendir. Bu kabileyle akrabalık kurmak bu evlilik vesilesiyle gerçekleşmiştir. Karen Armstrong Hz. Peygamber'in sevde ile olan evliliğinin siyasi amaçla yapılmış olabileceğine değinerek, Hz. Peygamber'in bu kabilenin lideri Süheyl b. Amr'la akraba olarak onun Müslüman olmasını umduğunu belirtmiştir.³⁷⁶ O sırada Sevde'nin babası ve erkek kardeşleri Müslüman değillerdi. O'nun İslâmiyet'ten aldığı güzel ahlâk, edep ve terbiye çevresi üzerinde büyük tesir yapmıştı. Onlara İslâmiyet'in üstünlük ve büyüklüğünü hareket ve sözleriyle anlatırdı.³⁷⁷ Zira bu kabilenin düşmanlıkları Hz. Peygamber'in Hz. Sevde ile evlenmesinden sonra biraz da olsa azalmıştır.³⁷⁸ Hz. Sevde'nin Peygamberimizle evlilik haberini duyan kardeşi çok üzülmüştür. Hz. Sevde'nin kardeşi Abdullah b. Zem'a önce buna karşı çıkmış başına topraklar saçmaya başlayarak tepkisini dile getirmiş, daha sonra Müslüman olduğunda "Ben

³⁷⁴ İbn Sa'd, VIII, 268; İbn Abdilber, IV, 1867; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 677; Aynur Uraler, "Hz Sevde", *DİA*, XXXVI, 584; Bint'ül-Hüda, 43.

³⁷⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 677.

³⁷⁶ Armstrong, 209.

³⁷⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 677; "Sevde Bint Zem'a", *İTA*, IX, 121; Mahmud Savvâf, *Rasulullah'ın Pak Zevceleri*, trc. Ali Aslan, Ankara 1966, s. 18.

³⁷⁸ Savvaf, 18.

o işi yaptığım zaman kafasızlık yapmışım” diyerek pişman olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁹

Hız. Sevede'nin inancı uğruna yaşadıkları ve Peygamberimizle evlenmesi, çevresinde bulunan kardeşleri ve yeğenlerine çok tesir etmiş, onların İslâmiyet'i kabul etmelerine sebep olmuştur.³⁸⁰

2. Hız. Ümmü Habibe

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra Kureyşliler, Hız. Peygamber'i yine rahat bırakmadılar. Düşmanca tavırlarını her geçen gün daha da artırdılar. Hız. Peygamber on üç yıldan beri denediği bütün yollardan istediği sonuçları tam olarak alamayınca kureyş'in değişik kollarına mensup kadınlarla evlenme yolunu denedi ve böylece Kureyş kabilesinin düşmanlıklarını azaltmayı düşündü. Zira Kureyş kabilesi Arabistan'ın en önemli kabilelerinden biri idi. Ve yarımadanın merkezi diyebileceğimiz Mekke'de yaşıyordu. İslâm'ın geldiği yedinci yüzyılda Mekke, Arabistan'ın ticarî faaliyetlerinin şekillendiği önemli bir konuma sahipti. Bu yönüyle Kureyş'in hem Arap kabileleri hem de komşu milletlerle yakın ilişkileri vardı. Bu sebeple Hız. Peygamber Arabistan'a ve komşu memleketlere İslâm mesajını ulaştırmanın yolunun Kureyş'ten geçtiğini biliyordu. Kureyş'i kendi tarafına çektiği zaman diğer kabilelerin fazla direnemeyeceklerini tahmin ediyordu.³⁸¹

Tarih kaynakları Hız. Peygamber'in aşağıda ismi ve kabilesini verdiğimiz Kureyş kabilesinden olan değişik altı aileye mensup kadınlarla evlilik yaptığını bildirmektedir.³⁸²

KADININ ADI	KABİLESİNİN ADI
Hız. Hatice bint Huveylid	Esed b. Abduluzza
Hız. Sevede bint Zem'a	Amîr b. Luey
Hız. Âişe bint Ebubekir	Teymoğulları
Hız. Hafsa bint Ömer	'Adiyyoğulları
Hız. Ümmü Habibe bint Ebû Süfyan	Ümeyyeoğulları
Hız. Ümmü Seleme	Mahzumoğulları

³⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 307; Muhibbuddîn et-Taberî, 84; Kastalanî, *Mevahib*, III, 228; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahabe*, III, 296; Mefail Hızlı, "Hız. Sevede", *ŞİA*, VII, 181; Kazıcı, *Hız. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 114; Niyaz, 42; Eriş, 57.

³⁸⁰ "Sevede Bint Zem'a", *İTA*, IX, 121.

³⁸¹ Savaş, "Hız. Muhammed'in Çok Eşliliği", s. 108.

³⁸² Geniş bilgi için bk. Savaş, "Hız. Muhammed'in Çok Eşliliği", ss. 105-118.

Bu evlilikler içerisinde konumuza örnek teşkil etmesi açısından Hz. Peygamber'in Ümmü Habibe bint Ebu Süfyan'la olan evliliği üzerinde durmak istiyoruz.

Ümmü Habibe daha önce ifade edildiği gibi Ebû Süfyan'ın kızıdır. Bedir Savaşı'ndan sonra Mekke'nin reisi olan Ebû Süfyan hep İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in karşısında yer almıştır. Ama kızı Ümmü Habibe ilk iman edenlerden ve Habeşistan'a hicret ederek çeşitli sıkıntılara katlanan mü'min kadınlardan biriydi.³⁸³ İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in bu hanımla hicretin yedinci yılında evlendiğini kaydeder.³⁸⁴ Ümmü Habibe'yle Hz. Peygamber'in nikâhı Habeşistan'da Necaşi tarafından kıyılmıştır.³⁸⁵

Araplar bir kadına dünür gidecek olurlarsa babasına veya yakın akrabalarına müracaat ederlerdi. Ancak Hz. Peygamber'in Ümmü Habibe'yle evlendiği dönemde Ebû Süfyan henüz Müslüman olmamıştı. Onun için de bu evlilikten haberi olmamıştı. Kızının kendisine danışmadan düşmanı ile evlenmesi karşısında Ebû Süfyan'ın kızması beklenirken³⁸⁶ öyle olmamış, durumu öğrendiği zaman Hz. Peygamber için "O reddedilmeyecek bir erkektir"³⁸⁷ diyerek bu evliliğe muvafakatını bildirmiştir.

Bu evlilik, Kureyş kabilesinin ve bilhassa Ebû Süfyan'ın İslâmiyet'e ısınmasına vesile olmuştur.³⁸⁸ Nitekim İbn Abbas "Olur ki Allah sizinle düşman olduğunuz arasında bir dostluk meydana getirir"³⁸⁹ ayetinin Hz. Peygamber'le Ümmü Habibe'nin evliliği üzerine nazil olduğunu söylemiş ve ayette geçen "mevedde"yi bu evlilik diye tefsir ederek³⁹⁰ şöyle demiştir:

Allah, Hz. Peygamber ile Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe arasında evliliği nasip edince, Mekkelilerle Müslümanlar arasındaki buzlar eriyerek dostluk ve sevgi bağları oluşmaya başladı. Bu evlilikten sonra Ümmü Habibe müminlerin annesi,

³⁸³ Bk. Tez Metni Habeşistan'da Müslüman Kadınların Yaşadığı Sıkıntılar. ss. 39-41.

³⁸⁴ İbn Sa'd, VIII, 294.

³⁸⁵ İbn Sa'd, VIII, 294; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 115, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141.

³⁸⁶ Uraler, *Ümmü Habibe*, s. 37.

³⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 294; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 115, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; Kehhâle, I, 464.

³⁸⁸ Uraler, *Ümmü Habibe*, s. 39; Abbasî, 125; Kazıcı, "Ümmü Habibe", *ŞİA*, VIII, 148; Yakıt, 26.

³⁸⁹ Mümtetine 60/7.

³⁹⁰ İbn Sa'd, VIII, 294; Muhibbuddîn et-Taberî, 79,

Ebû Süfyan müminlerin dayısı oldu. Böylece her iki taraf da birbirlerine yakınlaştılar.³⁹¹

Daha sonraki dönemlerde, Ebû Süfyan'ın daha ılımlı yaklaşımlarını ve Mekke'nin fethinde Müslümanlar lehine davranmasıyla, fethin savaşız gerçekleştiğini, Ebû Süfyan'la bereber birçok Mekkelinin Müslüman olduğunu biliyoruz. Bu evliliğin olumlu sonuçlara vesile olduğunu söyleyebiliriz.

3. Hz. Cüveyriye

Hz. Peygamber döneminde İslâm'ın yayılış safhalarında kabile yapısının ve özellikle kabile ittifaklarının olumlu, bazen de olumsuz rolü olmuştur. Bir yandan müşrik kabilelerin Müslümanlara karşı ittifakları veya eski ittifakların İslâm'a karşı kullanılması yayılma faaliyetlerini olumsuz etkileyip güçleştirirken öte yandan bazı kabilelerin Hz. Peygamber'le ittifak kurmaları da bu alanda olumlu rol oynamış ve yayılma faaliyetlerinde kolaylık sağlamıştır.³⁹² Buna en güzel örneği Hz. Peygamber'in Hz. Cüveyriye ile evliliği sonucu Mustalikoğulları kabilesinin İslâm'a girmesini örnek gösterebiliriz.

Hz. Peygamber'le Hz. Cüveyriye'nin evliliğinin nasıl gerçekleştiği ayrıntılı olarak yukarıda anlatıldığı için evliliğe değinmeden bu evliliğin sonuçlarından söz etmek istiyoruz.

Hz. Peygamber'in Hz. Cüveyriye'yi esirlikten kurtarıp onunla evlendiğini duyan ashâbı ellerinde bulunan Mustalikoğulları esirlerini “Artık Peygamber zevcesinin akrabasını esir tutmak doğru değildir” diyerek bütün Mustalikoğulları esirlerini serbest bıraktılar.³⁹³ Hatta bu esirler arasında yüz kadın vardı.³⁹⁴ Bu olayı Hz. Âişe şu şekilde naklediyor: “Cüveyriye'den ziyade kavmine hayrı dokunan hiçbir kadın bilmem, onun evliliğiyle Benî Mustalikten bütün akrabaları

³⁹¹ Ebu'l-Fadl Şihabuddîn Seyyid Mahmud el-Âlusî, *Ruhu'l meânî*, Beyrut ts, XXVIII, 74; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 143; el-Makrizî, IV, 218.

³⁹² İbrahim Sarıçam, “Hz. Peygamber Döneminde İslâm'ın Yayılma Aşamaları”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, SDÜİF, Isparta 2004, s. 78.

³⁹³ İbn İshâk, 323; İbn Hişâm, III, 307-308; el-Vâkidî, I, 411; et-Taberî, II, 610; İbn Kudâme, 80; el-Beyhâkî, IV, 50; Muhibbuddîn et-Taberî, 99; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 159; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 254; Hâlebî, II, 590; Lings, 402; Savaş, “Hz. Muhammed'in Çok Eşliliği,” s. 114; Şiblî, I, 286; Köksal, *Medine Devri*, V, 56; Ahmet Önkâl, “Benî Mustalik” *DİA*, XXXI, 361.

³⁹⁴ Suruç, II, 65.

(sayıları yüz kişidir) serbest bırakıldı.³⁹⁵ Haberi duyan kabile mensupları, Müslümanlardan gördükleri hoşgörü ve müsamaha, hem de sürpriz bir şekilde serbest bırakılma sonucunda Müslüman oldular.³⁹⁶ Bazı kaynaklara göre Rasûlullah Cüveyriye'nin mehri olarak Mustalikoğulları kabilesinden kırk esiri azat etmiştir.³⁹⁷ Bir görüşe göre ise bu şekilde azat edilenlerin sayısı 700'e varmıştır.³⁹⁸

Böylece Müslümanlarla Mustalikoğulları arasındaki düşmanlık dostluğa dönüşmüştür.³⁹⁹ Hamidullah'a göre Hz. Peygamber bu vesileyle iki fayda elde etmiştir. Köle statüsüne düşmüş olan Araplar serbest kalmış böylece İslâm'a girmişlerdir.⁴⁰⁰

Bir diğer yoruma göre Hz. Peygamber bu evlilikle sosyal bir hikmet ve maslahat gözetmiş, kalpleri kendisine ve İslâm'a ısındırarak kabileleri etrafında toplayıp yardım sağlamıştır.⁴⁰¹

Böylece Rasûlullâh'ın bu evlilikten beklediği sonuç gerçekleşmiş İslâm Mustalikoğulları arasında bu şekilde yayılmıştır.

4. Hz. Safiyye

Hudeybiye Anlaşmasından sonra Hz. Peygamber'in yaptığı evliliklere bakılınca artık sıranın diğer Arap kabileleriyle akrabalık kurmaya geldiği ve buna göre bir yol izlendiği açıkça görülür.

H. 7. yılda Hayber'i fetheden Hz. Peygamber oradan ayrılmadan Yahudilerin başkanlarının kızı olan Safiyye ile evlenmiştir.⁴⁰² Mustalikoğullarında

³⁹⁵ el-Vâkidî, I, 411; İbn Hişâm, III, 307-308; İbn Sa'd, VIII, 304; et-Taberî, II, 610; İbn Abdilber, IV, 1805; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 73; eş-Şamî, *Sûbulü'l-hüda*, IV, 351; Codil, 77; el-İstanbulî, 100; Rıza Savaş, "Cüveyriye" *DİA*, VIII, 146; Ebu Rıdvan M. Sadık Vicdânî, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, trc. Ahmed Karadut, Ankara 2004, s. 58.

³⁹⁶ Darîr, III, 308; Kefürî, 314; el-İstanbulî, 100; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 243; II, 684; Suruç, II, 65; Algül, *İslâm Târihi*, II, 116; Hamdi Döndüren, "Cüveyriye bint Haris", *ŞİA*, II, 37; Akgül, 193.

³⁹⁷ Hâkim, IV, 26; el-Vâkidî, I, 411; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 159.

³⁹⁸ Şiblî, II, 160; Dere, 85.

³⁹⁹ İbn Sa'd, II, 281; VIII, 304; İbn Habîb, ss. 89-90; Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, s. 228; Adnan Demircan, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bazı Düşünceler" *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslâmî İlimler Dergisi, Yayına Haz., Mahfuz Söylemez, Çorum 2007, s. 244.

⁴⁰⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 684; Ali Osman Ateş, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*, İstanbul 1996, s. 145.

⁴⁰¹ Suruç, II, 65; Savvâf, 46.

olduğu gibi Hz. Peygamber'in bu evliliği yaparak yahudilerle dostluk kurmak, mağluplarla uzlaşma ve anlaşma politikası gereği olduğu söylenebilir.⁴⁰³ Ayrıca Safiyye'nin Kurayza ve Nadir Yahudilerinin efendisinin kızı olduğu için diğer esirler gibi kabul edilip bir şahsa verilmesinin uygun olmadıđı⁴⁰⁴ ve bu amaçla evliliğin gerçekteştiği söylenebilir.

İslâm'ın geldiği çağda Arabistan'da önemli miktarda Yahudi bulunduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra burada bulunan Kaynuka, Nadir ve Kurayza Yahudilerini de içine alan, Medine halkının durumunu hukukî çerçeveye sokan bir yazılı belge⁴⁰⁵ imzalamayı başardı. Ancak Yahudiler bir süre sonra imzaladıkları bu anlaşmaya aykırı hareket etmeye başladılar.

Bedir Savaş'ından sonra antlaşma metnine aykırı olarak Kureyş lehine adımlar atan Kaynuka Yahudileri ile Müslümanlar arasında savaş çıkar. Savaşı kaybeden Kaynukalılar kuzeyde yahudilerin yaşadığı başka bir şehir olan Hayber'e göç ettiler. Nadir Yahudileri de bu olaydan ders almadan yaptıkları savaşı kaybedince onlar da aynı yere gittiler. Kuzeydeki bu oluşum çok geçmeden Kureyş'le birleşerek Hendek Savaşını çıkardı. Ve nihayet Hudeybiye'den sonra Hayber üzerine yürüyerek bu şehri alan Rasûlullah civar yerlerdeki yahudilerle de anlaşmalar yaptı. Ancak bu anlaşmalara rağmen Hz. Peygamber yahudilerin Müslümanlara yakınlık hissetmediklerinin farkındaydı. Bu sebeple yakınlığı sağlamak için önemli bir adım atarak yahudilerin önemli bir ailesine mensup olan Safiyye ile evlenir.⁴⁰⁶ Hz. Peygamber Safiyye ile evlenerek onu cariyelikten kurtarmış yahudi liderinin kızı olarak yine önemli bir konuma gelmiştir. Bu durum onda memnuniyet yaratmıştır. Ayrıca bu evlilikle siyasî ve dinî faydalar sağlanarak Yahudi arapların muhalefeti azaltılmıştır.⁴⁰⁷

⁴⁰² Bk. Tez Metni Hz. Peygamber'in Safiyye bint Huyey'le Evlenmesi. s. 63.

⁴⁰³ et-Taberî, III, 18; Muhibbuddîn et-Taberî, 101; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 686; Canan, XV, 501; Savvâf, 49.

⁴⁰⁴ Cevdet Paşa, I, 144.

⁴⁰⁵ Geniş bilgi için bk. Gadban, *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, s. 117; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 194.

⁴⁰⁶ Kastalanî, *Mevahib*, III, 256; Savaş, "Hz. Muhammed'in Çok Eşliliği", s. 115; Ateş, *Oryantalistlerin İddiaları*, s. 144; Demircan, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri", s. 245; Eriş, 128; Vacca, "Safiyye", X, 62.

⁴⁰⁷ Şiblî, I, 332; Vicdânî, 65; Suruç, II, 214; Akgül, 201.

5. Hz. Mariyye

Yine bu amaçla yapılan evliliklerden bir diğeri Hz. Mariyye ile olan evliliğdir. Hz. Peygamber hicretin 7. yılında İslâm'a davet için Mısır idarecisine bir mektup ve elçi göndermişti.⁴⁰⁸ Mısır yöneticisi Mukavkis elçiye iyi davranmış, onu misafir etmiş ve birtakım hediyelerle birlikte Mariyye ve Sirin adlı iki hanımı Hz. Peygamber'e hediye etmiştir. Bunlar elçi olarak gönderilen Hatıb b. Ebu Belta'nın telkinleriyle İslâm'a girmişler ve Müslüman olmuşlardır.⁴⁰⁹ Medine'ye gelince de Mariyye'yi Hz. Peygamber almış, Sirin'i de Hasan b. Sabit'le evlendirmiştir.⁴¹⁰ Her ne kadar Mariyye ve Sirin'in hür veya cariye statüsünde olduğu konusunda farklı rivayetler⁴¹¹ olsa da sonuçta Hz. Mariyye Peygamber Efendimiz ile evlenmiş, ondan İbrahim isimli çocuğu olmuş ve zaten hür statüsüne ulaşmıştır.⁴¹²

Konumuzu ilgilendiren yönü ise Mısırlı Mariyye ile olan bu evlilikle hiç şüphesiz Hz. Peygamber İslâm'ın yayılmasını amaçlamıştı. Mısırlılarla bu şekilde akrabalık kurulmuş oluyordu. Ancak bu evliliğin etkisi yıllar sonra etkisini gösterecektir. Amr b. As komutasında Mısır'ı fethetmeye yönelik Müslüman Araplar Bizanslılarla savaştıklarında Mısırlılar tarafsız kalmışlardır. Son dönem müelliflerinden Mevlana Şiblî, Mısırlıların Hz. Peygamber'in Mısırlı kadınla evlendiğini hatırladıkları için bu evliliğin etkisi ile bu şekilde davrandıklarını belirtmektedir.⁴¹³

Hz. Peygamber'in yaptığı evlilikler sonucunda çeşitli kabile veya kişilerin İslâm'a girdiklerini veya bazı düşmanlıkların önüne geçildiği görülmektedir. Aslında Hz. Peygamber'in burada üzerinde durulmayan diğer evlilikleriyle ilgili olarak da benzer şeyler söylenebilir.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, VIII, 355; Aynur Uraler, "Mariye bint Şem'un el-Kıbtıyye" *DİA*, XXVIII, 63.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, VIII, 355; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 691; Köksal, *Medine Devri*, VII, 82; Uraler, "Mariyye", XXVIII, 63.

⁴¹⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 691; Köksal, *Medine Devri*, VII, 82.

⁴¹¹ Mariyye'nin cariye olarak kalmak isteme sebepleri ile ilgili bilgi için bk. Hz. Muhammed Devri, *DGBİT*, I, 331; Bu konuyla ilgili klasik ve son dönem kaynakların farklı rivayetleri için bk. Algül, *İslâm Tarihi*, II, 119.

⁴¹² İbn Sa'd, VIII, 355; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 691.

⁴¹³ Şiblî, II, 154.

Nitekim Hz. Peygamber, bu evlilikleri yaparken hanımların seçiminde dikkatli olmuş ve Kureyş'in en önemli kollarına mensup olanları bilinçli olarak tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in Kureyş'in dışındaki diğer kabilelerle kurduğu akrabalıklar da meyvesini vermiş ve önemli yakınlaşmalar sağlanmıştır.⁴¹⁴

KADININ İSMİ	KABİLESİ
Zeyneb bint Huzeyme / Meymune	Amir b. Sa'saa
Reyhane bint Şem'un	Yahudi
Cuveyriye bint el-Harîs	Mustalik Oğulları
Safiyye bint Huyey	Yahudi
Meymune bint el-Harîs	Amir b. Sa'saa

Yukarıda tabloda Hz. Peygamber'in evlendiği diğer hanımlar ve kabilelerini görmekteyiz. Örneğin Hz. Peygamber, Amir b. Sa'saa kabilesine mensup olan Zeynep bint Huzeyme ve daha sonra Meymune ile evlenmek suretiyle onun kız kardeşlerinin gelin olduğu sekiz ayrı önemli aile ile de akrabalık kurmuştur.⁴¹⁵ Hz. Peygamber'in çok eşli olarak geçirdiği ömrünün son yılları, İslâm'ın yayılmasını sağlamak için büyük çabalar harcadığı bir devre olmuştur.

6. Hz. Zeyneb bint Rasûlullah

Hz. Zeyneb'le ilgili olarak kendisi iman ettiği hâlde eşinin iman etmemesini fırsat bilen müşriklerin Ebû'l-Âs'a Zeyneb'i boşamasını istedikleri fakat Ebû'l-Âs'ın bunu kabul etmediğinden yukarıda bahsedilmişti. Daha sonra birtakım sıkıntılar yaşanmış ve hicretle beraber Hz. Zeyneb Mekke'de kalmış, Peygamberimiz ve Müslümanlar Medine'ye hicret etmişti. Bedir'de Ebû'l-Âs müşriklerin safında girdiği savaşta esir edilmiş ve Müslümanların eline geçmişti.⁴¹⁶ Bir taraftan eşi Zeyneb ve şimdi davasında karşı taraf olduğu Zeyneb'in babası Hz. Peygamber. Bu aşamada yaşanacak olaylar Ebû'l-Âs'ın kalbinde bizce farklı ufukları açacaktır. Zira fidye karşılığında esirlerin iadesi söz konusu olduğunda Hz. Zeyneb'in eşinin karşılığında bir miktar mal ve annesinin gerdanlığını babasına göndermesi babasında duygusal bir baskı oluşturacak ve Ebû'l-Âs'ın salınmasına vesile olacaktır. Bu olay Ebû'l-Âs'ın İslâm'ı benimsemesinde ilk aşama olarak değerlendirilebilir. Zira eşi Zeyneb bu durumu

⁴¹⁴ Hz. Peygamber'in diğer kabilelerden evlendiği hanımları ile ilgili geniş bilgi için bk. Savaş, "Hz. Muhammed'in Çok Eşliliği", ss. 104-119.

⁴¹⁵ İbn Hişâm, IV, 14; Mustafa Fayda, "Amir b. Sa'saa", *DİA*, III, 67.

⁴¹⁶ İbn Hişâm, II, 268; İbn Sa'd, VIII, 258; et-Taberî, IV, 468; el-Makdîsî, V, 18; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 151; Kehhâle, II, 107; Codil, 28.

fırsat bilip Medine'ye hicret edebilir, babasının yanına gelebilirdi. Ama o eşinden ümitliydi, hakikat nurunu eşinin de görmesini sabırla istiyordu. Ebû'l-Âs müşrikler eşini boşa dediğinde bunu yapmamış eşine sahip çıkmıştı. Şimdi sıra Hz. Zeyneb'te idi. Eşine sahip çıkmış, babası Peygamber de olsa davası hak da olsa o, hak davasını bir insanın görmesine vesile olma ümidi varsa o imkânları kullanmanın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Peygamberimiz Ebû'l -Âs'ı gönderirken kızının Medine'ye hicret etmesine izin vermesi karşılığında bunu yapmış ve Ebû'l-Âs da sözüne sadık kalarak eşinin hicret etmesine izin vermişti. Zeyneb yolda sıkıntılarla karşılaşmış, sonuçta hicreti gerçekleşmişti. Artık Ebû'l-Âs Mekke'de, Hz. Zeyneb Medine'de hayatlarını sürdürecektirdi.

Hicretin 6. yılına gelindiğinde Ebû'l-Âs Kureyş'e ait bir ticaret kervanıyla Şam'a gider. Kervanın Şam'dan dönüşü Rasûlullah'a haber verilince Zeyd bin Harise'nin komutasındaki bir seriyyeyi Ebû'l-Âs'ı yakalamak üzere gönderdiği nakledilmektedir.⁴¹⁷ Müslümanlar kervanı ele geçirip içlerinde Ebû'l-Âs'ın da bulunduğu kişileri esir aldılar.⁴¹⁸ Ellerinden kaçırdıkları Ebû'l-Âs Medine'ye eşini Zeyneb'in yanına gelir ve ondan eman diler, o da eman verir. Zeyneb bir sabah namazı vaktinde mescidin kapısına gelerek yüksek sesle eşine eman verdiğini ilan eder. Namazdan sonra Rasûlullah ashabına döner ve "Benim duyduğumu siz de duydunuz mu?" diye sorup "evet" cevabını alınca "Müslümanların bir el gibi olduklarını, kadınların da eman verebileceğini ifade eder.⁴¹⁹ Bir başka ifadeyle kızının verdiği emanı kabul eder. Hz. Peygamber evine gidince Zeyneb babasının huzuruna çıkar ve kervandan alınanların hepsinin Ebû'l-Âs'a iade edilmesini ister ve bu isteği yerine getirilerek malların tamamı Ebû'l-Âs'a iade edilir. Bununla birlikte Rasûlullah, Zeyneb'e Ebû'l-Âs'ın yanına yaklaşmamasını emreder. Zira

⁴¹⁷ et-Taberî, IV, 467-468; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 332; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 232; Köksal, *Medine Devri*, VI, 61.

⁴¹⁸ İbn Hişâm, II, 271; İbn Sa'd, VIII, 259; İbn Abdilber, IV, 1702; Kehhâle, II, 109; Zeyneb bint Ali, I, 399.

⁴¹⁹ Ebu Davud, Diyat, 11; İbn Hişâm, II, 271; İbn Sa'd, VIII, 260; et-Taberî, IV, 467; ed-Dülabî, 71; el-Makdîsi, V, 19; İbn Abdilber, IV, 1702; Muhibbuddîn et-Taberî, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 152; Kehhâle, II, 109; Said Havva, V, 27; Zeyneb bint Ali, I, 399; el-İstanbulî, 132.

kendisinin müşrik olan birisine helal olmayacağını bildirir.⁴²⁰ Ebû'l-Âs Mekke'ye gider, kendisine emanet edilen malları hak sahiplerine verir, sonra Müslüman olduğunu açıklar ve hicretin yedinci yılında Müslüman ve muhacir olarak Rasûlullah'ın yanına hicret eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber Zeyneb'i tekrar kocasına verir.⁴²¹

Hz. Zeynep diğer insanlara göre oldukça farklı bir konumda idi. Aynı evde müşrik bir eşle yaşamak zorunda kalırken babası bir peygamberdi. Her ne kadar birbirlerini çok sevseler ve Ebû'l As Zeyneb'in Müslümanlığına karışmasa da yine de zordu. Hz. Zeynep bir taraftan İslâm'ı yaymaya çalışırken bir taraftanda kocasının Müslüman olması için elinden geleni yapmış ve sürekli dua etmiştir. Sabırlı, cesur ve sebat sahibi bir eş⁴²² olan Zeynep bunun karşılığında eşinin İslâm'a girmesine vesile ve şahit olmuştur.

Yaşanan sıkıntılar o şartlar içinde oldukça güç olsa da sonucu itibariyle Zeynep ve Ebû'l-Âs için rahmetle sonuçlanmış Ebû'l-Âs'da İslâm dairesine girmiştir. Bu konuda Hz. Zeynep'in büyük gayretleri ve dik duruşu kendi dönemi kadınları için önemli bir örnek olmuştur.

7. Hz. Ümmü Süleym bint Milhan

Ümmü Süleym Neccar oğullarından Milhan b. Hâlid'in kızı ve Ümmü Harâm'ın kız kardeşidir. Künyesi Ümmü Süleym olan sahâbînin ismi; Gumeysâ, Rûmeysâ, Sehle, Rumeyle şeklinde farklı şekillerde⁴²³ geçmektedir.

Ümmü Süleym, Mâlik b. Nadr evli idi. Enes b. Mâlik bu evlilikten doğmuştur.⁴²⁴ Ümmü Süleym Ensar'ın ilk Müslüman olanlarıyla birlikte Müslüman olmuştur. Oğlu Enes'e de İslâm'ı telkin ederken kocası Malik bunu duymuş ve ona kızarak "Oğlumun itikâdını bozma" demiştir. Ümmü Süleym ise

⁴²⁰ Bu konuyla ilgili olarak bk. Mümtehine 60/ 10. Ayrıca bk. et-Taberî, IV, 472; Makdisî, V, 19; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 232; Köksal, *Medine Devri*, VI, 63; el-İstanbulî, 133.

⁴²¹ İbn Hişâm, II, 270; İbn Sa'd, VIII, 259; et-Taberî, IV, 467-472; ed-Dülabî, 71; Makdisî, V, 19; Muhibbuddîn et-Taberî, 128; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 152; el-İstanbulî, 133; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 233; Halid Erboğa, "Hz. Zeyneb", *ŞİA*, VIII, 355.

⁴²² Taşcı, 82.

⁴²³ İbn Sa'd, VIII, 445; İbnü'l-Cevzî, II, 65; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 409; el-İstanbulî, 204; Köksal, *Medine Devri*, I, 76.

⁴²⁴ İbn Sa'd, VIII, 445; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 409.

“Ben onun itikadını bozmuyorum” diyerek karşı çıkmış, kocası da kızmış ve evini terk edip Şam’a sefere gittiği sırada düşmanı tarafından öldürülmüştür.⁴²⁵ Ümmü Süleym oğlu Enes belli bir yaşa gelinceye kadar evlenme tekliflerini kabul etmemiştir. Daha sonra müşriklerden Ebû Talha, evlenme teklifinde bulunmuştur. Ümmü Süleym, Ebû Talha’nın müşrik olduğunu kasederek kendine faydası ve zararı dokunmayan bir taşla tapınmayı nasıl uygun gördüğünü sorarak onun teklifini kabul etmez.⁴²⁶ Onun bu sorusu karşısında Ebû Talhâ susup cevap vermez. Bunun üzerine Ümmü Süleym şunları da ilâve eder:⁴²⁷

Yerden biten ve filân oğullarının habesî kölesi tarafından yontulan bir şeye tapmaya utanmaz mısın? Bir müşrikle evlenmek bana yakışmaz. Ebû Talhâ, sizin tapmakta olduğunuz putlarınızı falan marangozun yontup yaptığını ve ona bir ateş parlatacak olsanız, onun tutuşup yanacağını bilmez misin?

Ebû Talha’nın bu söylenenler karşısında kafası karışmış ve Ümmü Süleym’in söylediklerini düşünmeye başlamıştır. Ebû Talha Ümmü Süleym’in bu söylediklerinden başka bir sebep olabilir mi acaba diye kendince ona onun mehir istediği için evlenmeme ihtimalinden bahsedince Ümmü Süleym hiçbir şey istemediğini Müslüman olursa mehirsiz evleneceğini ona belirtir.⁴²⁸

Bir kadının mehir almaksızın evlenmeye razı olmasını, o dönem şartlarını ve kadınların durumunu göz önünde bulundurduğumuzda çok büyük bir fedakârlık olarak değerlendirebiliriz. İşte Ebû Talha tatmin olmuş, Ümmü Süleym’in hakiki iman sahibi olduğunu anlamıştır.

Ebû Talha bunun üzerine İslâm’ı kabul ederek Müslüman olmuştur.⁴²⁹ Böylece Ümmü Süleym Ebû Talha’nın imanına vesile olmuş, Ümmü Süleym’in mehri de Ebû Talha’nın İslâm’a girmesi olmuştur. Ne güzel ve bereketli bir mehir.

⁴²⁵ İbn Sa’d, VIII, 446; İbn Abdilber, IV, 1940; Kehhâle, II, 256; el-İstânbûlî, 205; Cum’a, *Nisâ*, s. 34; Said Havva, VII, 282.

⁴²⁶ İbn Sa’d, VIII, 446; İbn Abdilber, IV, 1940; İbnü’l Cevzî, II, 65; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 409; Kehhâle, II, 256; Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık*, III, 202; el-İstânbûlî, 205; Cum’a, *Nisâ*, s. 35.

⁴²⁷ İbn Sa’d, VIII, 447; Şennavî, 528; Köksal, *Medine Devri*, I, 76; Niyaz, 347.

⁴²⁸ İbn Sa’d, VIII, 446; Ebû Abdurrahman b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü nesai’l mücteba*, thk. Celal Suyutî, Mısır 1964, Nikah, 93; İbn Abdilber, IV, 1940; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 409; Kehhâle, II, 256; Elbânî, X, 257; Said Havva, VII, 283; Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık*, III, 202; Cum’a, *Fursân*, s. 791; a.mlf, *Nisâ*, s. 35; el-İstânbûlî, 206; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 381.

⁴²⁹ İbn Sa’d, VIII, 446; el-İsfehâni, II, 59; İbn Abdilber, IV, 1940; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, VI, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 409; Kehhâle, II, 256; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 381.

8. Hz. Ümmü Hakîm bint Harîs

Ümmü Hakîm binti Harîs, İkrime b. Ebu Cehîl'in karısıdır. İkrime Hz. Peygamber'e işkencede, düşmanlıkta ve ona karşı açılan kavgaları malî gücü ile desteklemede babasına benzerdi.⁴³⁰ Yani İkrime, Hz. Peygamber'in en katı ve azılı düşmanıydı. Kendisi, müşriklerin ünlü süvarilerindendi.⁴³¹ Hudeybiye Muahedesinin hükmünü çiğneyerek yüzlerini örtüp Bekiroğullarıyla birlikte Huzâaları uyurlarken kılıçtan geçiren⁴³² ve Mekkelileri Hz. Peygamber'e karşı ayaklandırıp Handeme'de Halid b. Velid kuvvetlerine karşı koyan Kureyş'in ileri gelenlerinden birisiydi.⁴³³

Dolayısıyla İkrime'nin İslâm'ı benimsemesi önemli bir olaydır. İkrime'nin Müslüman olmasında eşi Ümmü Hakîm'in önemli rolü olmuştur. Şöyle ki Mekke'nin fethi sırasında Müşriklerin savunma birlikleri Halid b. Velid tarafından bozguna uğratılınca⁴³⁴ İkrime de öldürüleceğinden korkarak kaçar. İkrime'nin eşi Ümmü Hakîm, Mekke fethedildiği zaman, içlerinde Hind binti Utbe'nin de bulunduğu Kureyş kadınlarından on kişilik bir gurupla gelip Hz. Peygamber'e biat ederek Müslüman olduğunda Hz. Peygamber'e, İkrime'nin öldürülmekten korktuğu için kaçtığını söyleyip İkrime'ye için ondan eman dilemiştir.⁴³⁵ Hz. Peygamber de ona eman verildiğini buyurur. Bunun üzerine Ümmü Hakîm, İkrime'yi aramak için yola çıkar ve Tihâme sahilllerinde, bir gemiye bindiği sırada yetişir.⁴³⁶ İkrime, gemi ile Habeşistan'a gitmek istiyordu.⁴³⁷ Ümmü Hakîm de o sırada yanına varır ve İkrime'ye şöyle seslenir:

Ey amcamın oğlu! Ben, sana insanların akraba haklarını en çok gözeteni, insanların en iyisi ve en hayırlısı olan zâtın yanından geldim. Kendini boş yere helâk etme! Sen

⁴³⁰ el-Vâkıdî, II, 825; Mehmet Nur Akdoğan, *Mekke'nin Fethi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniv. SBE, Diyarbakır 2008, ss. 62-63.

⁴³¹ Akdoğan, 63; "İkrime b. Ebu Cehil", *İTA*, VI, 112.

⁴³² Köksal, *Medine Devri*, VIII, 261; Hatice Umurbek, *Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemlerinde Taif*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. SBE, Sakarya 2008, s. 49.

⁴³³ İbn Hişâm, IV, 36; el-Vâkıdî, II, 823; Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s. 101; Suruç, II, 286; A.Vehbi Ecer, "Mekke'nin Fethi ve Sonuçları" DİB Yayınları, *Kutlu Doğum Sempozyumu*, İslâm'da İnsan Modeli ve Hz Peygamber Örneği, Ankara 1995, s. 67.

⁴³⁴ el-Vakidî, II, 825; Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan ed-Diyârbekrî (990/1582), *Târihu'l hamîs fi ahvâli enfesi nefis*, Beyrut 1283, II, 77.

⁴³⁵ İbn Sa'd, VIII, 380; İbn Abdilber, IV, 1932; İbn Asâkir, *Terâcîmu'n-nisa*, s. 502; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 321; el-Kilâî, I, 509; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 379; Codil, 101; el-İstanbulî, 231; Cum'a, *Nisâ*, s. 487.

⁴³⁶ el-Vâkıdî, II, 851.

⁴³⁷ et-Taberî, III, 59.

bunun üzerinde dur! Sonunda gerçeği kavrayacak ve anlayacaksın. Hem ben senin için Allah'ın Elçisi'nden emân almış bulunuyorum.⁴³⁸

Bu sözlerle beraber onu dönmeye ikna eder ve birlikte Mekke'ye dönerler. Mekke'ye yaklaştıkları sırada, Hz. Peygamber ashâbına: “İkrime sizin yanınıza mü'min ve muhacir olarak geliyor. Sakın onun babası hakkında kötü söz söylemeyiniz! Çünkü ölüye kötü söz söylemek diriye üzer, ölüye bir şey erişmez!” buyurur. İkrime, Hz. Peygamber'in çadırının kapısına varınca Hz. Peygamber onu görür ve gelişine sevincinden dolayı hemen ayağa kalkıp yanına varır,⁴³⁹ kendisini kucaklar ve “Hoşgeldin süvari muhacir!” der.⁴⁴⁰ Sonra oturur. İkrime ile Ümmü Hakîm de Hz. Peygamber'in karşısında otururlar. Ümmü Hakîm'in yüzü peçelidir. İkrime “Ey Muhammed! Bu zevcem senin bana eman verdiğini söyledi!” der. Hz. Peygamber “Doğru söylemiş. Sana eman verilmiştir!” buyurur. İkrime “Ey Muhammed! Sen beni nelere davet ediyorsun?” diye sorar. Hz. Peygamber “Ben seni Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûl'ü olduğuma şهادet etmeye, namaz kılmaya, zekât vermeye, oruç tutmaya, haccetmeye... ve şöyle şöyle yapmaya davet ediyorum!” buyurup İslâm esaslarını ve ahlâk ilkelerini sayar. İkrime “Vallahi, sen ancak hak ve gerçek olana, güzel ve iyi bir şeye davet ediyorsun. Vallahi, davet ettiğin şeylere davete başlamadan önce de sen içimizde sözü en doğru olanımız, iyilik yönünden de en iyimizdin” der ve Müslüman olur.⁴⁴¹

İkrime'nin Müslüman oluşu Hz. Peygamber'i sevindirir. İkrime'nin, kendisine bazı tavsiyelerde bulunmasını istemesi üzerine Hz. Peygamber ona İslâm esaslarını anlatır ve Allâh yolunda cihâd etmesini tavsiye eder. Bunun üzerine İkrime şöyle diyerek daha önce yaptığı bütün hatalardan dolayı pişmanlığını dile getirir ve Allâh'tan af diler.

Ey Allâh'ın Elçisi sana karşı yaptığım bütün düşmanlıklar, müşriklığın yayılması ve üstün gelmesi arzusuyla sana karşı attığım bütün adımlar, sana karşı geldiğim bütün yerler, senin yüzüne karşı veya arkandan sarf ettiğim bütün sözlerden dolayı benim için Allah'tan mağfiret dilemeni istiyorum der.

⁴³⁸ el-İstânbûlî, 232; Cum'a, *Nisâ*, s. 487; en-Neşşar, 203.

⁴³⁹ el-Vakîdî, II, 852; el-Kilâî, I, 509.

⁴⁴⁰ Köksal, *Medine Devri*, VIII, 319; “İkrime b. Ebu Cehîl”, *İTA*, VI, 113.

⁴⁴¹ el-Vakîdî, II, 852; Cum'a, *Nisâ*, s. 487.

Bunun üzerine, Hz. Peygamber İkrime'ye bağışlanmas için dua etmiştir. İkrime bu duadan sonra razı olduğunu ve bundan sonra Allah yolunda mücadele edeceğini belirtmiştir.⁴⁴²

Bütün bunlara dayanarak İkrime'nin Müslüman olmasının da eşi Ümmü Hakîm'in ne kadar önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Zira de İkrime samimi bir Müslüman olarak yaşamış ve şehit olarak dünyadan ayrılmıştır.⁴⁴³

B. Akrabalık Sebebiyle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar

Hz. Peygamber döneminde iman eden bir kişi yakınında bulunan insanları iman noktasında olumlu ya da olumsuz etkilemiştir. Bunlar içerisinde hanımlardan olumlu manada yakın akrabalarını etkileyenler yani onların hidayetinde vesile olanlar bulunmaktadır. Bu başlıkta bahsettiğimiz hanımlar tanıtıldı.

1. Hz. Fâtıma bint Hattâb

Fâtıma bint Hattâb, Hz. Ömer'in kız kardeşi olup künyesi Ümmü Cemil'dir. Fâtıma, Said b. Zeyd b. Nufeyl ile evli idi. Eşi ile birlikte İslâm'ı ilk kabul edenlerden⁴⁴⁴ hatta Hz. Peygamber Daru'l-Erkâm'a girmeden önce Müslüman olanlardandı.⁴⁴⁵ Fâtıma, ağabeyi Hz. Ömer'den önce Müslüman olmuş ve onun da Müslüman olmasına vesile olmuş önemli bir hanım sahabidir.⁴⁴⁶

İslâm'ın dördüncü halifesi adaletiyle meşhur bu şanlı sahabinin Müslüman olması kaynaklarda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. İslâm öncesi Ömer ile İslâm sonrası Ömer arasındaki fark eşine az rastlanır bir örnektir. İslâm öncesinde Ömer ilk Müslümanlara yaptığı işkence ve kötülüklerle ünlüydü. Öyle ki kendi ailesinden İslâm'ı kabul edenlere karşı düşman kesilmişti.⁴⁴⁷ Daha önceki bölümde Lübeyne isimli cariyeye Müslüman olduğu için yaptığı işkencelere

⁴⁴² el-Vâkıdî, II, 853; Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 176; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 321; Lings, 498.

⁴⁴³ el-Vâkıdî, II, 853; İbn Asâkir, *Terâcîmu'n-nisa*, s. 503; Köksal, *Medine Devri*, VIII, 322.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, VIII, 383; İbn Abdilber, IV, 1892; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 220; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 271; el-İstanbûlî, 186.

⁴⁴⁵ İbn Sa'd, VIII, 383.

⁴⁴⁶ İbn Hişâm, I, 255; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 220; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 33- 35; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 271; İbn Hibban, 86; Kehhâle, IV, 50; İbn Şakîr, 112; el-İstanbûlî, 186; Öztürk, 133; Hüseyin Algül, "Fâtıma bint Hattab" *DİA*, XII, 226.

⁴⁴⁷ Mahmud Ali el-Bebelâvî, *Târihu'l-hicreti'n-nebeviyye ve bed'il-islâm*, thk, Şeyh Halil Meys, Beyrut 1985, s. 26.

değnilmişti.⁴⁴⁸ Hz. Ömer'in yakın akrabalarından Leyla bint Ebû Hasme Habeşistan'a hicret için eşyalarını topladığı sırada Hz. Ömer yanlarına gelir. Daha önce onun elinden çok çektikleri için ondan çekinmiştir. Bu sefer ise Hz. Ömer durup onları seyretmektedir. Hz. Ömer'in gideceklerini sorması üzerine Leyla bint Ebû Hasme şunları söyleyerek neler yaşadıklarını ifade etmektedir: “Evet gidiyoruz sizler bizi çok rahatsız ettiniz ve bize çok zulüm ettiniz. Biz artık Allah'ın topraklarından birine gideceğiz, umarız orada bu zorluklardan kurtuluruz”.⁴⁴⁹

Hz. Ömer'in bu ve benzer tavırlarından dolayı kız kardeşi ve eniştesi Müslüman olduklarını gizliyorlardı. Hz. Ömer'in onların evini basıp sonrasında Müslüman olmasına vesile olan olay gerçekleşene kadar bu gizlilik devam etmiştir. Hz. Fâtıma'ya İslâm tarihindeki unutulmaz yerini kazandıran ve Hz. Ömer'in İslâm'a girişine sebep teşkil eden olay kaynaklarda uzunca nakledilmektedir. Olayın başlangıcıyla ilgili İbn İshâk Ebû Cehil'in şu sözlerini nakleder:⁴⁵⁰

Ebû Cehil Hicr'de durup şöyle der: Ey Kureyş topluluğu! Muhammed ilâhlarınıza hakaret etti. Akıllarınızı çeldi. Sizden önce yaşayan kimselerin ateşe düşüklerini iddia etti. Kim Muhammed'i öldürürse ona yüz kırmızı ve siyah deve ve bin ukiyye gümüş var. Ömer b. Hattab da: Onların sahibi benim, demiştir.

Hz. Ömer, Kureyş eşrafiyla bunların verilmesi üzerine anlaşır. Rasûlullah'ı öldürmek niyetiyle kılıcını kuşanıp çıkar. Nuaym b. Âbdullah ile karşılaşır. Nuaym Müslüman olmuş ama kavminin eziyet etmesinden korktuğu için Müslümanlığını gizlemektedir. Ömer'in yüzünü öfke dolu olarak görünce nereye gittiğini sorar. Hz. Ömer şöyle cevap verir

“Şu, Kureyş arasına ayrılık sokan, akıllarımızı çelen, dinimizi kınayan ve ilâhlarımıza hakaret eden dinini terkeden Muhammed'i arıyorum. Onu öldüreceğim,” der.

Nuaym Hz. Ömer'in niyetini anlayınca onu vazgeçirmek için bu işi yaptığında Abdumenafoğullarının, Muhammed'i öldürdükten sonra kendisini sağ

⁴⁴⁸ Bk. Tez Metni İşkenceye Maruz Kalan Diğer Kadınlar. s. 26.

⁴⁴⁹ İbn Abdilber, IV, 1909; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 256; *el-Kâmil*, II, 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 303; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 33; Mevdudî, *Târih*, I, 514; Cum'a, *Nisâ*, s. 224.

⁴⁵⁰ İbn İshâk, 241.

bırakmayacağını ifade eder? Bunun üzerine kendisinin de dinini değiştirdiğini duyduğunu söylemesi üzerine Nuaym b. Âbdullah şöyle söyler:

“Eğer ben bunu yapmışsam, üzerinde benden daha çok hak sahibi olduğun kimse de bunu yapmıştır, diyerek Ömer’in kız kardeşi ve eniştesini kasteder.

Hiz. Ömer, bunun üzerine yolunu değiştirir ve kızkardeşi Fâtıma'nın evine gider. Onların yanında Habbab b. Eret vardır. Habbab beraberinde okumak üzere bir sayfa getirmişti. Hiz. Ömer kapının kapalı olduğunu görür. İçerden bazı sesler duyar. Kapıyı açıp içeri girer. Hiz. Ömer okudukları şeyin ne olduğunu sorsa da istediği cevabı alamaz. Dinlerini değiştirdiklerini duyduğunu söyleyince eniştesi Said : “Ey Ömer sen herkesi asla kendi istediğin istikamette toplayamazsın hak ondan başka olsa da” diye haykırır.

Bunun üzerine Hiz. Ömer sinirlenerek eniştesinin üzerine atlar ve vurmaya başlar, kızkardeşi araya girmeye çalışsa da Ömer onu iter, Saîd b. Zeyd'in başını tutup ona vurur ve kanatır. Kızkardeşi Fâtıma kalkıp yanına gelir ve o da Hiz. Ömer'in başını tutup şöyle seslenir:

“Ey Ömer duyuyor musun? Bil ki ilâhlarını terk ettiğimiz doğrudur. Şehadet ederim ki bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun şeriki yoktur. Muhammed onun kulu ve peygamberidir. İşine bak, ne yapmak istiyorsan yap.”⁴⁵¹

Fâtıma'nın bu sözleri Hiz. Ömer'i etkilemiş ve düşünmesine sebep olmuştur. Onlara yaptıklarından pişmanlık duymuşur. Kur'an sayfasını da okumasıyla Müslüman olmaya karar vermiştir. Konuyla ilgili gelişen olaylar kaynaklarda uzunca anlatılmaktadır. Araştırmayı ilgilendiren yön Fâtıma bint Hattab'ın Ömer'e korkusuzca imanını açıklamasıdır. Onun bu sağlam duruşu, ölümü hiçe sayarak Ömer gibi gözünü kin bürümüş birine imanını haykırması onurlu ve cesur bir hanım olduğunu gösterir. Bu davranışı sonrasında Hiz. Ömer Müslüman olacaktır.

Hiz. Fâtıma bint Hattâb, Mekke'de Müslüman olan kadınlar arasında İslâm'ı yayma adına en faal olanlardan biridir. Her gün ev ev gezerek kendisine

⁴⁵¹ el-Hâkim, IV, 59; İbn Hişâm, I, 256-260; İbn Sa'd, III, 142; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 220; a.mlf. *el-Kâmil*, II, 84-86; İbnü'l-Verdî, I, 163; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 271; Kehhâle, IV, 51; el-İstanbûlî, ss. 187-188; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 106; Mevdudî, *Tarih*, I, 514; Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 291; İbn Şâkir, 114; Şiblî, I, 167; Algül, “Fâtıma bint Hattab”, XII, 226.

yakın bulduğu kadınlara yeni dini anlatırdı. Müslüman kadınlar olarak da bir araya gelirler ve yeni ayetlerden öğrendiklerini birbirlerine aktarırlardı. Fâtıma bint Hattâb baskılar iyice artınca eşiyile birlikte Medine'ye hicret etmiştir.⁴⁵²

2. Hz. Sefane bint Hatîm

Sefane bint Hatîm cömertliği ile meşhur Tayy kabilesi başkanlarından Hatem et-Tâî'nin kızıdır.⁴⁵³ Kaynaklarda onun adı erkek kardeşi Adiy b. Hatîm'in Müslüman olması vesilesiyle zikredilmektedir.

Mekke'nin fethini müteakip şehrin idaresinin İslâm devletine bağlanmış olması birçok kabileyi tarafsız tutumlarını değiştirip İslâm ile birlikte yaşama çaresi aramaya sevketmişti. Hicri 9. yılda Medine'ye gelen kabile temsilcisi heyetler olduğu gibi Rasûlullah'ın bazı kabilelere seriyeler gönderdiği de olmuştur.⁴⁵⁴ Bu seriyelerden birini de Hz. Ali komutasında Tayy kabilesine göndermiştir. Bu sefer esnasında Adiy b. Hatîm Müslümanları görünce oradan kaçar. Hıristiyan olan Adiy yanına ailesini alarak Suriye'ye gider. O sırada yanında kız kardeşi Sefane'de bulunmaktadır. Ancak kaçarken onu bırakır, Sefane'de Hz. Ali ordusu tarafından esir olarak ele geçirilir.⁴⁵⁵ Medine'ye esirlerle beraber getirilir ve Rasûlullah'ın huzuruna gelince durumunu anlatır. Birkaç kez bu olay gerçekleşince Peygamberimiz ona ikramlarda bulunarak güvenilir bir kabileyle memleketine gitmesine izin verir. Kardeşinin yanına gelerek kızgınlıkla ona çıkışır ve etkili sözlerle kardeşinin bir an önce Medine'ye Rasûlullah'ın yanına gidip ona katılmasını söyler. Kardeşinin sözünü dinleyerek Medine'ye gelen Adiy b. Hatîm, Peygamberimizden gördüğü ilgi alaka ve bazı ilginç olaylar sonunda Müslümanlığı kabul eder. Yaşanan bu olayları Adiy b. Hatîm şu şekilde nakletmektedir:⁴⁵⁶

⁴⁵² Canan, XIII, 18; Şemsinur Özdemir, *Asr-ı Saadetten Çanakkale'ye Rehber Hanımlar*, İzmir 2011, s. 114.

⁴⁵³ Zeyneb bint Ali, I, 421.

⁴⁵⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 518.

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, II, 331; İbn Asâkir, *Terâcîmu'n-nisa*, s. 142; Zeyneb bint Ali, I, 421; Köksal, *Medine Devri*, IX, 110.

⁴⁵⁶ İbn Hişâm, I, 193; et-Taberî, III, 149; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 143; *el-Kâmil*, II, 285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 180; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 167; Elbâni, X, 271; eş-Şamî, *Sûbulü'l-hüda*, VI, 325; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 520; Gadban, *Nebevî Hareket*, II, 525; Ali Yardım, "Adiy b. Hatîm et-Tâî," *DİA*, I, 380.

— Rasûlullah'ın süvarileri gelerek kız kardeşimi ve bazı kişileri esir alıp Rasûlullah'ın huzuruna götürdüler. Benim kız kardeşim:

— Ey Allah'ın elçisi babam öldü beni himaye eden kardeşim ise utanç verici bir şekilde beni terk etti. Sen bari bana cömert davran. Allah da sana kerim davranacaktır, deyince Hz. Peygamber:

— Seni himaye eden kimdir? diye sorar. Kız kardeşim:

— Adiy b. Hatîmdir, der. Bu sefer Peygamber:

— Allah'tan ve Rasûl'ünden kaçan mı? diye sorar. Daha sonra onu serbest bırakır. O sırada Hz. Ali kız kardeşime:

— Sana bir şeyler hediye etmesini iste, deyince kız kardeşim kendisine bir şeyler hibe etmesini ister. O da bu konuda gerekli emirleri vererek onu giydirir ve ona harçlık verir.

Adiy Şam'da bulunduğu sırada kız kardeşi çıkagelir. Ve onu bırakıp ailesini alıp kaçtığından dolayı kınamaya başlar. Adiy haklı olduğunu bir hata yaptığını ifade ettikten sonra ona Hz. Peygamber hakkında sorular sorar bu konuda kardeşinin görüşüne önem vermektedir. Sefane ona şöyle cevap verir:

“Senin hemen ona gitmeni uygun görüyorum. Eğer O, bir peygamberse daha erken katılmanda fazilet vardır. Eğer bir melik ise Yemen'in izzeti içinde zillete düşmeyeceksin, sakın ha sakın.”

Adiy Sefane'nin bu sözlerinin etkisiyle: “Umarım Allah benim elimi onun elinin içinde kılar” diyerek Hz. Peygamber'in kendisini kabul etmesini ummaktadır.

Bundan sonra Adiy b. Hatîm yola çıkar ve Rasûlullah'ın huzuruna gelir. Gördüğü ve yaşadığı bazı ilginç olaylar sonunda ikna olur, Müslümanlığı kabul eder.⁴⁵⁷

Sefane vakarlı onurlu ve akıllı bir kadındır.⁴⁵⁸ Esir edilmiş iken cesurca kalkıp Rasûlullah'a durumunu arz etmesi, daha sonra Peygamberimizden ikram görmesi ve en iyi şekilde Medine'den uğurlanması, Sefane için kardeşinin Medine'ye rahatlıkla ve güvenle gitmesini istemesine neden olmuştur. Ayrıca Sefane, Rasûlullah'la konuşurken babasının özelliklerini sayarak “Benim babam aileleri korur. Esirlerin esaret bağlarını çözer, açları doyurur, çıplakları giydirir, konukları ağırlar, yemekler yedirir, selamlaşmayı yayar, dileyceklerin

⁴⁵⁷ Adiy b. Hatîm'in Müslüman olması ile ilgili geniş bilgi için bk. İbn Hişâm, IV, 193; et-Taberî, III, 149; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 143; *el-Kâmil*, II, 285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 180; İbnü'l-Cevziyye, III, 517-518; Canan, XIII, 18-19; Köksal, *Medine Devri*, X, 62-66.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 180; eş-Şamî, *Sûbulü'l-hüda*, VI, 325; Köksal, *Medine Devri*, IX, 111.

diklelerini reddetmez” diyerek⁴⁵⁹ babasının kavmi içinde ve başka insanlar tarafından sevilen takdir edilen bir kişi olduğunu hatırlatarak Peygamberimizi etkilemiş ve ne kadar şerefli bir aileden geldiğinin kendisine esaret yakışmayacağını vurgulamıştır. Peygamberimiz de “Ey kadın, bunlar gerçekten müminlerin sıfatlarıdır, keşke baban Müslüman olsaydı da onu rahmetle ansaydık” diyerek babasını övmüş ve Müslüman olması için Sefane’ye mesaj göndermiştir. Daha sonra da ona “Senin istediğin şeyi yapacağım. Gitmek için acele etme. Kavminden seni yurduna ulaştıracak senin için güvenilir kişiler buluncaya kadar bekle, bulduğunda bana haber ver” demiştir.⁴⁶⁰

Sefane daha sonra Müslüman olmuş ve Müslümanlığını İslâm amelleriyle güzelleştirmiştir.⁴⁶¹ Yukarıda ifade edildiği üzere Sefane kardeşinin İslâm’a girmesine vesile olmuş ve böylece Benî Tayy kabilesi başkanı olan Adiy İslâm’ı kabul etmiş ve bu kabileyle İslâm’ı tanıştırmıştır.

3. Hz. Dubâ` bint Amîr

Dubâ` bint Amîr, Amîr b. Kurz el-Amiriye’nin kızıdır. Arap kadınları arasında ayrı bir yeri olup Mekke’de güzelliği ve ahlâkıyla tanınmıştır.⁴⁶² İbn Sa’d, onun adını Rasûlullah’ın evlilik teklif ettiği ama nikâhın tamamlanmadığı kadınlar bahsinde zikretmektedir.⁴⁶³ Dubâ`, Ebû Cehil’in babası Hişam b. Mugire ile evlenmiş, ondan Seleme adlı çocuğu olmuştur. Oğlu ve kendisi Mekke’de ilk iman edenlerden olup Müslümanların yaşadığı sıkıntıları onlar da yaşamıştır.⁴⁶⁴ Dubâ` bint Amîr, Rasûlullah’ın kabileleri İslâm’a davet ettiği panayırlarda Rasûlullah’ı savunarak akrabası olduğu kabilesinin de İslâm’a girmesine vesile olmuştur.

⁴⁵⁹ Hâlebî, III, 224.

⁴⁶⁰ İbn Hişâm, I, 193; et-Taberî, III, 149.

⁴⁶¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, IV, 143; Köksal, *Medine Devri*, IX, 111.

⁴⁶² Zeyneb bint Ali, II, 37.

⁴⁶³ İbn Sa’d, VIII, 323.

⁴⁶⁴ Seleme, Habeşistan’a hicret edenlerden olup Mekke’ye döndüğünde kardeşi Ebû Cehil tarafından hapsedilir. Ebu Cehil Onu dövüp aç susuz bırakır. Hz. Peygamber, onun hapisten kurtulması için dua eder. Seleme Hendek Savaşın’dan sonra kurtulur ve kaçır. Bk. Savaş, *Kadın*, s. 67.

Hız. Peygamber, her sene Arap kabilelerine İslâm'ı tebliğ için Hac mevsiminde panayırlara giderdi.⁴⁶⁵ Cahilliye döneminde Mekke çevresinde kurulan üç büyük panayır vardır. Bunlar: Ukaz, Mecenne, Zü'l-mecaz.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber, panayırdaki toplanan Benî Amîr b. Sasa'a, Muharip, Fezara, Gassan, Mürre, Hanife, Süleym, Abs, Benî Nadr, Benî Beka, Kinde, Kelp, Haris b. Ka'b, Uzre, Hadarime gibi Arap kabilelerinin konak yerlerine gider. Onlara İslâm'ı tebliğde "Allah'a, Allah'ın birliğini ikrara, yalnız Allah'a ibadet etmeye, kendisinin peygamber olarak gönderildiğini tasdike davet ederdi. Ne yazık ki onlardan tebliğe cevap veren, tasdik eden çıkmazdı."⁴⁶⁷

Yine bir seferinde Hz. Peygamber Ukaz Panayırını dolaşarak İslâm'ı tebliğ ettiği sırada Amiroğulları mensuplarına rastlar ve onları İslam'a çağırır. Ayrıca onlardan kendisine yardımcı olmalarını ve engel olmaya çalışanları men etmelerini talep eder.⁴⁶⁸ Tam o sırada daha önce Rasûlullah'a bazı sorular sorarak kendi aklınca kıyasta bulunup daveti reddeden Beyhare b. Firas⁴⁶⁹ gelir ve Allah Rasûl'ünün devesini ürkütür. Deve sıçrar ve Rasûlullah yere düşer. Bundan sonra olanları Amiroğulları şöyle anlatıyor:

O esnada Dubâ' bint Amîr bizim yanımızdaydı. O, Mekke'de Müslüman olup Rasûlullah'a yardım eden hanımlardan idi. Amcaoğullarını ziyaret etmek için gelmişti. Allah Rasûlü'nün yere düştüğü anda bize dönüp: Ey Amiroğulları Rasûlullah sizin aranızda iken ona bu yapılır mı, reva mı, hiç kimse sahip çıkmayacak mı? Deyince amcaoğullarından üç kişi kalktı. Beyhare'yi tutup onun Rasûlullah'a kötülük yapmasını engellediler ve onu oradan uzaklaştırdılar.

Onların kendisini korumasından çok memnun olan Allah Rasûl'ü: "Allah'ım sen bunlara rahmet ve bereket ihsan eyle", diye dua buyurdular.

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, I, 104.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, I, 104; Durî, 73. Ukaz, Zilkade hilali doğunca kurulur, yirmi gün devam ederdi. Mecenne, on gün kurulur, Zü'l-mecaz ise sekiz gün kurulurdu. Oradan Mina'ya geçilirdi. Bunlardan Ukaz, Arafat tarafında, Mekke'ye iki gecelik mesafede; Mecenne, Mekke'ye on iki mil uzaklıkta Esfar dağı yakınında, Zü'l-mecaz da Arafat'ın yakınındadır. Bk. Casim Avcı, *Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı, Muhammed'ül-Emin*, İstanbul 2008, ss. 40-41.

⁴⁶⁷ İbn Sa'd, I, 104; İmam Şiblî, 156; Halil, 98.

⁴⁶⁸ Zeyneb bint Ali, II, 37; Işık, 259.

⁴⁶⁹ Amir b. Sa'saa oğullarından olan bu zat Bahira b. Firas olarak da geçer. Rasûlullah'la şöyle bir diyalogu olmuştur: "Ne dersin, biz sana senin işinde biat edersek sonra da Allah sana karşı çıkanlara seni üstün kılar mı senden sonra işler bize kalır mı?" diye sordu. Rasûlullah da "İş Allah'ın işidir, kime isterse verir" diye cevap verdi. Adam "Biz seni korumak için Araplara boynumuzu çevireceğiz. Allah seni üstün kılınca iş başkasının eline geçecek öyle mi? Bizim senin işine ihtiyacımız yok!" diyerek daveti reddetmiştir. Bk. Halil, 98; Kefürî, 128; Başka bir isimde Secre b. Firas olarak geçmektedir. Bk. Zeyneb bint Ali, II, 37.

Rivayete göre bu olaydan sonra kabiledelikler Müslümanlığı kabul edip Rasûlullah'a biat ederler ve savaşta şehit olurlar.⁴⁷⁰

Dubâ` bint Amîr inandığı doğruyu yaşayarak gerektiğinde haksızlık karşısında cesurca bir tavır sergilemiştir. Onun bu duruşu ise kabilesinden bazı insanlar için hidayet vesile olmuştur.

4. Hz. Sa'de bint Kureyz

Sa'de bint Kureyz, Hz. Osman'ın teyzesidir.⁴⁷¹ İslâmiyet'i kabul eden ilklere dendir. Hz. Osman'dan önce Müslüman olmuş ve onun Müslüman olmasında önemli bir yer işgal etmiştir.⁴⁷² Hz. Osman olayı şöyle nakletmiştir:

Kâbe'nin avlusundaydım. Rasûlullah'ın kızı Rukiyye'yi Ebû Leheb'in oğlu Utbe'ye nikâhladığı söylendi. Bunu duyunca çok üzüldüm. Eve gelince teyzem Sa'de bint Kureyz, ev halkıyla birlikte oturuyordu. Teyzem bana şiir babından bir şeyler söyleyince çok şaşırıp ve ne söylemek istediğini sordum: O

Ey Osman senin bir güzelliğin şanın var. O da bir peygamberdir. Onun da burhanı var. Onu Deyyan olan Allâh hak ile göndermiştir. Ona Furkân olan Kur'ân inmiştir. Cebrail gelmiştir. Ona tabi ol ki sana pislikler bulaşmasın. Çünkü Onun dini kurtuluştur.

Hz. Osman bütün bu sözlerden sonra oradan ayrılır. Teyzesinin söylediği sözler kalbine iyice yerleşir ve Rasûlullah hakkında düşünmeye başlar. Hz. Ebû Bekir'in yanında önemli bir yeri olan Hz. Osman iki gün sonra onun yanına gider. Düşünceli durumdadır teyzesinden duyduklarını anlatır. Hz. Ebû Bekir ona:

Sen iyi bir insansın. Batıldan farklı olan hak sana gizli kalmayacak, şu kavminin tapmış olduğu putlar fayda ve zarar vermeyen birer taş parçası değil mi? Teyzen sana doğru söylemiş, Hz. Muhammed'i Allah gerçekten bütün mahlûkata peygamberlik vazifesiyle göndermiştir. Sen ona gitmeyecek misin? der.

Hz. Osman'ın gönlü iyice rahatlamış iken Rasûlullah, Hz. Ali ile birlikte çıkagelir. Ve Hz. Osman'ı şöyle diyerek İslâm'a davet eder: "Ey Osman! Allah'ın cennetine davetimi kabul et. Ben Allah'ın peygamberiyim". Bu sözlerden sonra

⁴⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 178; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 221; Kehhâle, II, 354; Zeyneb bint Ali, II, 37; Işık, 260.

⁴⁷¹ Hz. Osman'ın annesi Erva bint Kureyz b. Rebia'dır. Erva ve Sa'de Peygamberimizin büyük halası Beyza bint Abdulmuttalib'in kızlarıdır.

⁴⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 176; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 171; W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, trc. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara 1986, s. 100.

Hız. Osman Müslüman olmuştur.⁴⁷³ Hız. Osman'ın Müslüman olduğunu duyan Sa'de şu beyitlerle sevincini izhar etmiştir:⁴⁷⁴

Allah, tertemiz Osman'ı sözüyle hidayete erdirdi.

Ve onu irşad etti; Allah hakka yöneltir.

Sa'de bint Kureyz, Hız. Osman gibi birçok insanın imanla şereflenmesi için çalışmalarda bulunarak hayatını bu uğurda mücadeleye geçirmiştir.⁴⁷⁵ Sa'de bint Kureyz etkili konuşması ve şiiri ile o dönemde kadınların İslâm'ı tebliğde her yolu kullandığının bir örneği olmuştur.

C. Örnek Yaşayışları İle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar

Hız. Peygamber döneminde vahyin ilk yıllarında inananlar için nice eza, cefa, sıkıntı ve meşakkatli günler yaşanmıştır. Mü'minler yaşadığı bu sıkıntılara inançları, sabırları ve güzel ahlâklarıyla katlanmışlar onların bu tavrından karşı taraf etkilenerek Müslüman olmuştur. Bu başlıkta bunun örnekleri verildi.

1. Hız. Ümmü Şerîk veya Guzeyye bint Cabîr

Devs kabilesine mensup Ümmü Şerîk künyesiyle meşhur Guzeyyye bint Cabîr⁴⁷⁶ Mekke döneminde Müslüman olmuş ve İslâm'ın yayılması konusunda çok gayretleri olan bir hanımdır. Ümmü Şerîk, Müslüman olduktan sonra Mekke'de gizlice Kureyş kadınlarının yanına girerek onları İslâm'a davet ederdi. Bu faaliyetlerini Kureyşliler fark edene kadar sürdürür. Durumu fark eden Kureyşliler onun şahsına karşı kötü bir muamele ve hırçınlık göstermeseler de onu

⁴⁷³ el-Bebelâvî, 27; Işık, 213.

⁴⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 176; Savaş, *Kadın*, s. 103.

⁴⁷⁵ Işık, 213.

⁴⁷⁶ İsim ve künyesi kaynaklarda farklı olarak bahsedilmiştir. İsmi konusunda farklı söylemler olsa da onun yaşadıkları ve İslâm konusundaki gayretli çalışmalarında fikir birliği bulunmaktadır. İbn Hacer, Guzeyye'nin nesebi hakkında kaynaklardan bazılarının Devs, bazılarının Amir b. Luey, bazılarının da ensar diyerek değişik bilgiler vermelerinin sebeplerini genişçe anlatır. Bk. *el-İsâbe*, VIII, 416. Ayrıca onun Rasûlullah'la evliliğinin olup olmadığı konusunda da farklı bilgiler vardır. İbn İshâk'a göre Rasûlullah ona evlilik teklif etmiş fakat o, kendini Rasûlullah'a lââyık görmeyerek teklifini kabul etmemiş başkasıyla evlendirmesini istemiştir. Bk. İbn İshâk, 341; İbn Sa'd ve İbn Habîb Ümmü Şerîk'in kendisini Rasûlullah'a hibe eden ve hakkında Ahzab 50. ayetin inmesine vesile olan hanım olarak bahseder. Bk. İbn Sad, VIII, 324; İbn Habîb, 82; Hamidullah eserinde Hicretten Önce Kadınların İslâm'da Gösterdikleri İş ve Eylemler başlığında, Guzeyye ve Ümmü Şerîk isimlerini ayrı başlıkta zikreder ancak bunların aynı kişi olabileceğini, bu konuda kaynaklarda müphemlik olduğunu belirtir. Bk. *İslâm Peygamberi*, I, 170.

yakalayarak kocasının Mekke'den ayrılmak üzere olan kabile mensuplarına teslim ederek sürgün ederler.⁴⁷⁷ O kervandakiler haşin ve sert insanlardır. Devs kabilesine mensup bu insanlar Ümmü Şerîk'i çıplak bir deveye bindirip susuz bırakarak işkence yaparlar. Düşünme, işitme ve görme özelliklerini kaybedinceye kadar işkenceye maruz kalan Ümmü Şerîk'nin sabrını ve samimiyetini gören Devsliler Müslüman olurlar. Yaşadıklarını Ümmü Şerîk şöyle anlatıyor:⁴⁷⁸

Kervancılar beni bir deveye bindirdiler. Bol bol bal ve ekmek yedirip hiç su vermiyorlardı. Öğle sıcağında benim içim iyice yandı. Belli bir bölgeye gelince beni güneşin altında yürüttüler. Üç gün üç gece böyle geçti. Ben kendimi kaybetmişim. Sıcağın etkisinden aklımı gözümü ve işitmemi kaybettim. Bir konak yerinde durdular. Beni bir kenara attılar yarı ölü vaziyette kendimden geçmişim. Dinini terk et diye bana bir şeyler söylüyorlar ama ben kendimde olmasam da sürekli parmağımı yukarı kaldırıp "Allah bir!" diyerek tevhidi vurguluyordum. Daha sonra bayılıp düşmüşüm. Bir ara yüzümde yabancı bir şey hissettim elimi götürünce bunun kovada su olduğunu anladım ve kanıncaya kadar içtim. Sonra çekilip benden alındı. Yukarı baktığımda kova yer ile gök arasında asılı duruyordu. Ona ulaşamıyordum. Kova tekrar bana uzatıldı. Bu sefer elimi yüzümü, başımı, elbisemi iyice ıslattım. Sabahleyin müşrikler beni toparlanmış ve kendime gelmiş olarak görünce durumdan işkillendiler. Fakat her tarafım bağı ve su tulumları benden uzak idi, bunun üzerine:

— Ey Allah'ın düşmanı, bu sana nereden geldi, dediler. Ben:

— Allah'ın düşmanı onun dinine muhalefet edendir. Bu Allah'ın katından bana vermiş olduğu bir rızıktır, deyince haklı olduğumu anladılar ve yaptıklarından pişmanlık duyarak şehadet getirerek orada Müslüman oldular. Ve beni tekrar Mekke'ye Hz. Peygamber'in yanına gönderdiler.

Ümmü Şerîk, benzer bir olayı hicret etmek üzere yola çıktığı zaman yahudi bir adamla yaşar. Kaynaklarda genişçe anlatılan bu olayı İbn İshâk şu şekilde nakletmektedir:

Ümmü Şerîk Rasûlullah'a hicret etmek üzere yola çıktığı bir sırada yahudi bir erkekle karşılaşır. O yahudi ne ihtiyacı olduğunu kendisinin ona yardım edebileceğini söyler. Ümmü Şerîk yahudinin yardım teklifini kabul eder ve yola çıkarlar. Yahudi kendisinde gerekli suyun olduğunu yanına su almasına gerek olmadığını Ümmü Şerîk'e bildirir. Mola için dururlar. Yemek ve su ihtiyacını gideren yahudi Ümmü Şerîk'in su istemesi üzerine olumsuz cevap vererek onu Yahudi olmazsa su vermemle tehdit eder. Bunun üzerine Ümmü Şerîk:

— Allah belanı versin, beni aldattın, su aldırmadın, der. Yahudi yine:

— Hayır, vallahi Yahudi olmadıkça sana bir damla su vermem diye ısrar eder. Ümmü Şerîk buna:

⁴⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 351; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 417; İbnü'l-Cevzî, II, 53; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 260; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 170; Savaş, *Kadın*, s. 106; el-İstanbulî, 245; Kapar, 131;.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, VIII, 324; İbn Habîb, Guzeyye bint Dûdan olarak bahsetmiş ama Ümü Şerik olarak künyelendiğini belirtmiştir. Bk. *el-Muhabbâr*, ss. 81, 82; et-Taberî, III, 168; el-İsfahanî, II, 66; İbnü'l-Cevzî, II, 53-54; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 260; el-İstanbulî, 246; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 170; Âişe Abdurrahman, *Hz. Muhammed*, s. 160.

— Hayır, asla yahudi olmam çünkü Allah beni İslâm'la hidayetine ulaştırdı, diyerek bir kenarda uyur.

Ümmü Şerîk bundan sonra yukarıda başından geçen olaya benzer bir olayla Allah'tan yardım gördüğünü yahudinin bu olaya çok şaşırdığını anlatır.⁴⁷⁹ Bu olay sonucu yahudi adamın şehadet getirerek Müslüman olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁴⁸⁰

Ümmü Şerîk, her ne kadar ismi, nesebi ve yaşadığı mucizevî olaylarla kaynaklarda hakkında ihtilafli bilgiler bulunan bir hanım olsa da, inancını koruması, dimdik sabırlı duruşu, taviz vermemesi onun ne kadar şahsiyetli bir hanım olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Cahiliye toplumunda hiçbir değeri olmayan kadınlar için muhteşem bir örnek olmuş samimi bir inanç sergileyerek hem bir kabilenin hem de yahudi birisinin Müslüman olmasına vesile olmuştur. Aynı zamanda Ümmü Şerîk, Rasûlullah'ın İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren kadınlardan da büyük destek aldığıının en önemli şahitlerinden biridir diyebiliriz.

2. Hz. Ümmü Habibe

Ümmü Habibe'nin Habeşistan'a hicreti ve orada yaşadıkları daha sonra Rasûlullahla evliliği, bu evliliğin Kureyş ve Ebû Sufyan için önemine yukarıda değinilmişti. Burada ise Ümmü Habibe'nin bu yaşadıklarına şahit olan ve muhtemelen ondan etkilenen Habeşli cariye Ebrehe'nin Müslüman olması üzerinde durulacaktır.

Hz. Peygamber'in, Habeşistan'da bulunan Ümmü Habibe'ye evlilik teklifinin haberini, Necaşî'nin kıyafet ve koku işlerine bakan cariyesi Ebrehe vermiştir. Ümmü Habibe de akrabası olan Halid b. Said'i vekil tayin etmiş, Ebrehe'ye de bu büyük müjde için elinde ayağında ne kadar takı varsa hepsini vermiştir.⁴⁸¹ Böylece Ebrehe, Ümmü Habibe'yle tanışmış, onun sevincine şahit olmuştur.

⁴⁷⁹ İbn İshâk, 340; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 351; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 416.

⁴⁸⁰ Işık, 117; Mutlu v.dğr. "Ümmü Şerîk", *Sahabiler Ansiklopedisi*, II, 830; Özdemir, 87.

⁴⁸¹ İbn Sa'd, VIII, 293; Makdisî, 81; Muhibbuddîn et-Taberî, 80; Kastalanî, *Mevâhib*, III, 242; Kandehevî, *Hayatü's Sahabe*, III, 301; Köksal, *Medine Devri*, VII, 30.

Daha sonra Necaşî tarafından nikâh kıyılıp mehri verilmiştir.⁴⁸² Mehir Ümmü Habibe'nin eline geçince kendisine müjdeyi getiren cariye Ebrehe'yi çağırmiş ve "O gün elimde avucumda olanı vermiştim. Şimdi de bu elli miskali al hem de bana yardım et" demiştir. Ebrehe verilen parayı kabul etmediği gibi Ümmü Habibe'nin daha önce verdiklerini de geri vermiş ve Necaşî'nin kendisine Ümmü Habibe'den bir şey kabul etmeden ona yardım etmesini emrettiğini belirtmiştir. Daha sonra çeyizleri hazırlamakta ona yardım etmiştir. Bu arada İslâmiyet'i kabul eden Ebrehe, Ümmü Habibe'nin yanına her geldiğinde Medine'ye gidince Rasûlullah'a selamını söylemesini ve kendisinin onun dinine tabi olduğunu iletmesini ısrarla istemiştir.⁴⁸³

Ümmü Habibe, Medine'ye geldiğinde nikâh merasimini Hz. Peygamber'e anlatır. Kendisine hediye edilen güzel kokuları gösterir ve cariye Ebrehe'nin hizmetlerini anlatarak onun selamını Rasûlullah'a iletir. Peygamberimiz de tebessüm ederek Ebrehe'nin selamını "Ve Aleyhesselamü ve Rahmetullahi ve berekatüh" diyerek almıştır.⁴⁸⁴

Ebrehe'nin Müslüman olmasında, Ümmü Habibe'nin Habeşistan'da yaşadıkları zorluklara rağmen dimdik duruşu, dinini çok samimi yaşaması, cömert olması ve Ümmü Habibe'nin davetinin rolü olmuştur diyebiliriz.

D. Başka Sebeplerle İslâm'ın Yayılmasına Vesile Olan Kadınlar

Hz. Muhammed İslâm'ı tebliğ etmeye başladığı andan itibaren, erkek kadın bütün Müslümanların destek oldukları bilinmektedir. Daha önce farklı başlıklarda kadınların bu konudaki katkılarına değinilmişti. Bunlardan başka kaynaklarda zikredilen bazı hanımların da İslâm'ın yayılmasında dolaylı da olsa katkı sağladıkları düşünüldüğü için burada değerlendirildi.

⁴⁸² Ebu Davud, Nikâh, 29.

⁴⁸³ İbnü'l-Cevzî, II, 45; Muhibbuddîn et-Taberî, 80; Kandehevî, *Hayatü's Sahabe*, III, 301; Köksal, *Medine Devri*, VII, 32; Kara, 158.

⁴⁸⁴ İbn Sa'd, VIII, 293; el-Hâkim, IV, 22; İbn Abdilber, IV, 1845, 1930; İbnü'l-Cevzî, II, 45; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 115, 316; Muhibbuddîn et-Taberî, 80; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 141; Kandehevî, *Hayatü's Sahabe*, III, 301.

Hız. Peygamber'in babasının halası Rukayka bint Ebu Sayfî'nin⁴⁸⁵ müşriklerin Daru'n-Nedve de toplanarak Hız. Peygamber'e suikast düzenlediği haberini Rasûlullah'a haber veren kişi olduğu ve bu vesileyle onu koruduđu⁴⁸⁶ görölmektedir. Ayrıca Rukayka bint Sayfî'nin oğlu Mahreme b. Nevfel'in Müslüman olması için uğraştığı fakat başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Mahreme'nin Mekke fethinde Müslüman olduğu rivayet edilir. Mahreme'nin eşi Atike bint Avf ise kocasından önce Müslüman olmuş ve annesi Şifa bint Avf ile birlikte Medine'ye hicret ederek Hız. Peygamber'e biat etmişlerdir.⁴⁸⁷ Onların Müslüman olmasında kayınvalidesi Rukayka bint Sayfî'nin etkisi olmuş olabilir. Zira daha öncede vurguladığımız üzere⁴⁸⁸ ilk dönemde kadınlar, İslâm'ı benimseme noktasında birbirlerinden etkilenmişlerdir.

Hız. Muhammed'in müşrikler tarafından reddedildiği hakaret gördüğu o günlerden bir gün Safa tepesinde otururken Ebû Cehil'in hakaretlerine maruz kalır. Fakat Rasûlullah bir şey söylemeden üzüntüyle evine gider. Bu olayı Ümmü Rafî ya da Selma⁴⁸⁹ isimli cariyeye görür ve üzölür. Selma Hız. Peygamber'e son derece bağlı bir Müslüman idi. Bu hanım, Hız. Peygamber'in amcası Hız. Hamza'nın avdan döndüğünü görünce hemen onun önüne geçmiş, henüz Müslüman olmamış Hamza'yı durdurarak:

Ey Ebû Umare, Hişam'ın oğlu Ebû'l-Hakem'in, kardeşinin oğlu Muhammed'e nasıl davrandığını bir görseydin. O, burada otururken geldi ve hakaret etti. Onunla alay etti. Daha sonra çekip gitti. Muhammed ise bir tek kelime bile söylemedi diyerek Hamza'ya olanları anlatır.⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ Rukayka bint Sayfî b. Haşîm Hız. Peygamberin dedesi Abdulmuttalib'den daha yaşlı idi. Ve Müslüman haşimî hanımlar arasında özel bir yeri vardı. Bk. İbn Sa'd, VIII, 268; İbnü'l-Esîr peygamberlik öncesinde onun gördüğu rüyadan uzunca bahseder. Bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, VI, 112-113.

⁴⁸⁶ İbn Sa'd, VIII, 268; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 137.

⁴⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 373.

⁴⁸⁸ Bk. Tez Metni İman Eden Diğer Kadınlar, ss. 15-20.

⁴⁸⁹ İbn Sa'd'da Rasûlullah'ın mevlası olarak geçerken, İbn Hacer'de bu isim ve künyeyle, Safiyye bint Abdulmuttalib'in cariyesi olarak geçmektedir. Bk. İbn Sa'd, VIII, 363; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 187; Bazı kaynaklar da olay isim verilmeden, Hılfu'l-Fudül'u kuranlardan biri olan Teym kabilesi reisi Abdullah b. Cud'an'ın azatlılarından bir kadını diye bahsedilmektedir. Bk. Muhammed Halid, 210; İbnü'l Verdî, I, 163; Cevdet Paşa, I, 54; Sırma, 58.

⁴⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 187; Lings, 109.

Hatta cariyeye bunları anlatırken Hamza'yı utandıracak ifadeler kullanmış "Yeğenin böyle hakaretlere maruz kalsın, sen de av peşinde gönlünü eğlendir" demiştir.⁴⁹¹

Daha sonra Hamza'nın sinirlenerek Ebû Cehil'in yanına gittiği ve Müslüman olduğunu biliyoruz. Şehitlerin efendisi Hz. Hamza'nın Müslüman olmasında işte bu cariyenin dolaylı da olsa etkisinin olduğu söylenebilir. Zira bir Cariye'nin Hamza gibi güçlü kuvvetli, herkesin çekindiği bir adamla bu şekilde konuşması ancak imanının ona verdiği güçle ve Peygamber sevgisiyle açıklanabilir.

Mekke döneminin en zorlu yıllarından olan boykot sona ermiş akabinde Hz. Peygamber'in iki büyük destekçisi amcası Ebû Talib ve eşi Hz. Hatice'nin vefatlarıyla işler iyice zorlaşmıştı. Üstelik birçok Müslüman can güvenliklerinin bulunmayışı nedeniyle Habeşistan'a hicret etmişti. Mekke'de ona yardımcı olabileceklerin sayısı iyice azalmıştı. Bu şartlar altında Allah Rasûlü kendisine Mekke dışından bir siyasî destek aramaya karar vermiş ve bu düşünceyle ilk olarak Taîf'e gitmiştir.⁴⁹² Bu şehirde hüküm süren Abdî Yelil kabilesi Hz. Peygamber'in annesinin amcaları yoluyla akraba durumundaydı.⁴⁹³ Bu amaçla Hz. Peygamber nübüvvetin 10. yılı Şevval ayının sonlarında evlatlığı Zeyd b. Harise ile birlikte Taîf'e gelir. Hz. Peygamber Taîflilerin kendisine yardımcı olacağını ve İslâm'ı kabul edeceklerini umuyordu. Bu amaçla Taîf'te birkaç gün,⁴⁹⁴ on gün⁴⁹⁵ veya bir ay⁴⁹⁶ kalarak onları İslâm'a davet etmiştir.

Bu süre içinde Hz. Peygamber'in Rukayka bint Vehb es-Sakafiyye isimli bir kadının evine uğradığı, kadının ona çorba ikram ettiği ve kadınla Allah'a iman konusunda konuştuğu rivayet edilir. İbn Sad Rukayka'nın kızı Ümmü Abdu

⁴⁹¹ Kazancı, 31.

⁴⁹² Apak, I, 213.

⁴⁹³ Hz. Peygamber'in annesi Amine'nin annesi Berre bint Abdu'l Uzzâ b. Kasiyy, Berre'nin annesi Ümmü Hubeyb bint Esid, onun annesi Berre bint Avf, onun annesi Galâbe bint el-Hâris, Galâbe'nin annesi Hind bint Yerbû' hep Sakif kabilesine mensup kimselerdi ve Taîf'te yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Görüldüğü üzere Hz. Muhammed'in anne tarafından soyu beş kuşak boyunca Taîf'te yaşadığı için Taiflilerle bir akrabalık bağı vardır. Hz. Muhammed'in dayıları Taîf'te yaşıyorlardı. Geniş bilgi için bk. Umurbek, 31; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 116.

⁴⁹⁴ el-Kilâî, I, 246; Demircan, *Nebevi Direniş*, s. 73.

⁴⁹⁵ Kefûrî, 122; Umurbek, 38.

⁴⁹⁶ Şulul, 177.

Rabbeh b. Hakem'den (annesiyle Taif'e geldiğinde Rasûlullah'la aralarında geçen konuşmayı) nakleder. Rivayete göre Peygamberimiz Rukayka'ya putlara tapmamasını, onlara dua etmemesini söyler. Kadın da "O zaman beni öldürürler" deyince, Rasûlullah "O zaman benim Rabbim bunların Rabbi olandır de ve dua edeceğin zaman onlara sırtını dön" diye tavsiyede bulunur. Ve daha sonra oradan ayrılır.⁴⁹⁷ Muhtemelen Rasûlullah burada Rukayka'ya İslâm'ı anlatmış ve onu İslâm'a davet etmiştir.

Yıllar sonra Taifliler İslâm'ı kabul için Medine'ye geldiklerinde heyette bulunan bu kadının oğullarından Vehb b. Kays ve Sufyan b. Kays'a Hz. Peygamber "Anneniz nasıl?" diye sorar. Onlar "O senin bıraktığın gibi öldü" derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "O halde anneniz Müslüman olmuştur" der.⁴⁹⁸

Maalesef Taifliler bu daveti kabul etmemekle beraber Hz. Peygamber ve Zeyd'e çok kötü şekilde muamele ederek şehirlerinden, şehrin ayak takımına ve çocuklara taşlatarak çıkarmışlardır. Rasûlullah'ın çok üzüldüğü ve meşhur Taif duasını⁴⁹⁹ yaptığı bu ziyaret başarılı olmamıştır. Ama burada kendisine yardım eden ve Müslüman olan bir kadının var olduğunu anlıyoruz. Kaynakların çoğunun Hz. Peygamber'in Taif ziyaretinde zikretmediği sadece tabakat kitaplarında yer alan bu olayı, diğer kaynaklar için bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Zira Rukayka es-Sakafiyye'nin yıllar sonra Müslüman olan çocukları ve orada bulunan başka kişiler üzerinde etkisinin olduğu sonucunu buna dayanarak çıkarabiliriz.

⁴⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, 475; İbn Abdilber, IV, 1839; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 137.

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, 475; İbn Abdilber, IV, 1839; Şennavî, 362; Savaş, *Kadın*, ss. 69-70.

⁴⁹⁹ el-Bebelâvî, 68; Taif'te yaşanan diğer olaylar Hz. Peygamber'in Taif duası için bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 117.

SONUÇ

“*Hz. Peygamber Döneminde İslâm’ın Yayılmasında Kadınların Rolü*” adlı çalışma târihî kronoloji takip edilerek hazırlanmıştır. Hz. Peygamber’e ilk vahyin gelmesi ile başlayan bu süreçte ona ilk inanan eşi Hz. Hatice olmuş ve her fırsatta ona destek olarak âdeta beraber bu yükü omuzlamışlardır. Böylece İslâmiyet’in yayılmaya başlamasıyla tüm insanlık için yeni bir dönem başlamıştır. Cahiliye karanlığından ve dünyadaki diğer bütün olumsuzluklardan insanlık artık bunalmıştı. Özelde ise bu olumsuzlukları bizzat yaşayan kadın, İslâm’ın ışığı Arabistan’da yayılmaya başlayıp da dalga dalga tüm coğrafyaya, yayıldığı da bu aydınlık ilerleyişte hakettiği yerini bulmuştur.

Hz. Peygamber tebliğe başladığı ilk andan itibaren başta eşi ve kızları olmak üzere hanım akrabaları ona daha çabuk inanmış ve onu desteklemişlerdir. Safa tepesinde akrabalarını Allah’ın emriyle uyarmaya başladığı anda Peygamberimizin halaları bu uyarıya duyarsız kalmamıştır. Oysa amcalarından aynı duyarlılığı görememiş hatta en amansız düşman olarak karşısına amcası Ebû Leheb çıkmış, kendisini koruyup gözetse de onu büyüten amcası Ebû Talib Müslüman olmadan vefat etmiştir.

Kadınların İslâm’ı kabul etmede erkeklere göre daha yatkın oldukları söylenebilir. Bunda hanımların psikolojik yapılarının etkisi oldukça önemli olmuştur. İlk dönemde Hz. Ebû Bekir’in evinin yanında Kur’an okumasından müşrikler rahatsız olmuştur. Çünkü o sırada Hz. Ebû Bekir’in Kur’an okuyuşunu dinlemeye geldiklerini bunlar içinde kadınların da olduğu ve onların etkilendikleri bilinmektedir. Ayrıca ilk Müslüman erkeklerden Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Zubeyr, Hz. Abdurrahman b. Avf ve Hz. Ammar b. Yasir’in annelerinin babalarından daha önce Müslüman oldukları bilinmektedir. Cahiliye toplumunun kız çocukları ve kadınlara olumsuz bakışının onların İslâm’a girmelerinde kolaylaştırıcı etkisi olmuştur denilebilir.

İslâm’ın ilk yıllarında Müslümanlar farklı işkencelerle karşılaşmış olup bunlardan hanımlar da oldukça etkilenmişlerdir. İmanını açıktan haykırdığı ve yapılan işkencelere sabırla dayandığı için Hz. Peygamber tarafından cennetle müjdelenen Sümeyye, şehit olurken bu uğurda kadınların yaşayacağı işkencelere

kaniyla ve canıyla meydan okumuş İslâm'ın ilk şehidi bir kadın olmuştur. Mekke döneminin ilk yıllarında toplumda güçsüz insanların İslâm'ı seçmeleri ve bundan dolayı zulüm ve işkencelere maruz kalmaları, acıma duygusu taşıyan kadınları, erkeklere göre daha çok etkilemiş ve bir kısmı bu şekilde İslâm'ı kabul etmiştir denilebilir.

Üç yıllık boykot süresince açlık susuzluk ve toplumdaki soyutlanmanın en ağır sonuçlarını kadınlar çocuklarıyla beraber yaşamışlardır. Yapılan işkencelerin ayyuka çıktığı dönemde Peygamber kızı Hz. Rukiyye, eşi ile birlikte Habeşistan yollarına düşmüş iman yolcularına en güzel kılavuzluğu yapmıştır. O günün şartlarında bazısı hamile, bazısı kucağında çocuğu ile uzak diyarlara yolculuk yaparken, eşlerinin ihanetleriyle karşılaşmış kimisi hicret yolunda nice sıkıntılara katlanarak cefâkar fedakâr birer örnek olmuşlardır. Hz. Peygamber'in diğer kızı Hz. Zeyneb hicret yolunda evladını kaybetmiş, Ümmü Seleme hicret sırasında eşinden ve çocuğundan ayrılmak zorunda kalarak bir yıl boyunca ağlamaktan gözlerinin yaşı kurumuştur. Kimisi öz kardeşinin ölüm acısını yaşamış, kimisi de öz kardeşlerinden kaçıp yalnız hicret ederek bu büyük iman hamlesinde üzerine düşeni yapmıştır.

Rasûlullah'ın evliliklerinin birçok nedeni olduğu bilinmektedir. Bu evliliklerin nedenlerinden biri de İslâm'ın yayılması olmuş Hz. Peygamber farklı kabilelerden yaptığı evliliklerle o kabilede ki insanların İslâm'la tanışmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb ilk iman edenlerden olduğu halde eşi Ebû'l-Âs uzun bir süre sonra Müslümanlığı kabul etmiş onun Müslüman olmasında Hz. Zeyneb'in büyük gayretleri olmuştur. Aynı şekilde hayatı boyunca İslâm'a düşmanlık yapmış olan Ebu Cehil'in oğlu İkrime b. Ebu Cehil, İslâm'la eşinin vesilesiyle tanışmıştır. Ümmü Süleym ise Ebu Talha'nın İslâm'a girmesi karşılığında, cahiliye döneminde kadınların en önemli hakkı olan mehri istemeyerek büyük bir fedakârlık yapmış ve bir insanın hidayetine vesile olmuştur.

İslâm'ın yayılmasında bir önemli etken de akrabalık ilişkileri olmuştur. İlk dönemde Müslüman olan bir kişi akrabalarını da zaman zaman iman noktasında etkilemiştir. Örneğin Hz. Ömer'in ve Adiy b. Hatim'in Müslüman olmasında kız

kardeşleri önemli rol oynamıştır. Hz. Ömer'in karşısında imanıyla dimdik duran Fatıma binti Hattab Ömer'in kalbinin yumuşamasına ve Müslüman olmasına vesile olmuştur. Sefane bint Hatim ise feraset ve ikna gücüyle kardeşi Adiy b. Hatim'i etkilemiş onu Rasulullah'a gitme konusunda cesaretlendirmiştir. Nihayetinde Adiy b. Hatim de Müslüman olmuştur. Hz. Osman Müslüman olmadan önce teyzesiyle konuşmuş ve ondan duyduğu bazı sözlerden etkilenmiş sonrasında müslüman olmaya karar vermiştir. İlk dönemde hanımların İslâm davetinde çok faal ve etkin görevleri olmuştur denilebilir.

Her inanç sistemi mensuplarının yaşayışında samimi ihlâslı olmalarını önemle istemektedir. Bu şekilde yaşanıldığında da etkilenecek başka insanlar olacaktır. Bunun güzel örnekleri ilk dönemde Ümmü Şerik ve Ümmü Habibe'nin yaşadıklarında görülmüştür. Onlar yaşayışlarıyla başka insanların hidayet bulmasına vesile olmuşlardır. Yine Hz. Hamza'nın müslüman olmasında bir cariye'nin hakkı savunmasının ve cesurca tavrını ortaya koymasının etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber İslâm'ı anlatırken onun yanında ona inanan ve destek veren erkeklerle beraber nice hanımlar olmuştur. Onlar hakkında yapılacak akademik çalışmalar bu dönem hakkında daha farklı bilgilerin ortaya konmasına katkı sağlayacaktır. Hanım sahabiler Asr-ı Saâdet'te İslâm'ın doğuşundan itibaren yayılmasında önemli katkılar sağlamışlar erkeklerle beraber Allah'ın şu güzel müjdesine nail olmuşlardır.⁵⁰⁰

Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mü'min erkekler ve mü'min kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, Allah'ı çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah hem bağışlama lütfü hem de büyük bir ödül hazırlamıştır.

⁵⁰⁰ Ahzab 33/35.

KAYNAKÇA

- Abbasî, S. M. Madnî, *Hz. Peygamber'in Aile Hayatı*, trc. Ali Zengin, Kayihan Yayınları, İstanbul 2000.
- Abbott, Nabîa, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, trc. Tuba Asrak Hasdemir, Yurt Yayınları, Ankara 1999.
- Abdulahâb, Muhammed, *Hz. Muhammed'in Hayatı (Muhtasa'r sîretü'r Rasûl)* trc. Salih b. Abdûlazîz el-Racihî, Güven Yayınları, Ankara 1977.
- Âişe Abdurrahman bintü's-Şâti', *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Şenyıldız Yayınları, İstanbul 1974.
- , *Rasûlüllah'in Annesi ve Hanımları*, trc. İsmail Kaya, Uysal Kitâbevi, Konya 1991.
- , *Rasulullah'in Kızları ve Torunları*, trc. İsmail Kaya, Uysal Yayınları, Ankara 1992, I-III.
- Afzâlur, Rahmân, *Siret Ansiklopedisi*, thk. Muhammed Erol, trc. Mustafa Aykoç v.dğr., İnkılab Yayınları, İstanbul 1996, I-VI.
- Ağırakça, Ahmet, "Akabe Beyatları", *ŞİA*, I, ss.127-128.
- , "Ammar b. Yasir", *ŞİA*, I, 188.
- Akdoğan, Mehmet Nur, *Mekke'nin Fethi*, Dicle Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2008.
- Akgül, Saliha, *Saâdet Hanesinin Bahtiyar Gülleri Ezvâc-ı Tâhirât*, Gül Yurdu Yayınları, İzmir 2009.
- Akpınar, Ali, "Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örneği," *Diyanet İlmî Dergi*, TDV Yayınları, XLV/1 (Ocak-Şubat- Mart 2009), ss. 7-26.
- Altındaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Ribat Yayınları, Konya 1996.
- Algül, Hüseyin, *İslâm Târihi*, Gonca Yayınları, İstanbul 1986, I-IV.
- , "Fâtıma bint Hattâb," *DİA*, XII, 226.
- , "Mus'ab b. Umeyr," *DİA*, XXXI, ss. 226-227.
- el-Âlûsî, Ebu'l -Fadl Şihabuddîn Seyyîd Mahmud (1270/1854), *Ruhu'l meânî fi tefsiri kur'ani'l azîm ve seb'ul mesânî*, Beyrut ts, I- XXX.
- "Ammar b.Yasir", *İTA*, II, ss.176-177.

- Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi, Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi*, Ensâr Yayınları, İstanbul 2010, I-IV.
- Armstrong, Karen, *Hz. Muhammed (s.a.v) İslâm Peygamber'inin Biyografisi*, trc. SelimYeniçeri, Koridor Yayınları, İstanbul 2005.
- Arnold, T.W, *İntişâr-ı İslâm Târihi*, trc. Hasan Gündüzler, Akçağ Yayınları, Ankara 1971.
- Atar, Fahrettin, "Mükâtebe," *DİA*, XXXI, 531.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm 'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- , *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- Avcı, Casim, *Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı, (Muhammedü'l Emin)*, Hayy Kitap Yayınları, İstanbul 2008.
- , "Beni Kurayza," *DİA*, XXVI, 432.
- Başaran, Selman, "Erva bint Abdülmüttâlib", *DİA*, XI, 317.
- el- Bebelâvî, Mahmud Ali, *Târihu'l hicreti'n-nebeviyye ve bed'il-islâm*, thk. Şeyh Halil Meys, Daru'l Kalem, Beyrut 1985.
- el-Belâzûrî, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvûd (279/892-93), *Kitâbu cümel min ensâbi'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar-Riyad Zerkeli, Beyrut 1996, I-XIII.
- Berki, Ali Himmet- Osman Keskiöglü, *Hz. Muhammed*, Ankara 1982.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (458/1066), *Delâ'ilü'n -nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi'ş-şeri'ati*, thk. Abdulmu'ti Kal'acî, Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut 1985, I-VII.
- Bozkurt, Nebi, "Eman", *DİA*, XI, 75.
- el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (256/870) *el-Câmi`u's-Sahîh*, İstanbul 1981, I-VIII.
- Buhl, F.R. "Hind", *İA*, V/1, 490.
- Bursalı, M. Necati, *Hanım Sahabeler*, Ailem Yayınları, İstanbul 2010.
- el-Butî, Ramazan, *Fikhu's-Sîre*, trc. Atik Aydın, Bilge Adamlar Yayınları, İstanbul 2009.

- Canan, İbrâhîm, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi* Akçağ Yayınları, Ankara 1995, I-XVIII.
- Cevdet Paşa, Ahmed, *Peygamberler ve Halifeler Târihi*, sad. Metin Muhsin Bozkurt, Merve Yayınları, İstanbul ts, I-II.
- Codil, Muhammed Ahmed, *Eyyâmu'l arab fi'l-islâm*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm -Ali Muhammed Bicavî, Beyrut 1968.
- Cum'a, Ahmed Halîl, *Nisâu ehli'l-beyt fi davi'l-kur'ân ve'l-hadîs*, Beyrut 1994.
-----, *Fursanu min asr'in- nubüvve*, Beyrut 1999.
-----, *Nisâu min asr'in- nubüvve*, Beyrut 2003.
- Çağatay, Neşet, "Rukayye," *İA*, IX, 766.
-----, "Sevde" *İA*, X, 526.
- Çakan, İsmail Lütfî - N. Mehmed Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1994.
- Çetin, Abdurrahmân, *Örneklerle Peygamberimiz*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- Dadan, Ayşegül, *Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009.
- Darîr, Mustafa, *Kitâb-ı Siyeri Nebî*, sad. M. Faruk Gürtünca, İstanbul 1977.
- Demircan, Adnan, *Nebevi Direniş Hicret*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
-----, "Hz. Peygamber'in Evlilikleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslâmi İlimler Dergisi, Yayına Haz., Mahfuz Söylemez, Çorum, (Aralık 2007), ss. 235-250.
- Dere, Nurgül, *Hanım Sahâbiler, Asr-ı Saâdet'in İncileri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2010.
- ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (990/1582) , *Târîhu'l- hamîs fi ahvâli enfesi nefis*, Beyrut 1283, I-II.
- Döndüren, Hamdi, "Cüveyriye bint Haris", *ŞİA*, II, 37.
- Durî, Abdulazîz, *İlk Dönem İslâm Târihi*, trc. Hayrettin Yücesoy, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- ed-Dülabî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Ensârî er-Râzî (310), *ez- Züriyyetü't-tâhire*, thk. Muhammed Hüseyin el-Celâlî, Beyrut 1977.
- Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî (275/888), *Sünen-u ebû davûd*, thk. İzzet Ubeydü'd-De'as ve Adil es-Seyd, Beyrut 1997, I-V.

- Ebû'l- Fazl İzzetî, "İslâm'ın Yayılmasında Temel bir Etken Olarak Hicret", trc. Cahit Koytak, *İslâm'ın Yayılış Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, İstanbul 1984.
- Ecer, A. Vehbi, "Mekke'nin Fethi ve Sonuçları" *Kutlu Doğum Sempozyumu*, İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği, TDV Yayınları, Ankara 1995, ss.55-70.
- Efendioğlu, Mehmet, "Osman b. Talha", *DİA*, XXXIII, 475.
- Elbânî, Muhammed Nasuriddîn (1420) *et-Tâlikatü'l hisan ala sahihî ibni hibbân*, thk. Alâaddin Ali b. Belebân el-Fârisî, Cidde 2003, I-XII.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır (1878/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. M. Nur Çetin v.dğr., Çelik Şura Yayınları, İstanbul 1993, I-IX.
- Erboğa, Halid, "Hz. Zeyneb", *ŞİA*, VIII, ss.354-355.
- Eriş, Mustafa, *Peygamberimizin Hanımları, Müminlerin Anneleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 2007.
- Es'ad, Mahmûd, *İslâm Tarihî Din-î İslâm*, trc. Ahmed Lütfü Kazancı- Osman Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul 1983.
- el- Fâsî, Takiyuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hasan el-Mekkî (832/1429) *el-Ikdu's- semîn fi târihi beledi'l emîn*, thk. Muhammed Hamîd Feykî, Beyrut 1986, I-VIII.
- Fayda, Mustafa, "Amir b. Sa'saa", *DİA*, III, ss. 66-67.
- , "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, ss. 75-76.
- , "Bilâl-i Habeşi", *DİA*, VI, 152.
- , "Ebû Bekir", *DİA*, X, 102.
- el- Ferrâ, Ebu Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd b. Abdillâh (207/822), *Maâni'l kur'ân*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn, Daru'l -Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut 2002, I-III.
- Gadban, Münîr Muhammed, *Nebevi Hareket Metodu*, (Teori ve Pratik) Nehir Yayınları, İstanbul 1988, I-II.
- , *İslâm'da Siyasi Antlaşma*, İlke Yayınları, İstanbul 1993.
- Günaltay, Şemsettin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997.

- el-Hâkîm, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed (405/1014) *el-Müstedrek `ale's-sahihayn*, nşr. Muhammed Emîn Râmic, Beyrut ts, I-IV.
- Halebî, Ali b. Burhâneddîn (1044/1634), *es-Sîretü'l-halebiyye fî sîreti'l-emîni'l-me'mun*, (*İnsânu'l-uyun*), Mısır 1964, I-III.
- Hâlid Muhammed Hâlid, *Ricâlu havle'r-rasûl*, Daru'l- Kitâbu'l- Arabiyye, Beyrut 1973.
- Halîl, İmâdüddîn, *Muhammed Aleyhisselam*, trc. İsmail Hakkı Sezer, Yediveren Yayınları, Konya 2003.
- Hamidullah, Muhammed (1423/2002), *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, İrfan Yayınları, İstanbul 1993, I-II.
- , *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.
- , *Hz. Peygamber'in Savaşları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.
- , "Hayber", *DİA*, XVII, ss. 21-22.
- , "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, XVIII, ss. 298-299.
- Hasan, H. İbrâhîm, *Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslâm Târîhi*, Kayhan Yayınları, İstanbul 1996.
- "Haticetü'l-Kübrâ", *Rehber Ansiklopedisi*, VII, ss.16-17.
- Haylamaz, Reşit, *Müminlerin En Mümtaz Annesi Hazreti Âişe*, Işık Yayınları, İstanbul 2010.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Vahdettin İnce, İstanbul 2000.
- Hızlı, Mefâil, "Hz. Rukiyye", *ŞİA*, VII, ss.60-61.
- , "Hz. Sevde", *ŞİA*, VII, ss. 181-182.
- "Hicret", *İTA*, V, 187.
- "Hind bint Utbe", *İTA*, V, ss. 193-194.
- Hizmetli, Sabri, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslâm Târîhi*, Ankara 1995.
- Hodgson, M.G. S, *İslâm'ın Serüveni*, trc. İzzet Akyol v.dğr., İz Yayınları, İstanbul 1993, I-III.
- Hz. Muhammed Devri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, ed. Kenan Seyithanoğlu, Kombassan Yayınları, Konya 1994, I-XIV.
- Işık, Havva Ergene, *Hanım Sahâbiler*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2011.

- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (463/1071), *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992, I-IV.
- İbn Asâkir, Ebû'l- Kasım Alî b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şaffî (571/1176), *Târihu medîneti dımaşk*, thk. Ali Şîri, Beyrut 2000, I-LXXX.
- , *Tehzîbu târihi dımeşk el-kebîr*, thk. Abdulkâdir Bedranî, Beyrut 1987, I-VII.
- , *Teracîmu'n- Nisâ*, thk. Sekîne eş-Şihâbî, Dımeşk 1982.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed (235), *Kitâbu'l Megazî*, thk. Abdulâzîz b. İbrâhîm el-Amirî, Riyad 2001.
- İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed (245/859) *Kitâbu'l-Muhabbar*, thk. Ebû Saîd el- Hasan b. Hüseyin es-Sekriy, ths. Ilse Lichtenstadter, Beyrut ts.
- İbn Hacer, Ebû'l- Fazl Şehâbettin Ahmed el-Askalânî (852/1449), *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud- Alî Muhammed Muâvviz, Beyrut 1995, I-IX.
- , *Metâlib 'ul-âliye fi zevâidi'l-mesânidi's- semaniye*, trc. Hüseyin Kaya, Ocak Yayınları, İstanbul 2006, I-V.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd (456/1064), *Cemheretü ensâbi'l arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1982.
- , *Cevâmi'us-sîre*, trc. M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul 2004.
- İbn Hibban, Ebû Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Teymî el-Bustî, (354/965), *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l hulefâ*, thk. Hafız Seyyid Azîz Bek, Beyrut 1987.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdulmelik (218/833), *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Sika-İbrâhîm el-Ebyarî-Abdulahâfiz Şelbî, Beyrut 1971, I-IV.
- , *İslâm Târihi Sîret-i ibn-i Hişâm Tercemesi*, trc. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, I-IV.
- İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed (151/768), *Siyer*, thk. Muhammed Hamîdullah, trc. Sezai Özel, Akabe Yayınları, Konya 1988.

- İbn Kayyîm el-Cevziyye, Ebû Abdillâh b. Şemsuddîn b. Bekir (751/1350),
Zâdü'l-me`ad fî hedyi hayri'l-ibâd, thk. Şuayb el-Arnaût-Abdulkâdir
 Arnaût, Mısır 1973, I-IV.
- , *Zâdü'l-Me`ad Tercemesi*, trc. Muzaffer Can, İstanbul 1990, I-VI.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddîn İsmâil b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr., Beyrut 1966, I-XIV.
- , *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Târîhi*, trc. Mehmet Keskin, Çağrı
 Yayınları, İstanbul 1994-2000, I-XIV.
- , *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdullvâhîd, Beyrut 1976, I-IV.
- , *Tefsiru'l kur'ani'l- azîm*, Mısır ts, I-IV.
- İbn Kudâme, Muvakuddîn Ebu Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed,
 (620/1223), *et-Tebyîn fî ensabî'l kuraşîyyin*, thk. Muhammed Nayif ed-
 Düleymiyyî, Beyrut ts.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslîm (276/889), *el-Ma`ârif*, thk.
 Servet Ukkâşe, Kahire ts.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed (230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Dâru'l
 İhya', Beyrut 1996, I-VIII.
- İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullâh b. Yahya (734/1333), *Uyûnu-l eser fî
 funûni'l meğâzî ve's şemâil ve's-siyer*, Beyrut ts, I-II.
- İbn Şakir el-Kütübiyyû, *es-Sîretü'n nebeviyyetü 'ş-şerîfe*, thk. Âfîf Nayf Hâtum,
 Dâru'l Hâtum, Beyrut 2001.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd b. Amr b. Şebbe en-Nemîrî (262/876), *Târîhi'l medineti'l
 münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şeltût, Cidde 1972, I-IV.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddîn Ebû'l-Ferec (597/1201), *Sıfatü's-safve*, thk. Mahmud
 Fahûrî - Muhammed Ravvas Kal'acî, Beyrut ts, I-IV.
- , *Sıfatü's Safve Tercemesi*, trc. Abdülvehhâb Öztürk, İstanbul 2006.
- İbnü'l Esîr, Ebû'l Hasen Alî b. İzzüddîn (630/1233), *Üsdü'l ğâbe fî ma'rifeti's -
 sahâbe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1989, I-VI.
- , *el-Kâmil fî't Târîh*, Dâru'l Sâdr, Beyrut 1965, I-XIII.
- , *el-Kâmil İslâm Târîhi*, trc. M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınları., İstanbul
 1991.
- İbnü'l -Verdî, Zeynuddîn Ömer b. Muzaffer (750/1348), *Târîhu ibnü'l-verdî*, thk.
 Ahmed Rıf'at el-Bedrâvî, Beyrut 1970, I-II.

- “İkrime b. Ebû Cehil”, *İTA*, VI, 112.
- İmam Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, trc. Ahmet Karataş, İstanbul 2005.
- el-İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh (430/1038), *Hilyetü'l evliya ve tabakatü'l asfiyâ*, Dâru'l Kütüb, Beyrut 1967, I-X.
- el -İstanbûlî, Muhammed Mehdi -Mustafâ Ebû'n-Nasr eş-Şelbî, *Nisâu havle'r rasûl ve'r-redde `alâ müfteriyâti'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1995.
- Kademoğlu, Mahmut Rifat, “Senetü'l Hüzün”, *ŞİA*, VII, 177-178.
- Kandehlevî, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükçınar v.dğr., Kalem Yayınları., İstanbul 1979, I-VII.
- , *Hayatu's Sahâbe, Hadislerle Peygamber ve Ashabının Yaşadığı İslâmiyet* trc. Ahmet Meylanî, İslâmi Neşriyat, Ankara 1990, I-IV.
- Kandemir, Yaşar, “Hatice”, *DİA*, XVI, ss. 465-466.
- , “Esmâ bint Umeys”, *DİA*, XI, ss. 422-422.
- , “Ebû Hureyre”, *DİA*, X, ss. 160-167.
- , “Hind bint Utbe”, *DİA*, XVIII, ss. 64-65.
- Kapar, M. Ali, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*, İlim Yayınları, İstanbul 1987.
- , “Ebû Cehil”, *DİA*, X, 117.
- Kara, Hilal- Abdullah Kara, *Annelerimiz Ezvâc-ı Tâhirât*, İstanbul 2008.
- Karaman, Hayrettin v. dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, TDV Yayınları, Ankara 2006, I-V.
- el-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed (923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l -Muhammediyye*, şrh. Muhammed b. Abdalbaki ez-Zürkani, Beyrut 1973, I-VIII.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Hz. Süleyman'dan Hz. Muhammed'e (s.a.v) Peygamberler Halkası*, Feza Yayınları, İstanbul 1997.
- Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çağ Yay., İstanbul 1991.
- , “Ümmü Habibe,” *ŞİA*, VIII, 14-15.
- Kefürî, Safiyyu'r Rahmân, *er-Rahiku'l-mahtûm*, Dâru'l Kalem, Beyrut 1988.
- Kehhâle, Ömer Rıza (1905), *A`lamü'n -nisâ fi'l-âlemi'l-arab ve'l-islâm*, Beyrut 1991, I-V.

- Keskioğlu, Osman, *Siyer-i Nebî*, Dib Yayınları, Ankara 2009.
- el-Kilâî, Süleyman b. Musâ b. Sâlim el-Himyerî (634), *el-İktifâ bimâ tedammenehû min megâzî rasûlillahî ve's-selâseti'l hulefâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütûbi'l İlmîyye, Beyrut 2000, I-II.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, Fatih Yayınları, İstanbul ts.
- Köksal, Asım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet-Mekke Devri*, Şamil Yayınları, İstanbul 1981.
- , *Medine Devri*, Şamil Yayınları, İstanbul 1981, I-XI.
- , "Dâru'l-Erkâm" *DİA*, VIII, 520.
- Lings, Martin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Nazife Şişman, İstanbul 1991.
- el-Makdisî, Mutahhar b. Tâhir (355/966), *Kitâbü'l-bed' ve't-târîh*, Paris 1916, I-IV.
- Makrîzî, Ebû'l Abbas Takîyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdulkâdir b. Muhammed (845/1442), *İmtâ'u'l-esmâ bimâ li'n-nebî(s.a.v) mine'l-ehvâli ve'l-emvâli ve'l-hafedeti ve'l-meta`*, thk. Muhammed Abdulhamîd el-Nümeysî, , Beyrut 1999, I-XV.
- Mehmet Zihnî, *Meşâhiru'n- nîsa*, İstanbul 1294, I-II.
- Mesûdî, Ebî Hasan Alî b. Hüseyin b. Alî (346/957) *Murûcu'z-zeheb ve meâdîni'l cevher*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mısır 1958, I-IV.
- Metin, İsmail, *Ammar b. Yasir ve Ailesi*, Cumhuriyet Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Sivas 2006.
- Mevdudî, Seyyîd Ebû'l-Âlâ (1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, Ankara 1984, I-II
- , *Tefhîmu'l Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Muhamed Han Kayani v.dğr., tsh, Cemil Çiftçi, Ahmed Akçakaya, İstanbul 1995, I-VII.
- Muhibbuddîn et-Taberî, Ahmed b. Abdullah (694/1295), *es-Semtu's Semîn fi Menâkibi Ümmühati'l Mü'minîn*, Kahire 1983.
- Mutlu, İsmâil-Mehmet Paksu, v.dğr., *Sahabiler Ansiklopedisi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1989, I-II.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî (261/874), *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul 1981, I-III.
- , *Sahihi Müslim ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu, I-VIII.

- Nedvî, Şah Muniddîn -Saîd Sahîb Ensârî, *Büyük İslâm Târihi (Asr-ı Saâdet)*, trc. Eşref Edip, Sebîlü'r Reşâd Neşriyat, İstanbul 1964.
- Nedvî, Seyyid Süleyman, *Hazreti Âişe*, trc. Ahmet Karataş, İstanbul 2003.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuâyb (303/915), *es-Sünenü nesai'l mücteba*, thk. Celal Suyutî, Mısır 1964, I-VI.
- en-Neşşar, Ali Sami, *Asr-ı Saâdette İslam Şehitleri*, Ailem Yayınları, İstanbul 2010.
- Niyaz, Mevlanâ, *Kadın Sahabîler*, trc. Ali Genceli, İstanbul 1971.
- Öğüt, Hacı Cemal, *Ümmü Hanî*, Ahmet Sait Matbaası Yayınları, İstanbul 1950.
- Önkal, Ahmet, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Esra Yayınları, Konya 1992.
- , "Cafer b. Ebî Talib", *DİA*, VI, 549.
- , "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.
- , "Benî Mustalik" *DİA*, XXXI, 361.
- , "Hicret," *DİA*, XVII, 458.
- Özdemir, H.Ahmet, *Rasûlullah'ın Anneleri*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2008.
- Özdemir, Şemsinur, *Asr-ı Saâdetten Çanakkale'ye Rehber Hanımlar*, Gül Yurdu Yayınları, İzmir 2011.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saâdetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1998.
- Parladır, Selahattin, "Dua" *DİA*, IX, ss.532-533.
- Polat, Selahattin, "Ebû Seleme el-Mahzûmî", *DİA*, X, 229.
- Reckendorf, M. Th. "Ammâr", *İA*, I, 410.
- , "Esmâ", *İA*, IV, 387.
- "Reyhane", *İTA*, IX, 21.
- Rodinson, Maxime, *Muhammed*, trc. Atilla Tokatlı, Özne Yayınları, İstanbul 1998.
- Rudanî, Muhammed b. Süleyman, *Cem'ul-fevâid min camî'il usûl ve mecmâ'iz-zevâid*, trc. Hüseyin Yıldız, Ocak Yayınları, İstanbul 2008, I-VIII.
- Said Havva, *el-Esâs fi's-sünne, Hadislerle İslâm Târihi*, trc. Ahmet Varol, Recep Çetintaş v.dğr., Hikmet Yayınları, İstanbul ts, I-VII.
- Sakallı, Talat, "Ebû'l -Âs", *DİA*, X, ss. 293-294

- Sarıçam, İbrâhîm, *Hz. Muhammed ve Erensel Mesajı*, Ankara 2005.
- , “Hz. Peygamber Döneminde İslâm’ın Yayılma Aşamaları”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, SDÜİF, ss.70-88, Isparta 2004.
- Sarıçık, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, İstanbul 2004.
- Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed(sav) Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul 1991.
- , “Cüveyriye bint Haris”, *DİA*, VIII, 146.
- , “Hz. Muhammed’in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu” , *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, SDÜİF, ss.101-118, Isparta 2004.
- , “Mekke’de İslâmiyet’in Yayılmasına Akrabalık Açısından Bir Bakış”, *İSTEM*, sy. 4, yıl. 2, Konya 2004, ss. 35-52.
- Savvâf, Mahmud, *Rasûlullah’ın Pak Zevceleri*, trc. Ali Aslan, Ankara 1966.
- es-Semhûdi, Nureddîn Alî b. Ahmed (911/1505), *Vefâ-ul vefa*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Mısır 1955, I-IV.
- “Sevde bint Zem’a”, *İslâm Tarihi Ansiklopedisi*, IX, ss. 120-121.
- Sezikli, Abdullah, *Hz. Peygamber Döneminde Siyer Kaynaklarına göre İslâm’a Giriş Şekilleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv. SBE, Ankara 2006.
- Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- Sözen, Kemal, “Hz Peygamber’in Tebliğde Karşılaştığı Problemlere Analitik bir Yaklaşım” *Diyanet İlmi Dergi*, XXXVII/1 (Mart-2001), ss. 87-96.
- Suruç, Sâlih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, I-II, Feza Yayınları, İstanbul 1998.
- es-Süheylî, Ebû’l Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah (581/1185), *er-Ravdu’l-unûf fî şerhis-sîreti’n-nebeviye li ibn hişam*, thk. Abdurrahmân Vekîl, Kahire ts. I-VII.
- Şahinoğlu, M. Nazif, “Zeyneb”, *İA*, XIII, ss. 554-555.
- eş-Şamî, Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî (942/1535) , *Sûbulü’l-hüdâ ve’r-reşâd fi sîreti hayri’l-ibâd*, thk. Abdulmûîz Abdulhamîd el-Cezzâr, Kahire 1995, I-XII.

- , *Peygamber Sallallahu Aleyhi vesselem Külliyyâtı*, trc. Recep Doğru-Halil İbrahim Kaçar, Ocak Yayınları, İstanbul 2006, I-XIV.
- , *Ezvâcu'n -nebî*, thk. Muhammed Nizâmuddîn el-Feth, Dîmeşk 1999.
- Şehid bintü'l Hûda, *Peygamber ve Kadın*, trc. Ubeydullah Dalar, İstanbul 1992.
- Şerâfeddin, Sadruddîn, *Ammar bin Yasir*, trc. Ayşe Nihal Özsoy, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
- Şennâvi, Abdulazîz, *Sahâbe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabiler)*, trc. Tâceddin Uzun, Uysal Yayınları, Ankara 1991.
- Şenyayla, Gencal, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniv. SBE, Sivas 2008.
- Şevkanî, Muhammed b. Alî (1250/1834), *Derru's-sahabetî fi menâkibi'l-karâbeti ve's-sahâbeti*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umerî, Beyrut 1990.
- Şiblî, Mevlânâ, *İslâm Târihi Asr-ı Saâdet*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1977. I-III.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (310/923), *Târîhu'l-umem ve'l mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut ts, I-XIII.
- , *Milletler ve Hükümdarlar Târîhi*, trc. Zâkir Kadirî Uğan, Ahmet Temur, Meb Yayınları, İstanbul 1992, I-VI.
- Taşcı, Haticetül Kübra, *Hz. Peygamber'in Büyük Kızı Hz. Zeyneb'in Hayatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize Üniv. SBE, Rize 2012.
- Turgay, Nureddîn, "Hz. Hatice", *ŞİA*, III, 107.
- Umurbek, Hatice, *Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemlerinde Taîf*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniv. SBE, Sakarya 2008.
- Uraler, Aynur, *Peygamberimiz'in Hanımı Ümmü Habibe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.
- , "Sümeyye bint Hubbat", *DİA*, XXXVIII,134.
- , "Safiyye", *DİA*, XXXV, ss. 474-475.
- , "Rukiyye", *DİA*, XXXV, 219.
- , "Hz. Sevde", *DİA*, XXXVI, 584.

- , "Mariye bint Şem'un el-Kibtıyye", *DİA*, XXVIII, ss. 63-64.
- Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Târihi*, trc. Veli Ertan, Akit Yayınları, İstanbul ts, I-IV.
- V.Vacca, "Safiyye", *İA*, X, ss. 62-63.
- , "Kurayza", *İA*, VI, ss. 1012-1013.
- el-Vâkidî, Muhammed b. Ömer (207/823), *Kitâbu'l- meğâzi*, thk. Marsden Jones, Beyrut 1984, I-III.
- Vicdâni, Ebû Rıdvân M. Sadık (1864/1939), *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, sad. Ahmed Karadut, Dîb Yayınları, Ankara 2004.
- Watt, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, trc. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara 1986
- Yakıt, İsmail, "Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Sosyo Kültürel ve Dini Analizi", *VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, SDÜİF, ss.10-28, Isparta 2005.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebu Ya'kûb b. Vâzih (292/904), *Târihu'l -ya'kûbî*, Beyrut 1960, I-II.
- Yardım, Ali, "Adî b. Hatîm et-Tâî", *DİA*, I, 380.
- , "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddık", *DİA*, XI, 402-404.
- Yıldırım, Suzan, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Harran Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2006
- Yıldırım, Zeynep, *Ümmü Hanî'nin Hayatı ve Hadis Rivayetindeki Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniv. SBE, Sakarya 2009.
- Yılmaz, Hayati, "Reyhane bint Şem'un", *DİA*, XXXV, ss. 41-42.
- Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Dîb Yayınları, Ankara 2003.
- ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîf (812/1409), *Sâhih-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc. Ahmed Naim-Kamil Miras, Ankara 1976, I-XII.
- ez-Zehbî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed (748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr., Beyrut 1985, I-XXV.
- , *Târih'ul islâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l âlâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Beyrut 1989, I-LI.

Zengin, Fethullah, *Medine'nin İslâmlaşması*, Uludağ Üniv. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2008.

Zeyneb bint Ali Fevvâz (1332/1914), *ed-Dürrü'l mensûr fî tabakâti rubbâti'l hudûd*, thk. Muhammed Emîn Zınnâdî, nşr. Mehmet Ali Beydûn, I-II, Beyrut 1999.

Zübeyrî, Ebû Abdillâh b. Mus'ab b. Abdullâh b. el-Mus'ab (236/850), *Kitâbu nesebi kureyş*, Kahire 1999.

ÖZET

“*Hız. Peygamber Döneminde İslâm'ın Yayılmasında Kadınların Rolü*” adlı çalışma giriş iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hz. Peygamber'in ilk vahyi almasıyla başlayan risalet görevi ve bu uğurda verdiği mücadelenin önemine değinildi. Bu mücadelede O'nun yanında yer alan sevgili eşi Hz. Hatice başta olmak üzere tüm Asr-ı Saâdet kadınlarını temsil eden hanımların niçin konu olarak seçildiği açıklandı. Ve araştırmada kullanılan kaynaklar belirtildi.

Birinci bölümde, Hz. Peygamber'in hayatı esas alınarak yaşanan tarihi olaylara göre hanımların durumlarını incelendi. Hz. Hatice, ilk iman eden diğer hanımlar, imanını açıkladığı için işkence ve eziyet görenler, Mekke müşriklerinin zulmünden Habeşistan'a hicret edenler ve Medine'ye hicrette yaşanan sıkıntılar bu bölümde ele alınan başlıklardır.

İkinci bölümde Hz. Peygamber döneminde hanımların İslâm'a giriş şekilleri anlatıldı. İslâm'ın yayılmasında hanımların rolü başlığı altında ise hanımların akrabalık ve evlilik yoluyla, örnek yaşayışlarıyla ve başka sebeplerle kimlerin hidayetine vesile oldukları incelendi.

Sonuç ta İslâm'ın doğuşu ve yayılışı aşamasında Hz. Peygamber'in yanında erkeklerle beraber kadınların da aktif rol oynadığı ve bu uğurda çeşitli mücadelelere katlandıkları kanaatine ulaşılmıştır.

ABSTRACT

The paper named " Role of Women for Dissemination of the Islam in the Period of the Prophet Hz. Mohammed", consists of introduction part, two parts and result. In the introduction part, risalet mission which began with first revelation and importance of struggle that for this cause by Hz. Mohammed. It is explained why all the women representing Asr-ı Saadat, especially his beloved wife Hz. Khadija has been selected as main course of paper. Additionally, sources used in the research has been mentioned in introduction part.

In the first chapter, of the Prophet according to historical events in the life of the Prophet based on the women's status were analyzed, based on historical events during life of Hz. Mohammed. Main topics of this chapter are Hz. Khadija, the other women who believe first, people being exposed to torture and persecution since they announced their belief, people immigrated to Habeshistan due to cruelty of polytheists and difficulties faced during hicrette from Mecca to Medina.

In the second chapter, the wise for acceptance of Islam by women during the Period of the Prophet Hz. Mohammed has been explained. Under the topic of 'Role of Women' it is studied that how women contribute to acceptance of Islam by other people, by means of marriage, relationship and their perfect lifestyles.

Finally, it has been reached the conclusion that, womankind played an active role just as the men, and attended many struggles beside the Prophet Hz. Mohammed, during the birth and distribution of Islam.

ÖZ GEÇMİŞ

Sibel Ögüt, 1977 yılında Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra lise ve üniversite öğrenimine İzmir'de devam etti. 1999 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olarak aynı yıl Rize ili Merkez Karasu İlköğretim Okulunda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. 2002'de Rize İl Müftülüğüne Din Hizmetleri Uzmanı olarak geçiş yaptı. 2011 yılından bu yana da Bursa İl Müftülüğünde aynı görevde çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.